

Euroopa rändevõrgustik

Kokkuvõttev aruanne ERV 2015. aasta uuringu jaoks

Vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamine: kuidas teavitada ebaseaduslikke sisserändajaid, kellel puudub ühendus ametiasutustega

Lõppversioon

Lõppversioon põhineb järgmiste liikmesriikide esitatud aruannetel: *Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Kreeka, Küpros, Leedu, Luksemburg, Läti, Madalmaad, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Tšehhi Vabariik, Ungari ja Ühendkuningriik*

Sisukord

Vastutuse välistamine.....	4
Selgitav märkus.....	4
Kommenteeritud kokkuvõte.....	5
Oluline taustteave.....	5
PEAMISED JÄRELDUSED	6
1 Sissejuhatus.....	10
1.1 Taustteave ja kontekst.....	10
1.2 Uuringu eesmärgid ja põhjendus	10
1.3 ELi õigusliku ja poliitilise tausta ülevaade	11
1.4 Aruande struktuur	12
2 Probleemi ulatus ja olemus.....	12
2.1 Ebaseadusliku rände ulatus ja olemus ELi liikmesriikides	13
2.2 Ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike sisserändajate arv ja olemus	14
2.3 Probleemid teabe levitamisel ebaseaduslikele sisserändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega.....	15
3 Riikide õigusaktid ja poliitika, mis puudutavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamist	16
3.1 Riikide eeskirjad, mis puudutavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamist	16
3.2 Lahkumissettekirjutuses esitatav teave.....	17
3.3 Hiljutised või kavandatud muudatused	18
4 Riikide üldised lähenemisviisid teabe levitamisele (vabatahtliku) tagasipöördumise kohta...	19
4.1 Tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisel osalevad isikud.....	19
4.1.1 Teabe levitamisse kaasatud riigiasutused.....	19
4.1.2 Teabe levitamisse kaasatud valitsusvälised isikud	22
4.1.3 Isikutevaheline koordineerimine	22
4.2 (Vabatahtlikku) tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks liikmesriikides kasutatavad vahendid	23
4.3 Esitatava teabe sisu	25
4.4 Teabe esitamise ajastus	29
4.5 Esitatava teabe kättesaadavus	29
5 Konkreetsed teavituskampaaniad	31

5.1	Liikmesriikide kampaaniate ülevaade	31
5.2	Sihtrühmadeni jõudmiseks kasutatavad meetodid	32
6	Tulemuslikkuse näitajad	34
6.1	Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamise tulemuslikkust tõendavate hinnanguliste andmete allikad	35
6.2	Tulemuslikkus teabe esitamisel ebaseaduslikele sisserändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega	35
6.3	Tulemuslikkus tagamisel, et ebaseaduslikel sisserändajatel on põhjalik arusaam oma võimalustest	37
7	Järeldused	38

VASTUTUSE VÄLISTAMINE

Käesoleva kokkuvõtva aruande on koostanud Euroopa rändevõrgustik (ERV), mis hõlmab Euroopa Komisjoni, Euroopa rändevõrgustiku teenusepakkujat (ICF) ja Euroopa rändevõrgustiku riiklike kontaktpunkte. Aruanne ei pruugi väljendada Euroopa Komisjoni, ERV teenusepakkuja (ICF) ega ERV riiklike kontaktpunktide arvamusi ja seisukohti ning selle järeldused ei ole neile siduvad. Samuti ei vastuta Euroopa Komisjon, ICF ega ERV riiklikud kontaktpunktid selle eest, kuidas esitatud teavet kasutatakse.

Käesolev uuring oli ERV 2015. aasta tööprogrammi osa.

SELGITAV MÄRKUS

See kokkuvõttev aruanne koostati ERV 25 riikliku kontaktpunkti (**Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Horvaatia¹, Iirimaa, Kreeka, Küpros, Leedu, Luksemburg, Läti, Madalmaad, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Tšehhi Vabariik, Ungari ja Ühendkuningriik**) aruannete põhjal ühtse tüüpvormi järgi, mille töötas välja Euroopa rändevõrgustik ja mida ERV riiklikud kontaktpunktid järgisid maksimaalse võrreldavuse tagamiseks.

Riikide aruanded põhinesid peamiselt kehtivate õigusaktide ja poliitikadokumentide, aruannete, teaduskirjanduse, internetiallikate ning riikide ametiasutuste esitatud aruannete ja teabe teoreetilisel analüüsil. Statistilised andmed on saadud Eurostatilt, riiklikelt ametiasutustelt ja muudest (riiklikest) andmebaasidest. Kokkuvõttes aruandes esitatud liikmeriikide loetelu tuleneb ERV riiklike kontaktpunktide poolt riiklikes aruannetes esitatud teabe kättesaadavusest.

Oluline on märkida, et selles aruandes esitatud teave viitab olukorrale eespool nimetatud (liikmes)riikides kuni 2014. aastani (k.a), eriti aga asjaomaste liikmesriikide riiklike kontaktpunktide aruannetele. Üksikasjalikumate teavete aruandes käsitletud teemade kohta võib leida kättesaadavatest riikide aruannetest, millega soovitame ka tungivalt tutvuda.

Teiste liikmesriikide ERV riiklikud kontaktpunktid ei saanud seekord eri põhjustel uuringus osaleda, ent nad on osalenud muudes ERV meetmetes ja aruannetes.

¹ Horvaatias ei ole veel vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi ja seepärast esitas ta statistilise analüüsi jaoks ainult kvantitatiivseid andmeid.

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE

OLULINE TAUSTTEAVE

- ★ Kuigi **teave ebaseadusliku rände täpse suuruse hindamiseks Euroopa Liidus on** selle nähtuse suuresti salajase olemuse tõttu **piiratud**, viitavad (representatiivsed) näitajad **ebaseadusliku rände suurenemisele** paljudes liikmesriikides.
- ★ Seetõttu on Euroopa Liit ja liikmesriigid huvitatud sellise poliitika ja tavade väljatöötamisest, mis võivad suurendada nende isikute tagasipöördumist, kellel puudub seaduslik õigus viibida Euroopa Liidus. Nn naasmisdirektiivis² selgitatakse, et liidu tasandil **eelistatakse vabatahtlikku tagasipöördumist** sunniviisilisele väljasaatmisele, kui see ei kahjusta väljasaatmiskorra eesmärki. Seepärast on positiivne, et eri liikmesriigid on hiljuti seadusega ette näinud (või kavatsesid seadusega ette näha) vabatahtliku tagasipöördumise tulemuslikuma edendamise ning et peaaegu kõikides (liikmes)riikides on kehtestatud eeskirjad, mis käsitlevad teabe esitamist vabatahtliku tagasipöördumise kohta.
- ★ **Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamisel** ebaseaduslikele sisserändajatele esineb mitmesuguseid **probleeme**, mis on enamikus riikides sarnased: kuidas ja kus levitada teavet ebaseaduslikele sisserändajatele, kui nad ei ole ühenduses teavet levitavate isikutega; keelebarjäär; ebaseaduslike rändajate ja teavet levitavate isikute vahel ühenduse loomine, isegi kui esimesed ei soovi tagasi pöörduda ja/või ei usalda ametiasutusi ja teisi isikuid (mõlemad põhjused võivad takistada rändajat teavet levitavate isikutega ühendust võtmast); rändajatele juurdepääsu tagamine *täpsele* teabele, isegi kui nad tuginevad tõenäoliselt eelkõige enda kogukonnast pärinevatele mitteametlikele teabeallikatele.
- ★ Pooltes (liikmes)riikides on **riigiasutustel teabe levitamisel piiratud roll**, kuna see ülesanne on peamiselt antud valitsusvälistele organisatsioonidele või kodanikuühiskonna

organisatsioonidele. See tuleneb peamiselt asjaolust (liikmesriikide andmetel), et rändajad usaldavad tõenäoliselt kodanikuühiskonna organisatsioone rohkem kui riigiasutusi ja neil organisatsioonidel võivad olla paremad sidemed sisserändajate kogukondade ja rahvusvähemustega kui riigiasutustel – see võib aidata neil suhelda ebaseaduslike rändajatega. Selles uuringus leiti ka, et mitteriiklikud teabelevitajad (st need, kellele on tehtud ülesandeks vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme rakendamine) annavad tõenäoliselt sihipärasemat teavet tagasipöördumise kohta kui riigiasutused.

- ★ (Liikmes)riigid kasutavad **teabe levitamiseks eri vahendite** (plakatid, veebilehed, teavitustegevus) **kombinatsiooni**; vahendid erinevad selle poolest, millises ulatuses need suurendavad levitatava sõnumi kättesaadavust ja mõistmist. Seetõttu on **kasulik kasutada teabe levitamiseks erinevaid vahendeid**.
- ★ Rändajad saavad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta peamiselt teiste rändajate kaudu: rändajad võivad küll usaldada sellist teavet, kuid see võib olla ebatäpne või kallutatud.
- ★ Ligikaudu **kolmandikus (liikmes)riikides on algatatud sihipärased teavituskampaaniad, mis on spetsiaalselt suunatud ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega**. Kampaania eesmärgil on avaldatud tagasipöördumissõnumeid nii peavoolu kui ka sihtotstarbelistes (nt kogukonnaspetsiifilistes) meediaväljaannetes, levitatud teavet kohtades, mida rändajad sageli külastavad, ning loodud sidemeid sisserändajate kogukondadega. Mitu liikmesriiki rõhutavad ka seda, et oluline on teavitada rändajaid tagasipöördumise kohta enne, kui nendest saavad ebaseaduslikud rändajad ja nad kaotavad ühenduse ametiasutustega.

² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2008/115/EÜ, 16. Detsember 2008, ühiste nõuete ja korra kohta

liikmesriikides ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike väljasaatmisel

- ★ Hoolimata sellest ja kuigi osa (liikmes)riike on hinnanud vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide edendamist, on ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajate teavitamiseks kasutatavate eri meetmete **tulemuslikkuse kohta vähe usaldusväärseid tõendeid**. Ometigi on (liikmes)riigid **töötanud teabe levitamise kohta välja teatavad õppetunnid ja võimaliku hea tava**.

PEAMISED JÄRELDUSED

Ebaseaduslike rändajate hinnanguline arv liikmesriikides

Teatava viite ebaseaduslike rändajate arvule võib saada Eurostati statistikast riiki sisenemisel (ebaseaduslikul piiriületusel) kinni peetud rändajate ja riigis ebaseaduslikult viibides kinni peetud rändajate kohta (vt 2. lisas tabel A.1a). Kõnealuse nähtuse salajase olemuse tõttu ei ole Euroopa Liidus ebaseaduslikult viibivate rändajate arvu paraku võimalik täpselt hinnata.

Eurostati 2010.–2014. aasta andmed:

- ★ riigis ebaseaduslikult viibivate rändajate koguarv on suurim **Hispaanias, Kreekas, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal ja Ühendkuningriigis**;
- ★ kinnipeetud ebaseaduslike rändajate arvu aastane kasv oli suurim **Austrias, Saksamaal, Rootsis ja Poolas** (vastavalt 117%, 155%, 165% ja 201%);
- ★ oluliselt vähem ebaseaduslikult riigis viibivaid rändajaid on liikmesriikides, mida peetakse transiitmaadeks (nt **Eesti, Leedu, Läti, Slovakkia**), st riikideks, kus ebaseaduslikud rändajad ajutiselt peatuvad oma rännakul Lääne- ja Põhja-Euroopa riikidesse.

Vaid vähesed (liikmes)riigid (BE, DE, FI, IE, NL, PL, SE ja NO) on välja töötanud ebaseadusliku rände ulatuse riiklikud hinnangud. Ebaseaduslike rändajate arv on vahemikus 1000 **Soomes** kuni 25 000 **Poolas** ja 520 000 **Saksamaal**.

Ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajate arv ja olemus

Ebaseaduslikel rändajatel, kellel puudub ühendus ametiasutustega, on võimalik Euroopa Liidus elada, kuna nad töötavad ja elavad varimajanduses ning sõltuvad sellest ja/või kuna nad elavad sisserändajate

või muus kogukonnas, mis toetab neid ja nende vajadusi.

Vaid vähesed liikmesriigid (ainult AT, LT, LV, MT, SE, SK) esitasid hinnangu riiki salaja sisenenu isikute kohta või nende ebaseaduslike rändajate arvu kohta, kes on süsteemist „põgenenud“. Selliste isikute arv oli 2014. aastal näiteks **Maltas** 900, **Austrias** 4557 ja **Rootsis** 8159. Teised liikmesriigid ei saanud esitada statistikat riiki salaja sisenenud isikute kohta, kuid teatasid, et salajane sisenemine on nende riigis suur probleem (EL, FR). Malta teatas seevastu, et selliste sisenemiste arv ei ole märkimisväärne, sest merelt riiki saabuvad isikud ei jää üldiselt avastamata.

Peamised probleemid teabe levitamisel isikutele, kellel puudub ühendus ametiasutustega

Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitajate kõige sagedasemad probleemid on järgmised:

- ★ keeruline on teada saada, **kuidas ja kus tuleks levitada teavet ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega** ja/või teavet levitavate isikutega;
- ★ **keelebarjäär**, mis raskendab sõnumite tulemuslikku edastamist teatavatele ebaseaduslikele rändajatele vabatahtliku tagasipöördumise kohta;
- ★ osa ebaseaduslike rändajaid **ei soovi** Euroopast **lahkuda** ega pruugi seetõttu olla vastuvõtlikud teabele vabatahtliku tagasipöördumise kohta. Siin võib oma osa olla kartusel, et tagasipöördumist peetakse ebaõnnestumiseks;
- ★ ametiasutuste ning teiste vabatahtliku tagasipöördumist reklaamivate isikute ja asutuste **mitteusaldamine** võib samuti takistada teabe tulemuslikku levitamist liikmesriikides;
- ★ ametlikult volitatud teabelevitajate ebausaldamise tõttu võivad rändajad **tugineda ebaametlikele ja ebatäpsetele teabeallikatele**, nagu sõbrad, teised rändajad ja perekonnad;
- ★ selliste üksuste kaasamine, kes võivad aidata suurendada teadlikkust tagasipöördumise kohta (nt konsulaaresindused, sisserändajate organisatsioonid/kogukonnad, valitsusvälised organisatsioonid, usujuhid, kogukonnajuhid), võib olla raske;
- ★ ebaseaduslike rändajate tulemusliku teavitamise **strateegia, poliitika ja meetodi puudumine**.

Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe esitamise reguleerimine (liikmes)riikides

Kõikides liikmesriikides reguleeritakse vabatahtliku tagasipöördumise kohta ebaseaduslikele rändajatele teabe esitamist kas **õigusaktide**, nn **pehme õiguse** või **praktiliste suuniste** kaudu. Mõnes liikmesriigis on naasmisdirektiiv mõjutanud nende eeskirjade kehtestamist või kujundamist (LU, SI, SE).

Üheksas (liikmes)riigis on hiljuti muudetud või kavatsetakse muuta teabe levitamist käsitlevat poliitikat või õigusakti (AT, BE, DE, FI, FR, HU, PL, UK, NO). See viitab **huvi suurenemisele eeskirjade ja tavade tõhustamise vastu, et edendada vabatahtlikku tagasipöördumist**.

Riikide õigusnormidega nähakse ette kolmandate riikide kodanikele esitatava **teabe sisu**, teabe esitamise **tähtsajad**, **keel** ja **kanalid** ning **konfidentsiaalsusnõuded**. Levitatava teabe sisu hõlmab järgmist: vabatahtliku tagasipöördumise võimalus, vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi või vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohaldamise tingimused, teave nende programmide raames osutatava abi ja antavate toetuste kohta ning neid programme rakendavate vastutavate isikute kontaktandmed. Mõnes liikmesriigis on kehtestatud ka erieeskirjad või -suunised **haavatavate ebaseaduslike rändajate** suhtes.

Naasmisdirektiivi artiklis 7 on sätestatud seda rakendavate (liikmes)riikide kohustus teavitada tagasipöördujat vabatahtlikuks lahkumiseks ettenähtud tähtsajast. Sellele lisaks esitab enamik (liikmes)riike lahkumissettekirjutust tehes **teabe toetatud vabatahtliku tagasipöördumise kohta**, kuigi (liikmes)riigiti erineb esitatava teabe kogus ja ulatus, milles teavet esitatakse kasutajasõbralikul/kättesaadaval kujul.

Erinevate teavet levitavate isikute roll ebaseaduslike rändajate teavitamisel vabatahtliku tagasipöördumise kohta

Pooltes (liikmes)riikides (AT, CY, EE, ES, FI, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, SI, SK) on riigiasutustel piiratud roll vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamisel ebaseaduslikele rändajatele, kuna see ülesanne on **peamiselt antud valitsusvälistele organisatsioonidele või kodanikuühiskonna organisatsioonidele** (peamiselt Rahvusvahelisele Migratsiooniorganisatsioonile (IOM) ja mõnel juhul riigis tegutsevatele valitsusvälistele organisatsioonidele).

Teistes (liikmes)riikides (BE, CZ, DE, EL, FR, MT, UK ja NO) on riigiasutustel aktiivsem roll vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe otsesel levitamisel, sest nad **koolitavad** töötajaid ja partnereid, kuidas esitada teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta, **annavad välja teabematerjale**, pakuvad **tagasipöördumisalast nõustamist** ja loovad **teabekeskused** huvitatud rändajatele. Mõnes neist (liikmes)riikidest tegelevad riigiasutuste esindajad ka **teavitustööga**.

Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teavet levitavad riigiasutused ja nende esitatava teabe liigid erinevad olenevalt varjupaiga/rände etapist ning kontekstist:

- ★ **varjupaigaasutus/rändeasutus** ja **vastuvõtukeskuste töötajad** teavitavad rahvusvahelise kaitse taotlejaid varjupaigamenetluse ajal;
- ★ **varjupaigaasutus/rändeasutus** või **politsei/õiguskaitseasutus** selgitab lahkumissettekirjutuse tegemisel tagasipöördumise võimalusi, sealhulgas vabatahtlik tagasipöördumine;
- ★ **vastuvõtukeskuste, majutuskeskuste ja kinnipidamiskeskuste/sisserändekeskuste töötajad** esitavad teavet enne vabatahtlikku lahkumist või väljasaatmist;
- ★ osa liikmesriike kaasavad teabe levitamisega ka **oma diplomaatilised esindused** ja konkreetsete kolmandate riikide **saatkonnad**.

Vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamisel osalevad **mitmesugused valitsusvälised isikud**, kas siis seetõttu, et on neil on **riigiga leping või riik rahastab** neid, riik on nad **kaasanud ebaametlikult** või nad **tegutsevad sõltumatult** riigist. Tavaliselt on need isikud järgmised: enamikus (liikmes)riikides vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme rakendav ja edendav **Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM)**, riigis tegutsevad **valitsusvälised organisatsioonid** (nt Caritas, Refugee Action, Jesuit Refugee Service, riiklikud pagulasnõukogud), **sisserändajate rühmad**, **kogukonnarühmad** (nt usupõhised rühmitused / rändajate juhitud rühmad). Mõnes liikmesriigis on vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamisse kaasatud teataval määral ka **sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusasutused** ning **õigusnõustajad**.

Vahendid, lähenemisviisid ja kampaaniad, mida rakendatakse konkreetselt selliste ebaseaduslike rändajate teavitamiseks, kellel puudub ühendus ametiasutustega

Levitamisvahenditest kasutatakse liikmesriikides kõige sagedamini **teabelehti ja brošüüre**, mida antakse või jagatakse rändajatele kampaaniate raames, lühikese teksti ja selgete piltidega **plakateid** ning audiovisuaalset teavet sisaldavaid **veebilehti**, mis tagavad kasutajatele anonüümsuse ja lihtsa juurdepääsu. Paljudes liikmesriikides on ka sisse seatud **infotelefonid** (enamikus riikides tasuta) ja **vastuvõtule registreerimist mittenõudvad kliinikud**.

Vähemal määral kasutatakse selliseid vahendeid nagu **sotsiaalmeedia leheküljed** ja **veebifoorumid**, mis võimaldavat teabevahetust ja arutelusid teiste rändajatega, ning **meediakampaaniad** ja **teavitusvisiidid** sisserändajate kogukondadesse. Kuna uuringutest on selgunud, et paljud tagasipöördujad saavad vabatahtliku tagasipöördumise kohta teavet oma kogukonna ja teiste kogukondade liikmetelt, on teavitustöö nendes kogukondades tõenäoliselt tähtis vahend. Erinevate teabelevitamise ja vabatahtliku tagasipöördumise edendamise kanalite kombineerimine aitab siiski (liikmes)riikidel kõige tõenäolisemalt **teavitada ebaseaduslikke rändajad eri aegadel ja tingimustel** vastavalt nende erinevatele teabevajadustele.

Liikmesriigid erinevad selle poolest, kui palju teavet nad võimalikele tagasipöördujatele esitavad ja kes on teabe levitamisse kaasatud. Üldiselt **pakuvad valitsusvälised isikud** (st need valitsusvälised organisatsioonid ja rahvusvahelised organisatsioonid, kellega on sõlmitud leping vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide rakendamiseks ning tagasipöördumisalaseks nõustamiseks) **tõenäolisemalt sihipärast teavet**, kuigi mõnes (liikmes)riigis (BE, DE, FR, HU, NO) pakuvad seda teavet ka riigiasutused.

Tõenäosuse suurendamiseks, et rändajad mõistavad tagasipöördumissõnumit ja soovivad suhelda vabatahtlikku tagasipöördumist pakkuvate isikutega, **on oluline teabe kättesaadavus**: teave esitatakse ajal ja kohas, kus rändajad saavad sellele juurdepääsu, ning see esitatakse rändajatele arusaadavas keeles ja viisil, mis ei heiduta rändajaid. Liikmesriigid leiavad üldiselt, et keel ei takista tagasipöördumist käsitleva esialgse sõnumi levitamist, kuid võib mõjutada üksikasjalike sõnumite mõistmist. Enamik (liikmes)riike

on välja töötanud vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide reklaamimaterjalid viies või enam keeles ning pakuvad oma levitamishahendeid mitmes üldlevinud keeles. Liikmesriigid esitavad tagasipöördumissõnumi eri viisil, kuid teatavate liikmesriikide tehtud uuringust selgub, et tagasipöördumissõnumi liigse reklaami või ilustamise korral võivad kolmandate riikide kodanikud teavet vähem usaldada.

Enamik liikmesriike rakendasid ajavahemikul 2010–2014 **teavituskampaaniaid**, et paremini levitada vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet ebaseaduslikele rändajatele. Nad kasutasid mitmesuguseid vahendeid. Ligikaudu kolmandik olid konkreetselt suunatud ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudus ühendus ametiasutustega. Ülejäänute puhul kasutati meetodeid ja lähenemisviise, mis tagasid selle rühma hõlmamise kolmandate riikide kodanike laiema sihtrühma osana. Enamik kampaaniad keskendus vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide reklaamimisele, kuid üksikutel juhtudel keskenduti üldisemalt (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise õhutamisele. Kampaaniates kasutati eri strateegiaid, et **suurendada võimalust jõuda sihtrühmadeni**. Eelkõige suurendati teabe nähtavust peamistes kohtades, mida rändajad sagedamini külastavad, tugevdati suhteid sisserändajate kogukondadega, kasutati sihtotstarbelisi teabelevitamise- ja sotsiaalmeediakanaleid, juhiti tähelepanu tagasipöördumise (ja taasintegreerimise) hüvedele ning kasutati kultuurivahendajaid.

Erinevate levitamishahendite ja -meetodite tulemuslikkus

Osa (liikmes)riike on kogunud andmeid vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamiseks kasutatavate erinevate lähenemisviiside tulemuslikkuse kohta peamiselt uuringute kaudu, et hinnata toetatud vabatahtliku tagasipöördumise protsessi ja tulemusi ning muud teavet, mida saavad vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmides osalejad. Seda allikat kasutati programmide üldiseks hindamiseks, kuid see hõlmab tagasipöördujate väikest osa ning annab piiratud teavet levitamise tulemuslikkuse kohta. Järelikult on **vähe usaldusväärseid andmeid** nende erinevate meetmete **tulemuslikkuse kohta**, mida kasutatakse ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajateni jõudmiseks ning neile selge ja tervikliku sõnumi edastamiseks. (Liikmes)riigid on siiski **toonud esile teatavad teabe levitamise õppetunnid ja**

võimaliku hea tava, eriti seoses ebaseaduslike rändajatega, kellel puudub ühendus ametiasutustega. Need on järgmised:

- ★ võimalikult vara teabe esitamine võimalikele osalejatele vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmides;
- ★ valitsusväliste organisatsioonide, rahvusvaheliste organisatsioonide ja kodanikuühiskonna organisatsioonide kaasamine teabe levitamisse nende vahendajarolli tõttu riigiasutuste ja rändajate vahel;
- ★ sisserändajate rühmade ja teiste rändajate esindajate kaasamine, et luua usaldusväärsed kanalid;
- ★ rändajatele piisava aja andmine tagasipöördumise suhtes otsusele jõudmiseks;
- ★ veebimeedia kasutamine;
- ★ erinevate isikute kaasamine teabe levitamisse ja piisava kooskõlastamise tagamine;
- ★ teabe esitamine rändajatele arusaadavas keeles, et suurendada teabe kättesaadavust;
- ★ üksikisikute teavitamine vabatahtlikult tagasipöördumata jätmise riskidest ja vabatahtliku tagasipöördumise hüvedest;
- ★ teabe ja sõnumite kohandamine sisserändajate konkreetsetele vajadustele ja olukorrale;
- ★ faktilise teabe esitamine ning eksitavate ja emotsioone tekitavate sõnumite vältimine.

1 Sissejuhatus

Selles kokkuvõttes aruandes esitatakse ERV 2015. aasta uuringu „Vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamine: kuidas teavitada ebaseaduslikke rändajaid (edaspidi sisserändajaid), kellel puudub ühendus ametiasutustega“ peamised järeldused.³ Uuringu üldeesmärk on teavitada liikmesriike ja komisjoni ELi liikmesriikides ja Norras rakendatavatest erinevatest lähenemisviisidest, mille eesmärk on tagada, et ebaseaduslikke rändajaid teavitatakse väljasaatmise võimalustest, keskendudes eelkõige **vabatahtlikule ja toetatud vabatahtlikule tagasipöördumisele**.

1.1 TAUSTTEAVE JA KONTEKST

Euroopa Liidu rändepoliitika üks eesmärk on **ennetada ja kontrollida ebaseaduslikku rännet ning võidelda selle vastu tulemusliku väljasaatmispoliitika kaudu**, austades samal ajal täielikult põhiõigusi ja inimväärikust.⁴ Euroopa Liidu väljasaatmispoliitika usaldusväärsus sõltub naasmisdirektiivi⁵ tulemuslikust rakendamisest. Direktiiv näeb ette, et isikud, kes ei vasta või enam ei vasta liikmesriiki sisenemise, liikmesriigis viibimise või elamise tingimustele, tuleb tulemuslikult tagasi saata.⁶ Seepärast on liikmesriigid kohustatud toetama ja jõustama riigis ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike tagasipöördumist ja väljasaatmist.

Ebaseaduslike rändajate jäämine Euroopa Liitu tekitab probleeme: esiteks rändajatele endile, kuna nad elavad haavatavas olukorras, mis võib piirata nende juurdepääsu põhiõigustele ja -teenustele,⁷ ning teiseks vastuvõtva liikmesriigi vastutavatele asutustele ja ühiskonnale, sest neid rändajaid ohustab sotsiaalne tõrjutus, ebaseaduslik töö ja kokkupuude sellise kuriteoliikidega nagu inimkaubandus ja ärakasutamine.

Vastavalt Euroopa Liidu väljasaatmispoliitikale **tuleks vabatahtlikku tagasipöördumist eelistada sunniviisilisele väljasaatmisele** (juhul kui see ei kahjusta väljasaatmiskorda).⁸ Euroopa Nõukogu leiab, et vabatahtlikku tagasipöördumist peetakse üldiselt

väärikamaks väljasaatmismenetluseks ja see ohustab tõenäoliselt vähem tagasipöörduja põhiõigusi.⁹

Vabatahtliku tagasipöördumise edendamine ja toetamine on seega Euroopa Liidu väljasaatmispoliitikaga kooskõlas ning seda soovitavad nii EL kui ka teised rahvusvahelised organisatsioonid, nagu Euroopa Nõukogu.¹⁰ Teabe levitamine vabatahtliku tagasipöördumise ja vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide kohta on samuti oluline osa (liikmes)riikide poliitikast, mille eesmärk on toetada ja edendada ebaseaduslike rändajate väljasaatmist. Teabe levitamine vabatahtliku tagasipöördumise kohta võib siiski olla väga keeruline, juhul kui ebaseaduslik rändaja ei ela organiseeritud keskustes või kui tema elukoht ei ole teada ja ametiasutustel on seetõttu väiksem võimalus rändajaga otseselt suhelda. Teabe levitamine võib olla keeruline ka muudel põhjustel, sealhulgas struktuuri-, vahenditest tingitud ja kultuuribarjäärid, keelebarjäär ning rändaja soovimatus tagasi pöörduda ja seetõttu ka soovimatus saada teavet tagasipöördumise kohta (vt punkt 2.3).

Selles uuringus püütakse võimaluse korral juhtida tähelepanu viisidele, kuidas (liikmes)riigid jõuavad **ebaseaduslike rändajateni, kes ei ole ametiasutustele teada või ei ole nendega ühenduses**. Kuna üksnes vähesed liikmesriigid keskenduvad teabe levitamisel üksnes sellele rühmale, antakse aruandes siiski pigem üldisem ülevaade teabe levitamisest, keskendudes võimaluse korral, eelkõige 6. jaos, meetoditele ja lähenemisviisidele, mis võivad olla sobivamad jõudmiseks nende isikuteni, kes ei ole ametiasutustele teada.

1.2 UURINGU EESMÄRGID JA PÕHJENDUS

Selle uuringu põhieesmärk oli **kindlaks teha lähenemisviisid, mis on sihipärased ja/või osutunud tulemuslikuks selliste ebaseaduslike rändajateni jõudmisel, kellel puudub ühendus ametiasutustega**. Laiema tausta tagamiseks koguti uuringu raames ka teavet liikmesriikide poliitika ja tavade kohta seoses üldisemalt vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisega.

³ Väljasaatmise teema kohta vt ka ERV 2014. aasta uuring „[Good practices in the return and reintegration of irregular migrants](http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_reentry_bans_and_readmission_agreements_final_december_2014.pdf)“ (Ebaseaduslike rändajate tagasipöördumise ja taasintegreerimise hea tava), milles esitatakse (liikmes)riikide lähenemisviisid sisenemiskeeldude ja tagasivõtmise kasutamisel: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_reentry_bans_and_readmission_agreements_final_december_2014.pdf; samuti ERV uuring „The use of detention and alternatives to detention in the context of immigration policies“ (Kinnipidamise ja kinnipidamise alternatiivide kasutamine sisserändepoliitika kohaldamisel): http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_detention_alternatives_to_detention_synthesis_report_en.pdf.

⁴ Vt Naasmisdirektiivi põhjendus 2 ja artikkel 1.

⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/115/EÜ, 16. detsember 2008, ühiste nõuete ja korra kohta liikmesriikides ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike väljasaatmisel.

⁶ Taani, Iirimaa ja Ühendkuningriik ei osale selles direktiivis ega ole kohustatud järgima selle eeskirju.

⁷ Vt nt ELi Põhiõiguste Amet (FRA), „Ebaseaduslike sisserändajate põhiõigused Euroopa Liidus“, november 2011.

⁸ Vt Naasmisdirektiivi põhjendus 10.

⁹ Euroopa Nõukogu, „Twenty Guidelines on Forced Return“ (Sunniviisilise väljasaatmise 20 suunist), 2005, kättesaadav aadressil: <http://www.unhcr.org/4d948a7d9.pdf>.

¹⁰ Euroopa Nõukogu (2005), *idid*.

Uurides teabe esitamise eri vahendeid, sisu ja vormi, hinnatakse uuringus, kuivõrd need tegurid mõjutavad vabatahtliku tagasipöördumise tulemuslikkust. Võimaluse korral püütakse tuvastada erinevaid tulemuslikuks osutunud tavasid ja neid tulemuslikuks muutnud tegureid.

Uuringu konkreetsed põhieesmärgid:

- ★ esitada olemasolev **teave ebaseaduslike sisserrändajate hinnangulise arvu kohta** liikmesriikides ja ülevaade põhiprobleemidest, mis esinevad teabe levitamisel nendele, kellel puudub ühendus ametiasutustega;
- ★ kirjeldada **riikide lähenemisviise** seoses vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisega üldiselt ebaseaduslikele rändajatele ja neile, kellel puudub ühendus ametiasutustega, sealhulgas esitatava teabe sisu;
- ★ kirjeldada **erinevate isikute rolli ebaseaduslike rändajate teavitamisel** vabatahtliku tagasipöördumise võimalustest;
- ★ täpsustada **vahendid, lähenemisviisid ja kampaaniad**, mida rakendatakse konkreetselt selliste ebaseaduslike rändajate teavitamiseks, kellel puudub ühendus ametiasutustega;
- ★ hinnata üldiseid **levitamistavasid ebaseaduslike rändajate teavitamiseks** vabatahtliku tagasipöördumise kohta, et tuua esile hea tava seoses teabe esitamisega isikutele, kellel puudub ühendus ametiasutustega või kes ei ole ametiasutustele teada, ja
- ★ esitada hinnangulised järeldused selliste **erinevate vahendite ja meetodite tulemuslikkuse** kohta, mida kasutatakse vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks konkreetselt neile sisserrändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega.

1.3 ELI ÕIGUSLIKU JA POLIITILISTE TAUSTA ÜLEVADE

Euroopa Liit on alates 1999. aastast tegelenud rände- ja varjupaigaküsimustes tervikliku lähenemisviisi väljatöötamisega. Ebaseaduslike rändajate ohutu ja tulemusliku väljasaatmise tagamine on selle lähenemisviisi oluline osa, mis täiendab ELi poliitikat rahvusvahelise kaitse ja seadusliku rände valdkonnas ning liikmesriikide poliitikat. Igal aastal tehakse Euroopa Liidust lahkumise ettekirjutus **400 000–500 000**

kolmanda riigi kodanikule, kes viibivad ELis ebaseaduslikult. Paraku pöördub neist igal aastal ainult ligikaudu 40% tagasi kas oma päritoluriiki või ELi saabumise lähteriiki, nagu selgub järgmistest arvudest.¹¹

Tabel 1.1. Ebaseaduslikult riigis viibinud, lahkumisettekirjutuse saanud ja tagasisaadetud/tagasipöördunud kolmandate riikide kodanike arv, EL 28

Aasta	Ebaseaduslikult riigis viibinud kolmandate riikide kodanikud	Lahkumisetete kirjutuse saanud kolmandate riikide kodanikud	Kolmandasse riiki tagasi saadetud /tagasi pöördunud kolmandate riikide kodanikud
2010	505 130	540 080	198 910
2011	468 850	491 310	167 150
2012	433 325	483 650	178 500
2013	429 060	430 450	184 765
2014	620 170	470 080	168 925

Allikas: Eurostat. 20. juuli 2015. aasta andmed.

Haagi programm¹² kutsus üles välja töötama ühtset väljasaatmispoliitikat ja **Stockholmi programm**¹³ kinnitas seda vajadust, kutsudes Euroopa Liitu ja selle liikmesriike üles tugevdama tulemusliku ja jätkusuutliku väljasaatmispoliitika rakendamise kaudu jõupingutusi ebaseaduslikult ELis viibivate kolmandate riikide kodanike väljasaatmiseks. Nagu hiljuti vastuvõetud Euroopa rände tegevuskavas¹⁴ märgitud, võib nõuetekohaselt hallatud väljasaatmisraamistik vähendada ebaseaduslikku Euroopa Liidus viibimist ja sellesse sisenemist soodustavaid tegureid, tagades liikmesriikides viibimise õigust mitteomavate kolmandate riikide kodanike tulemusliku väljasaatmise, ning tugevdab seeläbi Euroopa piire ja suurendab rändevoogude ohutust.¹⁵

Vabatahtlik tagasipöördumine ja tagasipöördujate toetamine – vabatahtliku tagasipöördumise programmi soodustamise ning vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise programmide soodustamise kaudu – on Euroopa Liidu põhivahendid oma väljasaatmispoliitika rakendamisel, kuna eelkõige vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmid võivad aidata kindlustada tagasipöördujate olukorda nende

¹¹ Vt ka rände ja siseasjade peadirektoraadi koduleht aadressil http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission/index_en.htm.

¹² KOM(2005) 184 (lõplik).

¹³ Stockholmi programm – avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel, ELT C 115, 4.5.2010.

¹⁴ COM(2015) 240 (final).

¹⁵ Ebaseaduslikult piire ületavad rändajad kasutavad sageli kuritegelikke võrgustikke, kes tegelevad inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamisega, ning puutuvad seetõttu kokku eluohtlike riskide ja vägivallaga.

päritoluriigis ja seega tõkestada uut ebaseaduslikku rännet, andes panuse ELi väljasaatmispoliitika¹⁶ jätkusuutlikkusse, nagu ette nähtud 2015. aasta **ELi väljasaatmisalases tegevuskavas**¹⁷. Euroopa Nõukogu soovitas samuti riikidel **edendada vabatahtlikku tagasipöördumist**, muu hulgas „andes tagasipöördujale vabatahtliku tagasipöördumise programmide kohta täielikku teavet talle mõistetavas keeles [...]”.¹⁸

Euroopa Liit võttis väljasaatmiseeskirjad vastu 2008. aasta **naasmisdirektiiviga**¹⁹, milles sätestati ühised ELi nõuded ja kord liikmesriikides ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike vabatahtlikul tagasipöördumisel ja sunniviisilisel väljasaatmisel. **Iirimaa ja Ühendkuningriigi** jaoks ei ole need sätted küll siduvad, kuid ometigi näevad nad oma poliitikas ette ebaseaduslike rändajate vabatahtliku tagasipöördumise võimaluse. Island, Liechtenstein, **Norra** ja Šveits ei ole ELi liikmesriigid, kuid nad rakendavad naasmisdirektiivi väljasaatmisSchengeni *acquis'* osana.

Naasmisdirektiivis on sätestatud **vabatahtliku tagasipöördumise ja sunniviisilise väljasaatmise eristamine**, rõhutades **vabatahtliku tagasipöördumise eelistamist**, kui „ei ole põhjust arvata, et see kahjustaks väljasaatmiskorra eesmärki”.²⁰ Direktiivi põhjenduses 10 on ka märgitud, et „**vabatahtliku tagasipöördumise edendamiseks peaksid liikmesriigid pakkuma tõhustatud tagasipöördumisalast abi ja nõustamist** ning kasutama parimal viisil ära Euroopa väljasaatmisfondi poolt pakutavad asjakohased rahastamisvõimalused”. Naasmisdirektiiv toetab vabatahtlikku tagasipöördumist, nähes ette, et lahkumiskorralduse saanud isikutele võimaldatakse tähtaeg vabatahtlikuks lahkumiseks.

Euroopa väljasaatmisfond pakkus ajavahemikul 2008–2013 toetusi organisatsioonidele ja ametiasutustele liikmesriikides, kes rakendavad vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programme ning teisi rändajate vabatahtlikku tagasipöördumist toetavaid projekte ja sunniviisilist väljasaatmist toetavat poliitikat. Euroopa Liit on alates 2014. aastast jätkanud toetuste andmist **Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi (AMIF)**²¹ kaudu, mille eesmärk on „edendada õiglaseid ja tulemuslikke

tagasipöördumisstrateegiaid, keskendudes eelkõige tagasipöördumise püsivusele ja tulemuslikule päritolu- ja transiitriiki tagasivõtmisele”. Fond annab liikmesriikidele toetusi ka vabatahtliku tagasipöördumise kavade rahastamiseks (lisaks muule tagasipöördumisega seotud tegevusele).

1.4 ARUANDE STRUKTUUR

Lisaks sellele sissejuhatusesele (1. jagu) on uuring jaotatud kuueks täiendavaks jaoks (2–7), mis on struktureeritud järgmiselt.

2. jagu. (Riikides valitseva olukorra ülevaade)	Antakse ülevaade liikmesriigis elavate ebaseaduslike rändajate arvust ja probleemidest nende teavitamisel vabatahtliku tagasipöördumise kohta.
3. jagu. (Riikide õigusaktid ja poliitika)	Antakse ülevaade tagasipöördumisvõimalusi käsitleva teabe levitamise õigus- ja poliitilise raamistiku kohta liikmesriikides.
4. jagu. (Riikide lähenemisviisid teabe levitamisele)	Uuritakse vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud isikute rolli ning nende kaasamise põhjendust, kasutatavaid vahendeid ja konkreetseid kampaaniaid/strateegiaid.
5. jagu. (Ebaseaduslikele rändajatele suunatud konkreetsed strateegiad)	Kirjeldatakse vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks viimasel kuuel aastal liikmesriikides rakendatud strateegiaid ja kampaaniaid.
6. jagu. (Eri lähenemisviiside tulemuslikkus)	Tuuakse esile tulemuslikuks osunud head tavad ja lähenemisviisid.
7. jagu. (Järeldused)	Esitatakse selle uuringu järeldused.

2 Probleemi ulatus ja olemus

Ebaseaduslik ränne on kogu Euroopa Liidus probleem, mida saab osaliselt käsitleda usaldusväärse väljasaatmispoliitika kaudu. Selles jaos esitatakse teatavad andmed ebaseadusliku rände ulatuse kohta ELi liikmesriikides ning käsitletakse seejärel selliste ebaseaduslike rändajate arvu ja olemust, kes ei ole ametiasutustele teada või kellel puudub ühendus

¹⁶ Seni on siiski minimaalselt hinnangulisi andmeid vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide tulemuslikkuse kohta jätkusuutliku tagasipöördumise õhutamisel – lisateabe saamiseks vt „REG Guidelines for the monitoring and evaluation of AVRR programmes” (Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide seire ja hindamise suunised).

¹⁷ COM(2015) 453 (final).

¹⁸ *Ibid*, Euroopa Nõukogu (2005).

¹⁹ Direktiiv 2008/115/EÜ, kättesaadav aadressil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32008L0115>.

²⁰ Vt põhjendus 10.

²¹ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/asylum-migration-integration-fund/index_en.htm.

ametiasutustega. Jao lõpus põhjendatakse, miks teabe levitamine sellele rühmale on eriti keeruline.

2.1 EBASEADUSLIKU RÄNDE ULATUS JA OLEMUS ELI LIIKMESRIIKIDES

Euroopa Liidu kontekstis on ebaseaduslik rändaja Schengeni riigi territooriumil viibiv kolmanda riigi kodanik, kes ei vasta või enam ei vasta Schengeni piirieskirjades sätestatud riiki sisenemise tingimustele või muudele asjaomasesse liikmesriiki sisenemise, liikmesriigis viibimise või elamise tingimustele.²² See hõlmab muu hulgas riiki salaja sisenenud isikuid, viisa/elamisloa tähtaega ületavaid isikuid, elamisloa/viisa tingimusi rikkuvaid isikuid, selliseid riigis viibivaid varjupaigataotlejaid, kelle taotlus jäeti rahuldamata ning ebaseaduslikult (liikmes)riikide vahel liikuvaid rändajaid (nt ebaseaduslikult riigis viibivaid korduvrändajaid).

Nähtuse salajase olemuse tõttu ei ole ebaseadusliku rände ulatuse kohta võimalik esitada usaldusväärset statistikat. Vähestes (liikmes)riikides (BE, DE, FI, IE, PL, SE ja NO) on siiski tehtud riiklike hinnanguid²³ ja teiste puhul võib ebaseadusliku rände ulatuse kohta saada vihjeid Eurostati statistikast, mis käsitleb riiki sisenemisel (ebaseaduslikul piiriületusel) kinni peetud rändajaid ja riigis ebaseaduslikult viibides kinni peetud rändajaid. Teave nende mõlema kohta on esitatud 2. lisas.

Liikmesriigid kasutavad ebaseadusliku rände ulatuse hindamiseks eri meetodeid ja hinnangud ei ole seega võrreldavad. Eri riikides võib siiski täheldada hinnangute suurt erinevust: madalaim hinnang on **Soomes (1000)** ja kõrgeim **Saksamaal (kuni 520 000)**.²⁴

Teabekast 2.1. Ebaseaduslikke rändajaid käsitlevad hinnangud ELi liikmesriikides ja Norras

- ★ **Soomes:** keskkriminaalpolitsei hinnangul viibis 2014. aastal riigis ebaseaduslikult 3000–4000 kolmandate riikide kodanikku, kuid siseministeeriumi hinnangul oli see arv vahemikus 1000–2000.
- ★ **Saksamaa:** Vogeli (2015) hinnangul oli Saksamaal ebaseaduslikult viibivaid rändajaid 2010. aastal vahemikus 136 000–337 000, kuid 2014. aastal 180 000–520 000.
- ★ **Iirimaa:** Iirimaa rändajate õiguste keskuse (MRCI) hinnangul elas 2014. aastal Iirimaa 20 541–25 506 registreerimata täiskasvanud rändajat.
- ★ **Madalmaad:** julgeoleku- ja justiitsministeeriumi andmetel oli Madalmaades ebaseaduslikke rändajaid ajavahemikus 1. juulist 2012 kuni 30. juunini 2013 hinnanguliselt 35 530 (politsei ja Madalmaade kuningliku sõjaväepolitsei andmetel). Ministeeriumi

2009. aasta hinnangu kohaselt oli see arv suurem – 41 835.

- ★ **Poola:** siseministeeriumi 2011. aasta hinnangu kohaselt oli Poolas ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike arv vahemikus 25 000–50 000.
- ★ **Rootsi:** Rootsi valitsuse erinevates ametlikes aruannetes on ebaseaduslike rändajate arvuks aastatel 2010–2011 hinnatud 10 000–50 000.²⁵
- ★ **Norra:** Norra statistikakeskus töötas hinnangute tegemiseks välja algoritmi, millele vastavalt oli riigis 2014. aastal 18 100 ebaseaduslikku rändajat.

Kuigi ebaseaduslikke rändajaid on teataval määral kõikides liikmesriikides, avaldab ebaseaduslik ränne viimastel aastatel mõningates liikmesriikides suuremat mõju kui teistes. Eelkõige **Kreekas** on täheldatud rändajate arvu märkimisväärset suurenemist piiridel. Paljud neist rändajatest on kas sisenenud riiki ebaseaduslikult või muutunud ebaseaduslikuks riiki sisenedes.²⁶ Aastatel 2010–2014 on peamistes liikmesriikides toimunud väikesed kõikumised riigis ebaseaduslikult viibivate rändajate arvus, nagu näidatud tabelis 2.1.

Tabel 2.1. Kolm peamist liikmesriiki riigis ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike arvu poolest, 2010–2014

Aasta	2010	2011	2012	2013	2014
1.	Kreeka (115 630)	Kreeka (88 840)	Kreeka (72 420)	Saksamaa (86 305)	Saksamaa (128 290)
2.	Hispaania (70 315)	Hispaania (68 825)	Saksamaa (64 815)	Ühendkuningriik (57 415)	Prantsusmaa (96 375)
3.	Prantsusmaa (56 220)	Prantsusmaa (57 975)	Prantsusmaa (49 760)	Prantsusmaa (48 965)	Kreeka (73 670)

Allikas: Eurostat, 20. juuli 2015. aasta andmed.

Eurostati 2010.–2014. aasta statistika Euroopa Liidus ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike kohta näitab samuti, et **Hispaania, Kreeka, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa** ja **Ühendkuningriik** on suurima ebaseaduslikult riigis viibivate rändajate arvuga riigid (vt 2. lisa). Mõningates liikmesriikides on kinni peetud ebaseaduslike rändajate arv viimastel aastatel suurenenud: suurim kasv toimus ajavahemikus 2010–2014 **Austrias, Saksamaal, Rootsis ja Poolas** – vastavalt 117%, 155%, 165% ja 201% (vt 2. lisa tabel A.1a). Teistest liikmesriikidest on kinni peetud ebaseaduslike rändajate arv *suurenenud* (aasta alusel) viimastel aastatel **Bulgaarias**,

²² ERV sõnastik, versioon 3.0.

²³ Austria, Saksamaa ja Madalmaad kordasid või ajakohastasid Clandestino aruandes esitatud hinnanguid.

²⁴ Teave nende hinnangute tegemiseks kasutatud meetodite kohta on esitatud riikide aruannetes.

²⁵ Kuigi need hinnangud pärinevad 2010. ja 2011. aastast, on ka hiljem avaldatud allikates mainitud seda vahemikku, nii

et see hinnang tundub endiselt kehtivat, sest uusimad hinnangud ei ole kättesaadavad.

²⁶ Vt 2. lisa esitatud tabel A.1a – kolmandate riikide kodanikud, kellel on keelatud välispiiril territooriumile siseneda.

Prantsusmaa, Poolas, Tšehhi Vabariigis ja Ungaris.

Ometigi tuleb märkida, et kinnipidamiste suur arv ühes liikmesriigis ei pruugi viidata ebaseaduslike rändajate suhteliselt suuremale arvule, vaid võib selle asemel osutada paremale korrakaitse-süsteemile või sisserände reeglite rangemale järelevalvele liikmesriigis.

Oluliselt vähem ebaseaduslikult riigis viibivaid rändajaid on liikmesriikides, mida peetakse transiitmaadeks (nt **Eesti, Leedu, Läti, Slovakkia**), st riikideks, kus ebaseaduslikud rändajad peatuvad ajutiselt oma rännakul (tavaliselt Lääne- ja Põhja-)Euroopa riikidesse.

Ka **Soome** andmetel on ebaseaduslike rändajate arv väike; ebaseaduslike rändajate osakaal on Soome hinnangul ligik/audu 1–2% kõikidest riigis elavatest välismaalastest. **Saksamaal**, kus ebaseaduslikult riigis viibivate rändajate koguarv on hinnangute kohaselt suhteliselt suur, hinnatakse ebaseaduslike rändajate osakaaluks rahvastikust 2% (põhineb 2014. aasta miinimumhinnangul, et liikmesriigis on 180 000 ebaseaduslikku rändajat 8,4 miljoni elaniku kohta) kuni 6% (põhineb maksimumhinnangul ehk 520 000 ebaseaduslikku rändajat).

2.2 AMETIASUTUSTEGA ÜHENDUSE KAOTANUD EBASEADUSLIKE RÄNDAJATE ARV JA OLEMUS

Uuringu eesmärgil võib ebaseaduslikud rändajad liigitada kolme kategooriasse olenevalt nende suhtest ametiasutustega:

- ★ **ebaseaduslikud rändajad, kelle olukord ja elukoht on ametiasutustele teada** ning kes on seega ametiasutustega ühenduses (st kirjavahetuse kaudu või kui ebaseaduslik rändaja elab organiseeritud keskkonnas). Sii rühma kuuluvad näiteks vastuvõtukeskustes viibivad rahvusvahelise kaitse taotlejad, kelle taotlus jäeti rahuldamata, ebaseaduslikud rändajad avatud ja suletud väljasaatmiskeskustes, ebaseaduslikud rändajad, kelle suhtes kohaldatakse kinnipidamisele alternatiivseid meetmeid, ning ebaseaduslikud rändajad, kelle suhtes on tehtud lahkumisettekirjutus, kuid kes vaidlustavad otsuse ja/või kelle puhul ei ole vabatahtliku tagasipöördumise tähtaeg veel möödunud;
- ★ **ebaseaduslikud rändajad, kes olid varem ametiasutustele teada, kuid kelle elukohaandmed praegu ametiasutustel puuduvad.** Sii rühma kuuluvad näiteks

rahvusvahelise kaitse taotlejad, kelle taotlus jäeti rahuldamata ja kes seejärel põgenesid, viisa tähtaja ületanud isikud, kelle aadress ei ole ametiasutustele teada, ning teised kõrvalehoiduvad ebaseaduslikud rändajad, sealhulgas need, kelle suhtes kohaldatakse kinnipidamisele alternatiivseid meetmeid;

- ★ **ebaseaduslikud rändajad, kelle elukoht riigi territooriumil ei ole kunagi olnud ametiasutustele teada.** Sii rühma kuuluvad näiteks rändajad, kes on saanud riigi territooriumile inimkaubanduse ohvritena ja keda ei ole elamis- ja/või tööloa saamiseks registreeritud, ning need, kes esitavad riiki sisenemiseks/riigis viibimiseks valeandmeid. Liikmesriikide ametiasutused ei tea täpselt selle rühma suurust, kuigi ebaseaduslikult riiki sisenevate / riigis viibivate isikute arvu põhjal võib teha hinnanguid.

Rändajatel, kellel puudub ühendus ametiasutustega, on võimalik Euroopa Liidus elada, kuna nad töötavad ja elavad varimajanduses ning sõltuvad sellest (st töötavad ebaseaduslikult) ja/või kuna nad elavad sisserändajate või muus kogukonnas, mis toetab neid ja nende vajadusi. **Prantsusmaa** ja **Norra** on teatanud juhtumitest, kus ebaseaduslikud rändajad on aastaid kõrvale hoidnud ametiasutuste eest, kuid loonud samal ajal ebaametliku sidemete võrgustiku ja sotsiaalsed suhted, mille tõttu nad tunnevad end integreerituna.²⁷ **Kreeka** teatel moodustab OECD andmetel 24% Kreeka SKPst varimajandus; ta tunnustab, et see tegur annab ebaseaduslikele rändajatele võimaluse viibida riigis (ametiasutustele teadmata). Ebaseaduslikud rändajad on väga haavatavas olukorras, näiteks inimkaubanduse ja ärakasutamise ohvrid, ning võivad elada Euroopa Liidus, omamata igapäevast ühendust ametiasutustega või olemata ametiasutustes registreeritud.

Nagu näidatud 2. lisan, hindavad vaid vähesed liikmesriigid (ainult AT, LT, LV, MT, SE) riiki salaja sisenevate või süsteemist põgenenud ebaseaduslike rändajate arvu²⁸ ja kättesaadavad arvud on väga erinevad. Selliste isikute arv oli 2014. aastal näiteks Maltas 900, Austrias 4557 ja Rootsis 8159.²⁹ **Prantsusmaa** ja **Kreeka** ei suutnud küll esitada statistikat riiki salaja sisenevate isikute kohta, kuid teatasid, et salajane sisenemine on nende riigis suur probleem. **Malta** teatas seevastu, et selliste sisenevate arv ei ole märkimisväärne, sest merelt riiki saabuvad isikud ei jää üldiselt avastamata (tõenäoliselt seetõttu,

²⁷ Vt ka Øien, C. ja Sønsterudbråten, S., „No way in, no way out? – A study of living conditions of irregular migrants in Norway”.

²⁸ **Saksamaa** kirjeldab kaht erinevat andmekogu, mis kumbki hõlmab teatavat põgenevate allrühma: isikud, kelle kohta on välismaalaste keskregistrisse tehtud märkus „aadress teadmata”, ja reisijate arvu vähenemise statistika (*Reiseschwund-Statistik*) seoses varjupaigataotlejate esialgse jaotamisega vastuvõtukeskuste vahel (EASY).

Neid ei saa siiski põgenevate koguarvu saamiseks liita ja seepärast ei ole neid 2. lisan arvestatud.

²⁹ Osa liikmesriike esitasid oma aruandes hinnangud konkreetsete põgenevate rühmade kohta (nt isikud, kes põgenevad varjupaigamenetluse eest).

et riik on erinevalt näiteks Kreekast väike ja piirid seetõttu hõlpsamini kontrollitavad). **Läti** hinnangul sisenes ajavahemikul 2010–2014 salaja riiki ligikaudu 100 isikut.³⁰

2.3 PROBLEEMID TEABE LEVITAMISEL EBASEADUSLIKELE RÄNDAJATELE, KELLEL PUUDUB ÜHENDUS AMETIASUTUSTEGA

(Liikmes)riigid tegid kindlaks mitu probleemi, millega puutuvad kokku isikud, kes levitavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega. Osa neist probleemidest esineb teabe levitamisel mis tahes ebaseaduslikele rändajatele, kuid osa esineb teabe levitamisel sellele konkreetsele rändajate rühmale. Üks probleemidest on teada saada, **kuidas ja kus tuleks levitada teavet rändajatele**, kellel puudub ühendus ametiasutustega ja/või teavet levitavate isikutega. **Kreeka** ja **Ühendkuningriigi** väitel oleks kasulik koguda rohkem teavet riigis viibivate ebaseaduslike rändajate profiilide kohta, et paremini suunata ja kohandada esitatavat teavet, nii et see vastaks rohkem erinevate rändajate rühmade olukorrale ja oleks seega tulemuslikum.

Keelebarjäär võib raskendada sõnumite tulemuslikku edastamist teatavatele ebaseaduslikele rändajatele vabatahtliku tagasipöördumise kohta, eriti kui organisatsioonid kasutavad teabe levitamiseks trükitud materjale (nt teabelehed või plakatid). Sellest probleemist teatasid **Austria, Luksemburg, Malta, Portugal** ja **Norra**. Teisalt võib suulise tõlke tagamine otsesuhtluses rändajatega olla väga ressursimahukas (**Norra**). **Iirimaa** teatel esineb raskusi suhtlemisel haavatavate rändajatega, kellel esineb vaimse või füüsilise tervise probleeme (nt sõltlased).

Kolmandaks võib riigiasutustel ja teistel isikutel esineda suuri probleeme **suhtluses ebaseaduslike rändajatega**. Üheksa (liikmes)riiki (AT, DE, EE, FI, FR, LU, PL, SE, UK, NO) märkisid, et osa ebaseaduslike rändajaid **ei soovi** liikmesriigist ja Euroopast **lahkuda** ega pruugi seetõttu olla vastuvõtlikud teabele vabatahtliku tagasipöördumise kohta; siin võib oma osa olla kartusel, et tagasipöördumist peetakse ebaõnnestumiseks. Ametiasutuste ning teiste vabatahtlikku tagasipöördumist reklaamivate isikute ja asutuste **mitteusaldamine** võib samuti takistada teabe tulemuslikku levitamist liikmesriikides (sellest teatasid **Austria, Iirimaa, Küpros, Madalmaad, Malta, Norra, Poola, Saksamaa** ja **Tšehhi Vabariik**). **Austria** teatel

võib ebaseaduslike rändajaid takistada saamast teenuseosutajatelt rohkem teavet vabatahtliku tagasipöördumise ja läheteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta hirm, et see võib ohustada nende anonüümsust.

Neljandaks tuginevad rändajad ametlikult teavet levitavate isikute ebausaldamise korral tõenäoliselt rohkem **ebaametlikele teabeallikatele**, nagu sõbrad ja perekonnad. **Malta, Norra, Poola, Tšehhi Vabariik** ja **Ühendkuningriik** väidavad, et teatavad isikud kolmandate riikide kodanike võrgustikes võivad kas tahtmatult või tahtlikult levitada vabatahtliku tagasipöördumise kohta ebatäpset/aegunud teavet. See muutub probleemiks siis, kui kolmandate riikide kodanikud tuginevad ainult nende isikute antud teabele. **Poola** sõnul mõjutab see probleem rohkem neid rändajaid, kes püsivad sisserändajate rühmades ega integreeru ülejäänud ühiskonnaga. **Luksemburg** märkis, et varjupaigataotlejad, kelle puhul tehti enne 2009. aastat negatiivne otsus, kuid kes ei lahkunud riigi territooriumilt, ei pruugi olla teadlikud tegelikust võimalusest vabatahtlikult tagasi pöörduda, sest Luksemburgi sisserändedirektoraat on alles alates 2009. aastast süstemaatiliselt teavitanud rahvusvahelise kaitse taotlejaid, kelle taotlus jäeti rahuldamata, vabatahtliku tagasipöördumise võimalusest.

Liikmesriikidel esineb vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe esitamisel ka järgmisi probleeme:

- ★ probleemid selliste üksuste ja üksikisikute (nt konsulaaresindused, sisserändajate organisatsioonid, valitsusvälised organisatsioonid³¹, usujuhid, kogukonnajuhid) kaasamisel, kes võivad aidata suurendada teadlikkust tagasipöördumise kohta (BE, DE, LU, PL, SI, NO³²);
- ★ väikeste organisatsioonide puhul rahastamise puudumine, et investeerida teabe levitamisega rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega (DE, EL, LV);
- ★ ebaseaduslike rändajate teavitamise tulemusliku strateegia, poliitika ja meetodi puudumine (BE, DE, LU, FI, PL);
- ★ probleemid taotluse (nt varjupaigataotlus, elamisloataotlus) rahuldamata jätmise põhjuste selgitamisel ebaseaduslikele rändajatele, et nad saaksid alustada edasiste võimaluste kaalumist (NO). **Saksamaal** võib esineda probleeme asjaomastele isikutele ajakohase teabe esitamisel

³⁰ See on esialgne hinnang, mille esitas valitsusvälise organisatsiooni ekspert.

³¹ **Saksamaa** märgib, et osa valitsusväliseid organisatsioone, kes oleksid sobivad partnerid vabatahtliku tagasipöördumise reklaamimisel, on kuni viimaste aastateni keeldunud osalemast vabatahtliku tagasipöördumise programmides, pidades neid põhimõtteliselt probleemseteks (nad leiavad, et tagasipöördumine saab olla vabatahtlik ainult siis, kui saab

teha ka riiki jäämise otsuse, ja et ELis sündinud laste saatmist nende vanemate päritoluriiki ei saa tegelikult käsitleda tagasipöördumisena, sest tegemist ei ole nende sünniriigiga).

³² Norras tulenevad probleemid sellest, et organisatsioonid kardavad kaotada rändajate usaldust. See puudutab eelkõige organisatsioone, kelle ülesanne on rändajaid abistada (nt anda õigusabi või muud liiki juhised Norra ühiskonnas).

vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta.

3 Riikide õigusaktid ja poliitika, mis puudutavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamist

Selles osas kirjeldatakse riikide eeskirju vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe esitamisel, kui need on (liikmes)riikides kehtestatud. Samuti antakse ülevaade lahkumisetekirjutuses esitatavast teabest ning tuuakse esile hiljutised või kavandatud muudatused (liikmes)riikide teabe levitamise poliitikas.

3.1 RIIKIDE EESKIRJAD, MIS PUUDUTAVAD VABATAHTLIKKU TAGASIPÖÖRDUMIST KÄSITLEVA TEABE LEVITAMIST

Kõikides liikmesriikides on kehtestatud teatavad eeskirjad, et reguleerida või mõjutada seda, kuidas vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet tuleks levitada ebaseaduslikele rändajatele, kuigi mõnes liikmesriigis (vt allpool tabel 3.1) on need esitatud üksnes valitsusväliste praktikute sisesuunistes. Enamikus (liikmes)riikides on need eeskirjad ette nähtud pehmes õiguses või tavades.

Tabel 3.1. Riikide eeskirjad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks

Eeskirjade allikas	(Liikmes)riik	Arv
Nii õigusaktid kui ka pehme õigus / tavad	AT, BE, FR, PT, SI, SK	6
Pehme õigus / tegevussuunised	CY, CZ, EE, FI, HU, IE, LV, LT, LU, MT, NL, PL, SE, UK, NO	15
Praktikute sisesuunised	CZ, DE, EL, ES, SK	5

Kuues liikmesriigis (AT, BE, FR, PT, SI, SK), kus kohustus esitada teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta on sätestatud riigi õigusaktis, on see õigusakt aluseks sellistele rakendusaktidele nagu praktikute suunised (**Austria**), sisesuunised / riiklikud määrused (**Belgia, Slovakkia**), tegevuskavad (**Prantsusmaa**), rakendusprotokollid (**Portugal**) või vastastikuse mõistmise memorandumid (**Sloveenia**). Prantsusmaal võeti näiteks õigusakt, milles on sõnaselgelt sätestatud vabatahtliku tagasipöördumise edendamine, esimest korda vastu 1. mail 2015. Seaduse rakendamiseks kiideti heaks tegevuskava, milles täpsustatakse lähenemisviisi ja asjaomaste isikute poolt levitatava teabe sisu.

Liikmesriikides, kus eeskirjad on ette nähtud pehmes õiguses ja/või tegevussuunistes, võib need liigitada järgmiselt:

- ★ **koostöölepingud / vastastikuse mõistmise memorandumid** riigiasutuste ja vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide teenuseosutaja vahel, millega reguleeritakse nende programmide reklaamimist ja teabe esitamist võimalikele tagasipöördujatele (CY, CZ, EE, ES, HU, IE, LV, LT, LU, PL, SI);
- ★ **riigi koostatud tegevussuunised, juhendid ja ringkirjad**, mis esitatakse konkreetsetele isikutele, kes levitavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet ebaseaduslikele rändajatele (FI, LU, SE, UK, NO);
- ★ rände- ja varjupaigapoliitika eest vastutavate riigiasutuste **haldustava**, mis näeb ette võimalike tagasipöördujate teavitamise, isegi kui seda ei ole seaduses sõnaselgelt sätestatud (CY, CZ, EE, MT, NL, PL).

Kuigi **Saksamaal** puuduvad hetkel standardsed üleriigilised suunised või juhised teabe levitamise kohta, töötavad föderaalvalitsuse vastloodud **tagasipöördumise integreeritud haldamise koordineerimisamet** ja liidumaad praegu välja tagasipöördumisalase nõustamise suuniseid, milles kirjeldatakse levitamisele kuuluvat teavet ja levitamiseks kasutatavaid sidekanaleid. **Eestis** ei peeta praegu vajalikuks kehtestada sätteid, mis reguleerivad teabe levitamist vabatahtliku tagasipöördumise kohta, sest tagasipöördujate arv on suhteliselt väike.

Kolm liikmesriiki teatasid, et nende **eeskirju, mis käsitlevad teabe levitamist vabatahtliku tagasipöördumise kohta, on naasmisdirektiivi vastuvõtmise tulemusena muudetud** (LU, SI, SE). **Luksemburg** ja **Sloveenia** tegid naasmisdirektiivi rakendades mitu seadusandlikku muudatust seoses vabatahtliku tagasipöördumise edendamisega: nad sätestasid sõnaselgelt teabe esitamise vabatahtliku tagasipöördumise võimaluse ja tagasipöördumise toetamise kohta. **Rootsis** tehti direktiivi rakendamise tulemusena suuremaid jõupingutusi taotlejate teavitamiseks juba protsessi alguses ja vaadati läbi jaotatavad teabematerjalid. **Belgias** ei muudetud küll põhieeskirju, kuid loodi vabatahtliku tagasipöördumise kohta teavet esitav veebilehekülg, millel avaldati allalaaditavad brošüürid 20 keeles.

Sätted, mis puudutavad (vabatahtlikku) tagasipöördumist käsitleva teabe levitamist

Riikide eeskirjades või suunistes vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamise kohta võidakse kindlaks määrata muu hulgas kolmandate riikide kodanikele esitatava teabe laad, teabe esitamise tähtajad ja keel ning kanal, mille kaudu tuleks teavet levitada, ja konfidentsiaalsusnõuded. Järgmises tabelis kirjeldatakse, millises ulatuses on liikmesriigid need aspektid sätestanud seaduses või tegevussuunistes.

Tabel 3.2. Vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamist puudutavate riigi eeskirjade või tegevussuuniste sätete laad

Säte	(Liikmes)riik	Arv
Teabe sisu	BE, CZ, EE, ES, FI, FR, HU, LT, LU, LV, PL, PT, SE, SI, SK, UK, NO	17
Tähtajad	BE, CZ, FI, FR, PL, SE, SI, NO, SK, UK	10
Teabe levitamine haavatavatele isikutele	SI, SE, UK, NO	4
Teabe levitamise kanalid	CZ, FI, FR, LU, PL, SE, UK, NO	8
Keel	BE, CZ, EE, FI, FR, LV, PL, SE, SI, SK, NO	11
Konfidentsiaalsusnõuded	BE, SI, NO	3

Liikmesriikides, kus esitatava teabe sisu on sätestatud riiklikes eeskirjades või tegevussuunistes, kuulub esitatav teave üldiselt ühese järgmistest kategooriatest:

- ★ **võimalus pöörduda tagasi vabatahtlikult** (BE, EE, ES, FI, CZ, FR, HU, LT, LU, LV, PL, PT, SE, SK, UK, NO);
- ★ vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmis või vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmides **osalemise tingimused** (BE, CZ, EE, ES, FI, FR, HU, LT, LV, PT, SE, SI, UK, NO);
- ★ teave **vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide raames antava abi ja toetuste** kohta (nn toetatud vabatahtliku tagasipöördumise pakett) (BE, EE, ES, FI, FR, HU, LT, LU, LV, SE, SI, UK, NO);
- ★ vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programme rakendavate **vastutavate isikute kontaktandmed** (BE, EE, ES, HU, CZ, UK).

Teabekast 3.1. Haavatavaid isikuid käsitlevad sätted

Kuues (liikmes)riigis (ES, IE, SI, SE, UK, NO) on kehtestatud erieeskirjad ja -suuniste, mis käsitlevad **teabe esitamist** ebaseaduslike rändajate **haavatavatele rühmadele**, nagu inimkaubanduse

ohvrid, eakad ja alaealised. **Rootsis** on näiteks kehtestatud erieeskirjad selle kohta, kuidas teavet tuleb esitada saatjata alaealistele. **Ühendkuningriigis** peavad asjaomased töötajad esitama haavatavatele isikutele (perekonnad ja võimalikud inimkaubanduse ohvrid) sellise teabe võimalikult kiiresti. **Irimaal** esitatakse võimalikele inimkaubanduse ohvritele teave selle kohta, kuidas on võimalik osaleda vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmis kui ühes paljudest võimalustest, mis on neile inimkaubanduse ennetamise ja tõkestamise riikliku tegevuskava alusel kättesaadavad. **Norras** pakutakse vastuvõtukeskustes haavatavatele kolmandate riikide kodanikele spetsiaalset nõustamist tagasipöördumisvõimaluste kohta.³³

Konfidentsiaalsusnõuded on sõnaselgelt sätestatud neljas (liikmes)riigis (BE, CY, ES, SI). Vastavalt nendele tagatakse nõustamisel anonüümsus ja kolmanda riigi kodaniku isik jääb seega konfidentsiaalseks seni, kuni ta esitab vabatahtliku tagasipöördumise taotluse või nõustub muul viisil oma isiku avalikustamisega ametiasutustele.

3.2 LAHKUMISETTEKIRJUTUSES ESITATAV TEAVE

Teave, mis esitatakse lahkumisettekirjutuses ja mida selgitatakse nn väljasaatmisintervjuu³⁴ käigus, keskendub valdavalt tagasipöördumise seaduslikule kohustusele, mille täitmise eest on tagasipöörduja põhimõtteliselt isiklikult vastutav. Kooskõlas naasmisdirektiivi artikliga 7 teavitatakse kolmanda riigi kodanikku siiski ka sellest, et talle võimaldatakse teatav vabatahtliku tagasipöördumise tähtaeg. Liikmesriigid võivad oma õigusaktides ka sätestada, et kõnealune tähtaeg võimaldatakse alles pärast seda, kui asjaomane kolmanda riigi kodanik on esitanud sellekohase taotluse; sellisel juhul tuleb lahkumisettekirjutuses teavitada kolmanda riigi kodanikku sellise taotluse esitamise võimalusest. Seda sätet rakendavad kõik (liikmes)riigid, kelle suhtes on direktiiv kohustuslik. Enamik riike (AT, BE, CZ, DE³⁵, ES, FI, FR, HU, LU, LV, NL, PL, SE, SI, SK, NO) **esitab lahkumisettekirjutuses lisateavet (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise kohta** (vt 2. lisa tabel B.1). Nad teavitavad lahkumiskorralduse saanud kolmanda riigi kodanikku **toetatud vabatahtliku tagasipöördumise võimalusest**; kaheksa liikmesriiki (AT, BE, FI, FR, HU, LU, SE, SK) ja **Norra** esitavat üksikasjalikumalt teavet

³³ Uuring lastega perekondadele suunatud tagasipöördumisalase nõustamise kohta: http://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/retur/for-barnas-skyld.pdf (ainult norra keeles).

³⁴ S.o intervjuu, mille osa liikmesriike korraldavad tagasipöördujaga pärast lahkumisettekirjutuse tegemist.

³⁵ **Saksamaal** vastutab lahkumisettekirjutuse esitamise eest kohaliku omavalitsuse rändeasutus ja seetõttu puudub üldine teave, kas ametiasutused teavitavad rändajaid

lahkumisettekirjutust esitades vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta. Oluliseks erandiks on siiski rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsus. Sellisel juhul esitab föderaalne rände- ja pagulasamet taotlejatele, kelle taotlus jäeti rahuldamata, teabelehe, mis sisaldab olulist teavet erinevate vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta.

toetatud vabatahtliku tagasipöördumise pakettide kohta ning üheksa liikmesriiki (AT, BE, CZ, DE, FI, FR, LU, PL, SK) esitavad vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide eest vastutavate isikute kontaktandmed. **Austria, Saksamaa ja Tšehhi Vabariik** esitavad lisaks nõustamist ja abi pakkuvate valitsusväliste organisatsioonide kontaktandmed. **Luksemburgis, Saksamaal, Slovakkias ja Ungaris** teavitatakse lahkumiskorralduse saanud kolmanda riigi kodanikku ka vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmides osalemise tingimustest ja nõuetest. **Ühendkuningriigis** esitatakse lahkumisettekirjutust sisaldavas kirjas tõenäoliselt teave nii vabatahtliku lahkumise kui ka toetatud vabatahtliku lahkumise kohta ning toetust pakkuvate isikute kontaktandmed.

Liikmesriigid erinevad veidi selle poolest, mis keeles **esitatakse lahkumisettekirjutusele lisatud teave**. Eristada võib kahte varianti:

- ★ 17 liikmesriigis **tõlgitakse dokumendid mitmesse** kolmandate riikide kodanike seas **rohkem levinud keelde** (AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FI, FR, IE, LV, LT, MT, NL, PL, SE, SK);
- ★ **Küpros, Ungari, Ühendkuningriik ja Norra** kasutavad kirjalikus suhtluses oma **ametlikku keelt**, kuid otsuse vahetult esitamisel kolmanda riigi kodanikule³⁶ tagatakse suuline tõlge keelde, millest rändaja aru saab.

Lahkumisettekirjutusele lisatava teabe esitamise viisil on oluline roll tagamisel, et **asjaomane isik mõistab lahkumisettekirjutust ja on tuttav selle sisuga**. Kuues (liikmes)riigis (BE, ES, FI, LV, SI, SK) on selleks kehtestatud konkreetsete meetmed. **Belgia** esitab koos lahkumisettekirjutusega viite korduvaid **küsimusi ja videoid sisaldavale veebilehele**, kus selgitatakse lahkumisettekirjutuse tagajärgi ning vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide raames antavat abi. **Hispaanias, Lätis, Slovakkias ja Sloveenias** püütakse struktureerida teave **kasutajasõbralikult, kasutades lühikesi teadaandeid, mida on lihtne lugeda ja mõista**. **Soomes** võetakse arvesse kolmanda riigi kodaniku konkreetset olukorda (nt haridustase) ja püütakse kohandada teavet vastavalt isiku olukorrale. Samuti püütakse Soomes isikliku intervjuu kaudu tagada, et isik, kes tuleb riigis välja saata, on saanud aru teabe sisust. Selleks saavad politseiametnikud eriväljaõppe, kuidas teha intervjuud ja millist teavet tuleks vabatahtliku tagasipöördumise kohta esitada, võttes arvesse IOMi brošüüri.

3.3 HILJUTISED VÕI KAVANDATUD MUUDATUSED

Üheksa (liikmes)riiki (AT, BE, DE, FI, FR, HU, PL, UK, NO) teatas teabe levitamisele mõju avaldavatest **hiljutistest või kavandatud muudatustest õigusaktides ja poliitikas**. Need muudatused võivad viidata sellele, et osas liikmesriikides tuntakse **üha suuremat vajadust täiustada teabe levitamist käsitlevaid riiklikke õigusakte või tavasid**. Järgmistes teabekastides kirjeldatakse mõningaid peamisi muudatusi.

Teabekast 3.2. Tagasipöördumisalase nõustamise ja vabatahtliku tagasipöördumise edendamise uus õiguslik alus Austrias, Prantsusmaal ja Saksamaal

Austrias on tagasipöördumisalase nõustamise ja abi õiguslik alus sätestatud föderaalsete siserände- ja varjupaigaameti menetluskorra uues §-s 52a. Ühtlasi **laiendatakse sellega nende teenuste kohaldamisala peale varjupaigataotlejate** ka teistele kolmandate riikide kodanikele ja igale menetlusetapile. Uues sättes nähakse ette, et **teatavatel juhtudel tuleb pakkuda sunniviisilist väljasaatmist käsitlevat nõustamist kolmandate riikide kodanikele, kelle kohta on tehtud lahkumisettekirjutus**. Sätte selgitustes rõhutatakse taas, et „sunniviisilise väljasaatmisele tuleb igal juhul eelistada vabatahtlikku tagasipöördumist“ ning et varjupaigataotlejatele ja teistele kolmandate riikide kodanikele **tuleb seega pakkuda menetluse kõikides etappides tagasipöördumisalast nõustamist**.

Prantsusmaal jõustus 1. mail 2015 uus seadus, milles on esimest korda sõnaselgelt mainitud **toetatud vabatahtlikku tagasipöördumist** ja taasintegreerimise toetust **käsitleva teabeedastuse** tähtsust. Seadust rakendavas tegevuskavas kutsutakse kohalikke omavalitsusasutusi (prefekte) üles **tagama siserändemenetluse eri etappides teabe levitamist** ning seadma linnades kohaliku omavalitsuse ruumides sisse alalised teabepunktid.

Saksamaal jõustus 6. septembril 2013 *rahvusvahelise kaitse õigust omavate isikute ja võõrtöötajate õiguste parandamise seadus*. Muude muudatuste kõrval kehtestati sellega uued sätted, milles täpsustatakse peamised riigiasutused, kes vastutavad „vabatahtlikku tagasipöördumist edendavate projektide ning nende skeemide alusel heakskiidetud rahaliste vahendite väljamaksmise eest“. Vastavalt sellele osaleb vabatahtlikku tagasipöördumist edendavates projektides lisaks muudele asutustele ka föderaalne rände- ja pagulasamet.

Teabekast 3.3. Tagasipöördumist toetav laiapõhjalisem strateegia: Ühendkuningriik

Siseministeriumi siserändevalaste nõuete järgimise ja jõustamise (ICE) rühm on alates 2015. aasta veebruarist rakendanud **vabatahtliku lahkumise**

³⁶ Ühendkuningriigis võib see olukord tekkida sellise riigis ebaseaduslikult viibiva rändaja kinnipidamisel, kes ei valda inglise keelt.

strateegiat, koordineerides erinevaid sisserändealaste nõuete jõustamise meetmeid ja otsides süstemaatiliselt uusi lähenemisviise vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks. Strateegia eesmärk on tõhusalt suurendada vabatahtlikku tagasipöördumist ja lahkumisetekirjutuste täitmist. Seda rakendatakse paralleelselt õigusaktide muutmisega Ühendkuningriigis, muutes riigis ebaseaduslikult elamise üha keerulisemaks. Sellega suurendatakse potentsiaalselt valmisolekut vabatahtlikult tagasi pöörduda, tagades samal ajal vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe kättesaadavaks tegemise paljude eri allikate ja erinevate isikute kaudu.

Teabekast 3.4. Ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajate teavitamine ja vabatahtliku tagasipöördumise toetamine: Norra

Ebaseaduslikud rändajad, kes ei ole ametiasutustele teada, on **Norra 2015. aasta väljasaatmispoliitika üks peamisi sihtrühmi**. Sisserändedirektoraadi (UDI) eesmärk on töötada selle rühmani jõudmiseks välja strateegia. Selleks, et parandada teabevahetust võimalike vabatahtlike tagasipöördujatega ning suurendada väljasaatmispoliitika ühtset mõistmist praktikute ja poliitikakujundajate seas 2014. aastal, **ajakohastas** UDI uuringutest ja hindamistest saadud tagasiside põhjal **tagasipöördumisalaseid mõisteid** Norra õigusaktides, asendades mõiste „vabatahtlik tagasipöördumine“ mõistega „toetatud tagasipöördumine“. See põhineb mõttekäigul, et tagasipöördumisprogrammi nimetamisel „vabatahtlikuks“ võib teabevahetuses sihtrühmaga tekkida probleeme, sest tegelikul põhineb see *kohustusel* lahkuda.

4 Riikide üldised lähenemisviisid teabe levitamisele (vabatahtliku) tagasipöördumise kohta

Erinevad uuringud³⁷ on viidatud, et teatavad sõnumite edastamise aspektid võivad aidata mõjutada seda, kas kolmandate riikide kodanikud on valmis teada saada vabatahtliku tagasipöördumise võimalustest ja kas nad lõpuks pöörduvad tagasi või mitte. Need aspektid on järgmised:

- ★ teabe esitamises osalevad isikud;

- ★ teabe levitamiseks liikmesriikides kasutatavad vahendid;
- ★ esitatava teabe sisu, üksikasjalikkus ja asjakohasus;
- ★ teabe esitamise ajastus;
- ★ teabe kättesaadavus, sealhulgas selle mõistetavus kolmandate riikide kodanike jaoks.

Selles osas uuritakse sügavuti nende aspektide olemust.

4.1 TAGASIPÖÖRDUMIST KÄSITLEVA TEABE LEVITAMISEL OSALEVAD ISIKUD

Teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta esitavad väga mitmesugused isikud – nii **riigiasutused kui ka valitsusvälised isikud (kodanikuühiskonna organisatsioonid / rahvusvahelised organisatsioonid)**. Väljasaatmispoliitika eest kannavad üldist vastutust sise-, julgeoleku- ja justiits- või välisküsimustega tegelevad ministriumid. Kui riigiasutused (nt varjupaiga- või rändeasutus ja/või õiguskaitseasutus) saavad ühendust võimalike tagasipöördujatega, esitavad nad tavaliselt üldist teavet väljasaatmisvõimaluste, sealhulgas vabatahtliku tagasipöördumise kohta. Kuna enamik liikmesriike jätab vabatahtliku tagasipöördumise programmide rakendamise rahvusvaheliste organisatsioonide või valitsusväliste organisatsioonide korraldada, on ka neil oluline osa vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe esitamisel. Enamikus liikmesriikides hõlmab see Rahvusvahelist Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) ja mõnikord ka riigis tegutsevaid valitsusväliseid organisatsioone³⁸. Vahel kaasavad riigiasutused ja/või vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme rakendavad asutused teisi isikud, nagu avaliku teenuse pakkujaid (nt tervishoiutöötajad) ja kogukondlikke organisatsioone (sisserändajate, usu- jt rühmitused), et esitada teavet nende programmide kohta.

Järgnevalt kirjeldatakse põhjalikumalt vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud peamisi isikuid.

4.1.1 TEABE LEVITAMISSE KAASATUD RIIGIASUTUSED

Korralduslikust küljest võib liikmesriikides ja Norras eristada üldiselt järgmisi lähenemisviise:

³⁷ Stein Rokkan Centre for Social Studies (2014), „OUT-reach: Information about assisted voluntary return to irregular migrants living outside reception centers“; IOM Kreeka (2014), „Assisted Voluntary Return and Reintegration for Third Country Nationals“; IOM (2010), „Practical guide AVR Information provision“; IOM Slovakkia (2008), „Development of a Comprehensive System of Information Dissemination on Programme of Assisted Voluntary Returns

and Its Implementation with a Focus on Needs of Migrants“; ECRE (2005), „Increasing Refugee Participation in the Field of Voluntary Return“.

³⁸ Nt *Verein Menschenrechte Österreich*, *Caritas* ja *Verein Menschen.Leben (Austria)*, *Caritas International (Belgia)*, *Oxfam Italy* ja *Xenagos Foundation (Itaalia)*, *Refugee Action (Ühendkuningriik)*, *ACCEM (Hispaania)*.

- ★ (liikmes)riigid, kus **lisaks kodanikuühiskonna organisatsioonide / rahvusvaheliste organisatsioonide** kaasamisele on vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisel **aktiivne roll riigiasutustel** (BE, CZ, DE, EL, FR, MT, SE, UK, NO), ja
- ★ liikmesriigid, kus **riigiasutustel** on teabe levitamisel **piiratud roll**, sest seda ülesannet täidavad peamiselt **kodanikuühiskonna organisatsioonid / rahvusvahelised organisatsioonid** (AT, CY, EE, ES, FI, HU, IE, LT, LU, LV, NL, PL, PT, SI, SK).

Teabekast 4.1. Riiklikud meetmed tagasipöördumise aktiivseks edendamiseks

Belgias haldab valitsus nn individualiseeritud tagasipöördumisviisi: kõikides vastuvõtukeskustes pakutakse varjupaigataotlejatele tagasipöördumisalast nõustamist alates hetkest, kui kolmanda riigi kodanik esitab varjupaigataotluse. Selleks pakub Fedasil vastuvõtukeskustes tegutsevatele sotsiaaltöötajatele koolitusprogrammi ning haldab ka nelja n-ö tagasipöördumisinfolpunkti tegevust, et levitada teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta ebaseaduslikele rändajatele, kes jäävad vastuvõtusüsteemist väljapoole (vt punkt 5.2).

Prantsusmaal korraldab väljasaatmise eest vastutav piirkondlik direktoraat Pariisis (Prantsuse sisserände- ja integratsiooniameti üksus) korrapäraselt intervjuuvoorusid rahvuse alusel, kasutades kohapealseid tõlke, et anda võimalikele tagasipöördujatele vajalikku teavet ning vastata kõikidele küsimustele. Üks hommik nädalas on pühendatud Hiina kodanikele, kuna see kogukond on pealinnas märkimisväärselt suur.

Kreekas on politsei ameti välismaalaste direktoraat paigaldanud oma kontorite ette infokioskid, mis pakuvad tööpäevadel alates 8.00 kuni 14.00 teavet ning vastavad rändajate küsimustele tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide ja nende hüvede kohta. Nende tegevust korraldab politsei ning kasutatakse tõlkide abi.

Ühendkuningriigis korraldavad sisserändealaste nõuete jõustamisrühmad kogukondlikku teavitustegevust (vt punkt 5.2). 2014. aastal moodustas valitsus vabatahtliku lahkumise kesktalituse – teenust osutavad eraõiguslikud alltöövõtjad, kes tegutsevad keskse teabepunktina vabatahtlikust tagasipöördumisest huvitatud ebaseaduslike rändajate jaoks, kes vajavad veidi või

ei vaja abi (vt punkt 4.3). Talitus haldab ka infotelefoni tegevust.

Norras korraldab sisserändedirektoraat (UDI) infotelefoni ja tugiteenistuse tööd, et levitada teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta. Lisaks levitavad kohalikul tasandil tänavapatrullides osalevad sotsiaaltöötajad teavet mittesüsteemilisel alusel. Viimane puudutab omavalitsuspõhist sotsiaalteenust – st sihtrühma liikmetega ühenduse võtmist ja neile teabe levitamist.

Belgias, Kreekas, Maltas, Prantsusmaal, Saksamaal, Tšehhi Vabariigis, Ühendkuningriigis ja **Norras** on riigiasutustel **aktiivne roll** vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe otsesel levitamisel. Vabatahtliku tagasipöördumise edendamiseks võetakse muu hulgas järgmisi meetmeid: töötajate koolitamine selle kohta, kuidas teha teave vabatahtliku tagasipöördumise kohta kättesaadavaks sihtrühmadele (BE, EL, FR, UK, NO), teabematerjali koostamine (DE, EL, FR, MT, UK, NO), tagasipöördumisalase nõustamise pakkumine ebaseaduslikele rändajatele (BE, CZ, DE, EL, FR, MT, UK, NO), infokeskuste loomine huvitatud rändajatele (BE, EL, NO).

Isegi nendes liikmesriikides (AT, CY, EE, ES, FI, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, SI), kus riigiasutustel on piiratud roll, annavad riigiasutused (migratsiooniametnikud, politsei, varjupaigametnikud jt), kes puutuvad võimalike tagasipöördujatega otseselt kokku (nt varjupaigamenetluses), siiski sageli põhiteavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta (nt vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide olemasolu, suunamine lisateavet pakkuva organisatsiooni poole).

Järgmistes punktides selgitatakse üksikasjalikumalt, millised ametiasutused ja millal on kaasatud ning millist teavet esitatakse.

Varjupaigamenetluse ajal rahvusvahelise kaitse taotlejatele teabe levitamisse kaasatud riigiasutused

Varjupaigamenetluse ajal pakuvad mõningate (liikmes)riikide (AT, BE, CZ, DE, EE, FR, HU, LU, MT, PL, SE, SK, UK, NO) riigiasutused juba **rahvusvahelise kaitse taotlejatele** teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta. Teavet pakuvad erinevad asutused ja erineva sagedusega. **Varjupaigaasutus/rändeasutus** võib näiteks pakkuda taotlejatel teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta³⁹:

- ★ varjupaiga taotlemisel (AT, BE, CZ, DE, EE, MT, SE, UK, NO);

³⁹ Teavet on täiendatud ERV vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva nõustamise *ad hoc* päringu (vastavalt Belgia 30. aprilli 2014. aasta taotlusele) raames kogutud andmetega.

- ★ varjupaigataotluse läbivaatamisel (BE, EE, FI, FR, LU, SE, UK, NO);
- ★ varjupaigataotluse rahuldamata jätmisel (AT, BE, DE, EE, FI, FR, LV, NL, PL, SE, UK, NO).

Lisaks võivad ka **vastuvõtukeskuste töötajad** esitada vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet varjupaigamenetluse ajal vastuvõtukeskustes elavatele taotlejatele.⁴⁰ Olenevalt vastuvõtukeskuste tööd korraldavast asutusest võivad teavet anda riigiasutused ja/või valitsusvälised organisatsioonid ning samuti kolmandad isikud, kellega on sõlmitud leping rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtmiseks.⁴¹ Paljudes liikmesriikides külastavad vastuvõtukeskusi ka valitsusvälised organisatsioonid ning tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide korraldajad, et anda teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta (vt lisateave punktis 4.1.2).

Varjupaigamenetluse ajal keskendutakse teabe esitamisel eelkõige taotlejate õigustele ja kohustustele varjupaigamenetluses, taotluse rahuldamata jätmise tagajärgedele ning tagasipöördumisvõimalustele (sh vabatahtlik tagasipöördumine).

[Lahkumisettekirjutuse tegemisel vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud riigiasutused](#)

Enamikus liikmesriikides teeb lahkumisettekirjutuse varjupaigaasutus või rändeasutus (AT, BE, CY, DE, EE, FR, HU, IE, LT, LV, NL, SE ja NO) või politsei/õiguskaitseasutus (CZ, HU, EE, EL, FI, PL, SI, SK). Lahkumisettekirjutuse tegemisel või mõnikord ka enne või pärast otsuse tegemist selgitavad asjaomased riigiasutused enamikus liikmesriikides tavaliselt ka tagasipöördumisvõimalusi, sealhulgas vabatahtlikku tagasipöördumist (vt punkt 3.2). Enamasti teeb seda riiklikul tasandil varjupaigaasutus/rändeasutus ja/või politsei, kuid **Belgias** ja **Prantsusmaal** on ka kohalikul tasandil kehtestatud kohustus selgitada tagasipöördumisvõimalusi, sealhulgas vabatahtlikku tagasipöördumist. Kohalikul tasandil täidavad seda ülesannet omavalitsuse (BE) või prefektuuri (FR) töötajad.

Teavet väljasaatmise kohustuse ja vabatahtliku tagasipöördumise kohta esitatakse osas liikmesriikides (nt **Belgia**, **Luksemburg**, **Poola**, **Rootsi**, **Soome**) mitte ainult kirjalikult (nt lahkumisettekirjutus), vaid ka suuliselt väljasaatmisintervjuu ajal. **Soomes** näiteks teeb Soome sisserändeamet lahkumisettekirjutuse ja

pärast seda vastutab otsuse täitmise eest **politsei**. Politsei selgitab tagasipöördumisvõimalusi (sh vabatahtlik tagasipöördumine) asjaomase kolmanda riigi kodanikuga korraldatud väljasaatmisintervjuu ajal. **Luksemburgis** määratakse alates 2014. aastast lahkumiskorralduse saanud ebaseaduslikele rändajatele automaatselt **väljasaatmisintervjuu** aeg. Intervjuu ajal teavitatakse neid ka vabatahtliku tagasipöördumise võimalusest.

[Vabatahtliku lahkumise tähtaja kulgemisel / enne väljasaatmist vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud riigiasutused ja isikud](#)

Pärast lahkumisettekirjutuse tegemist ja tagasipöördumisvõimaluste selgitamist võimaldatakse asjaomasele kolmanda riigi kodanikule tavaliselt vabatahtliku lahkumise tähtaeg 7–30 päeva, nagu sätestatud naasmisdirektiivis või riigi õigusaktides (IE, UK).

Olenevalt asjaomase kolmanda riigi kodaniku elukohast sel ajavahemikul (kas viibib riigi korraldatud majutusasutuses) võivad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta esitada erinevad riigiasutused:

- ★ vastuvõtukeskuste töötajad – kui taotleja, kelle taotlus jäeti rahuldamata, jääb edasi vastuvõtukeskusesse (AT, BE, DE, EE, FI, FR, IE, LT, NL, PL, SE, NO⁴²);
- ★ avatud väljasaatmiskeskuste töötajad (BE, DE⁴³);
- ★ kinnipidamisele alternatiivsete majutuskeskuste (nt kodumajutus) töötajad;
- ★ kinnipidamiskeskuste töötajad (CY, CZ, ES, HU, LV, LT, LU, NL, SI, SK, UK).

[Teised menetluse eri etappides teabe levitamisse kaasatud riigiasutused](#)

Mitmes liikmesriigis (nt AT, CY, CZ, BE, EE, EL, ES, IE, LV, NL, SK, UK) kaasatakse konkreetsete kolmandate riikide **saatkonnad** teabe levitamisse vabatahtliku tagasipöördumise kohta, pannes nende ruumides välja teabelehed/brošüürid/plakatid. **Eestis** pakub politsei- ja piirivalveamet koostöös IOMiga koolitust Eestis asuvates saatkondades töötavatele diplomaatidele, et suurendada teadlikkust vabatahtliku tagasipöördumise võimalustest ja julgustada neid levitama teabematerjale. **Kreekas** võib vabatahtliku tagasipöördumise kohta anda teavet ka ombudsman.

⁴⁰ Norras pakub kõikides vastuvõtukeskustes tagasipöördumisalast teavet ja nõustamist nn tagasipöördumisnõustaja.

⁴¹ Vt ka ERV 2013. aasta uuring „The Organisation of Reception Facilities for Asylum Seekers in different Member States“ (Varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuste töö korraldamine erinevates liikmesriikides).

⁴² **Norras** haldavad vastuvõtukeskusi kohalikud omavalitsused või eraettevõtjad või valitsusvälised organisatsioonid, mitte riigiasutused.

⁴³ **Saksamaal** on avatud väljasaatmiskeskused (*Ausreiseeinrichtungen*) olemas Baieri, Alam-Saksi, Rheinland-Pfalzi, Saksi-Anhalti ja Schleswig-Holsteini liidumaal.

4.1.2 TEABE LEVITAMISSE KAASATUD VALITSUSVÄLISED ISIKUD

Lisaks riigiasutuste esitatavale teabele vabatahtliku tagasipöördumise kohta osalevad kõnealuse teabe levitamisel ka **mitmesugused teised isikud**. Need organisatsioonid sõlmivad selleks riigiga lepingu või on neil selleks sõltumatud volitused.

Teabe levitamisse on kaasatud peamiselt järgmised isikud:

- ★ Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (AT, BE, BG, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, IT, LT, LU, LV, LU, MA, NL, PL, RO, SE, SI, SK, UK, NO)⁴⁴;
- ★ valitsusvälised organisatsioonid (AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, MT, NL, PL, UK, NO);
- ★ sisserändajate rühmad (AT, CZ, DE, FR, HU, IE, LU, NL, UK, NO);
- ★ kogukondlikud rühmitused, nt usurühmad / rändajate juhitavad rühmad (AT, CZ, DE, ES, FR, IE, LU, MT, NL, PL, SI, UK, NO);
- ★ muud:
 - sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusteenuseid osutavad isikud (AT, DE, EL, ES, FR, IE, LU, LV, SI, UK);
 - õigusnõustajad (DE, EE, FI, HU, IE, LV, PL, NO).

Need organisatsioonid on kaasatud põhjusel, et neil on **riigiga leping või riik rahastab** neid (AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FR, HU, IE, LU, NL, PL, SI, SK, UK), riik on nad **kaasanud ebaametlikult** (CZ, PL, UK) või nad **tegutsevad sõltumatult riigist** (BE, DE, EL, FR, LT, NO).⁴⁵

Riigiga lepingu sõlminud organisatsioonide poolne teabe levitamine

Enamikus (liikmes)riikides (AT, BE, BG, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, HU, IE, IT, LT, LU, LV, MT, NL, PL, RO, SE, SI, SK, UK ja NO) **sõlmib valitsus Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooniga (IOM) või valitsusväliste organisatsioonidega lepingud vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide rakendamiseks**. Nende programmide oluline element on teabe esitamine vabatahtliku tagasipöördumise kohta. IOMi sõnul on eesmärk anda faktidel põhinevat selget, põhjalikku ja objektiivset teavet, et valmistada võimalikud tagasipöördujad tagasipöördumiseks piisavalt ette ja võimaldada neil teha teadlikku otsust.⁴⁶

Sisserändajate ja kogukondlike rühmade poolne teabe levitamine

Sisserändajate rühmad on kaasatud tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse, kuna teabe levitamiseks lepingu sõlminud valitsusvälised organisatsioonid ja/või riigiasutused jaotavad neile edastamiseks / kättesaadavaks tegemiseks brošüüre ja muid materjale. Osas (liikmes)riikides (DE, MT, NL, UK, NO) on neil aktiivsem roll teadlikkuse suurendamisel vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide ning **Norras** pakuvad nad isegi tagasipöördumisalast nõustamist. **Poolas** on teabe levitamise ja nõustamise protsessi edukalt kaasatud kogukondlike rühmade juhid.

Teiste isikute poolne teabe levitamine

Ühendkuningriigis teevad siseministeriumi töötajad koostööd riikliku tervishoiuameti töötajatega, koolitades neid vabatahtliku lahkumise võimaluste valdkonnas ning andes neile teabelehti levitamiseks ebaseaduslikele rändajatele. Samasugune, kuid piiratum koostöö toimub **Austrias**, kus Viini haigla *Krankenhaus der Barmherzigen Brüder* on võtnud kohustuse suunata kõik tagasipöördumisest huvitatud patsiendid Caritase juurde, kes pakub tagasipöördumisalast nõustamist. **Saksamaal** tegutsevad Saksi-Anhalti liidumaa sotsiaal-, tervishoiu- ja haridustalitused piirkondlike tagasipöördumisalaste nõustamiskeskustena. Nad annavad üldteavet vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta ning aitavad täita taotlusvorme toetuse saamiseks. Lisaks jagavad sotsiaaltöötajad näiteks kodutute varjupaikades, haiglates ja naiste varjupaikades ning tänavatöölised ja ebaseaduslike rändajate kogunemiskohad (nt kohvikud) tagasipöördumisalaste nõustamiskeskuste teavet.

Teabekast 4.2. Protestantliku kiriku Trieri ja Simmern-Trarbach praostkonna nõustamisametid Rheinland-Pfalzi liidumaal

Saksamaal toetavad Trieri ja Simmern-Trarbach praostkonna nõustamisametid ametiasutusi tagasipöördumisalase nõustamise korraldamisel liidumaa 36 kohalikus omavalitsuses, andes ebaseaduslikele rändajatele tagasipöördumisalast teavet ja nõu, pakkumata siiski tagasipöördumisalast nõustamist. Nõustamiskeskuste töötajad osalevad ka külaskäikudel päritoluriikidesse, kultuuridevahelist pädevust suurendavatel koolitustel ja konverentsidel. Nõustamisamet teavitab kohalikke nõustamiskeskusi ja välismaalaste ameteid teabelehe ning muude vahendite kaudu sündmustest/üritustest ja uudistest.

4.1.3 ISIKUTEVAHELINE KOORDINEERIMINE

Mitme isiku kaasamisel on oluline **koordineerida nende panust**.

⁴⁴ See teave põhineb REG kaudu kogutud andmetel.

⁴⁵ Valitsusväliste organisatsioonide kohta lisateabe saamiseks vt riikide aruanded.

⁴⁶

http://publications.iom.int/bookstore/free/avrr_in_the_eu.p df

Enamikus (liikmes)riikides (AT, BE, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, SI, SK, UK, NO) **rahastab levitamisvahendeid vastutav riigiasutus**, kasutades ka **ELi kaasrahastamist** (v.a Norra). Teabe koostamise ja levitamise eest vastutavad samal ajal teised isikud (eriti vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide puhul). Mõnes liikmesriigis (BE, CZ, ES, NL, SI, UK) tegelevad ka asjaomased riigiasutused otseselt konkreetsete vahendite väljatöötamise ja levitamisega.

Järgnevalt esitatakse edukad näited eri isikute vahelisest koordineerimisest teabe levitamisel Belgias, Saksamaal ja Iirimaal.

Teabekast 4.3. Tsentraliseeritud lähenemisviis vabatahtlikule tagasipöördumisele ning vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta teabe levitamisele Belgias

Belgias vastutab föderaalne varjupaigataotlejate vastuvõtumet (Fedasil) vabatahtliku tagasipöördumise korraldamise ja rakendamise eest. Vabatahtliku tagasipöördumise programmide haldamine on täielikult tsentraliseeritud nimetatud asutusse. Fedasil vastutab vabatahtliku tagasipöördumisega seotud erinevate meetmete ja isikute koordineerimise eest. Ta haldab näiteks eelarvet, eri isikute kaasamist, riikliku strateegia väljatöötamist, toetatud vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe edastamist (sh neile, kellel puudub ühendus ametiasutustega), konkreetsete sihtrühmade (nt saatjata alaealised) tagasipöördumist ning IOMi ja Caritas International Belgium'iga sõlmitud lepingute järelmeetmeid.

Teabekast 4.4. Suutlikkuse suurendamine Iirimaal

Iirimaal algatas IOMi Iirimaa esindus 2015. aastal rea valitsusväliste organisatsioonide teavitamise üritusi kogu Iirimaal, eesmärgiga suurendada vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamise suutlikkust ja luua ebaametlik partnerlus. Strateegia eesmärk on pakkuda valitsusväliste organisatsioonide kaudu teenusena toetatud tagasipöördumist ning kindlustada, et töötajad tunneksid tagasipöördumise põhikontseptsioone.

Teabekast 4.5. Koordineerimisameti loomine Saksamaal

Uue strateegilise väljasaatmispoliitika toetamiseks lõi föderaalvalitsus **Saksamaal** integreeritud väljasaatmise haldamise koordineerimisameti.

2014. aastal loodud koordineerimisameti ülesanne on välja töötada vahendid (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise ja sunniiviisilise väljasaatmise edendamiseks, toetamiseks ja sidumiseks, eriti seoses ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanikega.

4.2 (VABATAHTLIKU) TAGASIPÖÖRDUMIST KÄSITLEVA TEABE LEVITAMISEKS LIIKMESRIIKIDES KASUTATAVAD VAHENDID

Liikmesriigid kasutavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks mitmesuguseid vahendeid, milles on tavaliselt kombineeritud mitu meetodit, et edastada erinevaid sõnumeid või tagada erinev üksikasjalikkus või suunata teave erinevale kuulajaskonnale.

Tabel 4.1. (Vabatahtlikku) tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks liikmesriikides ja Norras kasutatavad vahendid

Vahendid	(Liikmes)riik	Riikide arv
Teabelehed/brošüürid	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SI, SE, SK, UK ja NO	24
Plakatid	AT, BE, DE, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SI, SK, UK ja NO	23
Veebilehed	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, ES, FI, FR, EL, HU, IE, LT, LU, LV, NL, PL, SE, SK, UK, NO	21
Vastuvõtule registreerimist mitterõudvad keskusi	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, SK, UK, NO	21
Infotelefonid	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, MT, NL, PL, SK, UK, NO	19
Spetsiaalsed sotsiaalmeedia lehed (nt Facebook)	CY, CZ, DE, EL, ES, FI, FR ⁴⁷ , HU ⁴⁸ , IE, LU, NL, SE, SK, UK, NO	15
Meediakampaaniad	BE, CY, CZ, DE, EL, ES, FI, HU, IE, LU, NL, PL, SK ⁴⁹ , UK, NO	15

⁴⁷ Ainult teatavate projektide jaoks.

⁴⁸ Seda kanalit kavandatakse tulevikuks, sest praegu ei ole seda veel kasutatud.

⁴⁹ Ainuke ühtne teavituskampaania korraldati mitmes etapis aastatel 2009–2011.

Kogukonna külastused	AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FI, FR, IE, NL, PL, SK, UK, NO	14
Veebifoorumid	CY, DE, ES, FR ⁵⁰	4

Teabe levitamise üldlevinumad vahendid on trükised, peamiselt **teabelehed** ja **brošüürid**. Neid **levitati kõikides (liikmes)riikides**, kes osalesid selles uuringus. Neid materjale jaotatakse üldsusele kampaaniate raames, et reklaamida vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise või vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme (nt BE, CZ, PL, SI, SK), ning levitatakse kolmandate riikide kodanikele vastuvõtu- ja kinnipidamiskeskustes (DE, FI, FR, NL, PL, NO, SK).

Enamik liikmesriike kasutas tagasipöördumise kohta teabe levitamiseks ka **plakateid**. Plakatid võivad olla tulemuslikud **sõnumi edastamisel ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega**, eriti kui tekst on lühike ja sellega kaasnevad sõnumit lihtsalt edastavad selgitavad pildid, nagu märgiti **Belgia, Poola** ja **Slovakkia** aruannetes.

Teabekast 4.6. Plakatite kasutamine Belgias, Poolas, Slovakkias ja Norras

Plakateid on kasutatud **Belgias** teavituskampaania „Mõeldes kodule“ raames teabe levitamiseks ebaseaduslikele rändajatele, kes ei ole ametiasutustele teada. Plakatid pandi üles avalikesse kohtadesse, mida ebaseaduslikud rändajad sageli külastavad (pearaudteejaamad, sissereändeametid, omavalitsusasutused). **Poola** algatas samuti ühistranspordikeskustes plakatite kampaania „Tahan tagasi koju“. **Slovakkias** kasutati vabaõhu teavituskampaanias reklaamstende ja erinevaid plakateid (tänavalaternapostide plakatid, kleebised pinkidel, välisustel ja ühistranspordipeatustes) (vt teabekast 5.1).

Norras levitati mitme IOMi kampaania raames teavet kaubanduskeskuste **digitaalsetel teabestendidel** seitsmes suuremas linnas. Tagasipöördumisalast teavet esitati ka **taksosid katvatel reklaamkleebistel**.

Enamikus (liikmes)riikides esitatakse teavet **veebilehtede** kaudu. Kuna need tagavad anonüümsuse ja on hõlpsasti kättesaadavad (kui rändajal on juurdepääs arvutile ja internetile), on need olulised vahendid olukorras, kus sihtrühmani on muidu väga raske jõuda. **Madalmaades** töötas IOM välja veebilehe buildyourreturn.nl ja kasutab seda, et aidata võimalikel tagasipöördujatel saada sihipärast teavet tagasipöördumise kohta. 2014. aastal oli veebilehe

külastajate arv 4200 (2014. aastal esitati lahkumiskorraldus 33 735 rändajale, nii et veebilehe kasutajate arv ei ole suur). Selle uuringu jaoks esitatud Madalmaade aruande kohaselt rõhutab IOM veebilehe kui teabe levitamise vahendi vajadust, kuid väidab, et veebilehed ei ole kõige tulemuslikum viis ebaseaduslike rändajateni jõudmiseks.

Spetsiaalsed **sotsiaalmeedia** leheküljed ja **veebifoorumid** annavad rändajatele võimaluse vahetada teavet, otsida nõuandeid ning arutada teiste rändajatega (nt juba tagasi pöördunud (endiste) rändajatega) oma tagasipöördumisvõimalusi. Suure ebaseaduslike rändajate arvuga (liikmes)riikides, nt **Prantsusmaal**⁵¹ ja **Ühendkuningriigis**⁵², saab neid kasutada teabe levitamiseks laiemale elanikkonnale, kui on võimalik muude kanalite kaudu.

Teavituskülastusi konkreetsetesse rändajate kogukondadesse liikmesriikides teeb toetatud vabatahtliku tagasipöördumise teenuseosutaja (nt IOM **Madalmaades** ja **Poolas**) või siseministeeriumi sissereändealaste nõuete jõustamise rühm **Ühendkuningriigis**. Paljud selle uuringu jaoks andmeid esitanud (liikmes)riigid rõhutasid teavituskülastuste tähtsust (vt 5. ja 6. jagu) – osaliselt seetõttu, et need aitavad levitada kogukondades täpset teavet, mida saab seejärel edastada teistele rändajatele, nagu kirjeldatud teabekastis 4.6.

Teabekast 4.7. Rändajatevahelise teabevahetuse tähtsus teabe levitamise kanalina

Mitmes liikmesriigis (AT, BE, DE, FR, HU, LT, NL, UK, NO) tehtud uuringute ja hinnangute kohaselt on teabe suuline edasiandmine üks peamisi viise, kuidas kolmandate riikide kodanikud saavad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta. **Madalmaades** selgus näiteks uuringu tulemusel, et 2013. aastal said 57% vabatahtlikult tagasi pöördunud kolmandate riikide kodanikest teavet programmi kohta teabe suulise edasiandmise või kodanikuühiskonna organisatsioonide kaudu.

Osa liikmesriike (AT, FR, NL, PL) väidavad, et ebaseaduslikud rändajad tuginevad suurema tõenäosusega sellele kanalile, sest nad usaldavad neile teavet andvaid inimesi rohkem kui neid, kes esitavad teavet ametlike kanalite kaudu. **Malta, Poola, Tšehhi Vabariik** ja **Norra** soovivad teatada, et sõnumit võidakse valesti edasi anda ja sellest tingitud sisu mittemõistmine võib kahjustada strateegia mõju. Mõlemad väited viitavad sellele, et teavitustegevus – mille kaudu teabe esitamise ametlikult kaasatud isikud kaasavad omakorda

⁵⁰ Ainult teatavate projektide jaoks.

⁵¹ Prantsusmaal kasutatakse spetsiaalseid sotsiaalmeedia lehekülgi ja veebifoorumeid ainult teatavate konkreetsete projektide raames, nagu MAGNET II, mida haldab IOM.

⁵² Ühendkuningriigis on sotsiaalmeediat kasutanud Refugee Action oma riigi rahastatud vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi „Choices“ rakendamiseks, kuid Siseministeerium ei ole seda otseselt kasutanud.

rändajate ja muude kogukondade liikmeid (st isikuid, kes on sagedamini seotud teabe ebaametliku esitamise) – võib olla tulemuslik viis suurendada rändajate usaldust esitatava teabe vastu. Ühtlasi võib see viidata sellele, et **lähenemisviiside kombineerimine** (ebaametlikke kanaleid kasutatakse esialgse teadlikkuse suurendamiseks ning ametlikke kanaleid kasutatakse olemasolevate valikute teadmise ja mõistmise toetamiseks) on tõenäoliselt **optimaalne viis teabe levitamiseks**.

Mitmesuguste vahendite kasutamine teabe levitamiseks on tõesti kasulik, sest rändajatel on eri aegadel erinevad teabevajadused ja sageli vajavad nad aega teabe läbitöötamiseks, et küsida hiljem lisateavet. Eri vahenditel on väidetavalt erinevad funktsioonid ning erinevad eelised ja puudused teabe levitamisel rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega. Need võetakse kokku järgmises tabelis.

Tabel 4.2. Erinevate teabe levitamise vahendite eelised ja puudused

Vahend	Eelised	Puudused
Teabelehed/brošüürid ja plakatid	Saab kasutada anonüümselt Väikesed tootmiskulud Saab kasutada paljudes kohtades Saab tõlkida mitmesse rändajate keelde suhteliselt odavalt	Edastab piiratud teavet Saab pidada reklaamimaterjali ja võib seega rändajaid eemale peletada Rändajatel on lihtne need tähelepanuta jätta / neid eirata
Infotelefonid	Rändajast kasutaja anonüümsus	Korraldamiskulud võivad olla suured
Teabe suuline edasiandmine	Usaldusväärne kanal Kirjaoskamatu te kolmandate riikide kodanike kaasamine	Väärteabe levitamine Sisu mittemõistmine Vananenud teabe levitamine
Sotsiaalmeedia/vebilehed	Teabe kiire levitamine Usaldusväärne kanal	Väärteabe levitamine

	Kasutaja anonüümsus	Sisu mittemõistmine
Vastuvõtule registreerimist mitterõudvad kliinikud	Sihotstarbeline nõustamine	Korraldamiskulud võivad olla suured Piiratud liikumisvõimega rändajate jaoks raskesti ligipääsetavad

4.3 ESITATAVA TEABE SISU

Punktides 3.1 ja 4.1 esitati teatavaid selgitusi ebaseaduslikele rändajatele antava teabe *sisu* kohta. Tabelis 4.3 selgitatakse seda üksikasjalikumalt ja täpsustatakse isikud, kes vastutavad teabe eri aspektide levitamise eest liikmesriikides. See näitab, et enamikus liikmesriikides esitavad riigiasutused põhiteavet ebaseaduslike rändajate seaduslike kohustuste ja nende vabatahtliku tagasipöördumise võimaluse kohta ning pakuvad teatavat lisateavet ja/või suunavad rändajad lisateavet andva isiku juurde. Sihotstarbelisemat teavet selle kohta, mis ebaseaduslikku rändajat tagasipöördumisel ees ootab lennujaamas ja tagasipöördumise sihtriigis, ning individuaalselt kohandatud teavet⁵³ esitavad (kui üldse) isikud, kes teostavad vabatahtlikku tagasipöördumist ning rakendavad vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme.

Järgmises tabelis ei ole seda küll käsitletud, kuid **Belgia** ja **Eesti** teatel teavitavad nad rändajaid, et vabatahtliku tagasipöördumise korral võidakse nende suhtes mitte kehtestada riiki sisenemise keeldu. **Poola** teavitab rändajaid, et vabatahtliku tagasipöördumise korral võidakse riiki sisenemise keeldu tähtaega lühendada.

Enamik liikmesriike teavitab ebaseaduslike rändajaid eelkõige tagasipöördumise kohustusest (nagu märgitud peale muude teabeallikate ka lahkumisetekirjutuses) või vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide üksikasjadest. **Ühendkuningriik** on selle poolest erand, et seal on lisaks vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmile (mida korraldab siseministerium valitsusväliste organisatsioonide Refugee Action projekti „Choices“ kaudu) ka talitus vabatahtliku tagasipöördumise kohta üldteabe andmiseks. 2014. aasta märtsis loodud vabatahtlike lahkumiste kesktalitus (seni tegutsev) on **spetsiaalne tsentraliseeritud kontaktpunkt vabatahtlike tagasipöördujate jaoks**. See on suunatud kolmandate riikide kodanikele, kes viibivad Ühendkuningriigis ebaseaduslikult, kuid eelkõige

⁵³ Kohandatud teave on tõenäolisemalt kättesaadav infotelefonide ja vastuvõtule registreerimist mitterõudvate kliinikute kaudu, kuigi teataval määral võib kohandatud teave olla kättesaadav ka veebiteenuste kaudu.

varjupaigaõigusega rändajatele, kes saavad lihtsalt ja piiratud abiga tagasi pöörduda. Rändajad võtavad talitusega ühendust, kui on saanud asjakohast teavet lahkumissetekirjutustest või meediavahendite kaudu (nt teabelehed ja plakatid), kuid ka teised isikud võivad neid sinna suunata. Talituse eesmärk on „suurendada lahkumissetekirjutuste täitmist“ ja „vähendada ebaõnnestunud lahkumiste arvu”.⁵⁴

Leedu juhtis tähelepanu faktile, et eri isikute esitatav teave peaks olema järjekindel ja mitte vastuoluline. See rõhutab vajadust koordineerida teabe levitamist tagasipöördumise kohta, nagu arutati punktis 4.1.3.

Norra esitatud järelduse kohaselt peaks tagasipöördumise kohta esitatava teabe sisu käsitlema üksikuid küsimusi, millest ebaseaduslikud rändajad on huvitatud, näiteks: turvalisus päritoluriigis ja perekonna olukord ning rändajale tulenevad tagajärjed pärast tagasipöördumist. See on seotud asjaoluga, et rändajate otsus jääda riiki edasi ebaseaduslikult tuleneb mitte ainult nende soovist, vaid ka nende perekonna ja/või ülalpeetavatega seotud asjaoludest tagasipöördumise sihtriigis.

⁵⁴ Lisateabe saamiseks Ühendkuningriigi vabatahtlike lahkumiste kesktalituse kohta vt Ühendkuningriigi aruanne.

Tabel 4.3. (Liikmes)riigis levitatava teabe sisu teavet levitavate isikute kaupa

Teabe sisu	Teavet levitav isik						
	Tagasipöördumise eest vastutavad riigiasutused	Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme rakendavad ja/või edendavad isikud	Rändajate kogukondlikud rühmad	Rändajatega tegelevad töötajad ⁵⁵	Õigusnõustajad	Vastuvõtukeskuste töötajad ⁵⁶	Kolmanda riigi konsulaaresindus/saatkond
Tagasipöörduja seaduslikud kohustused	AT, BE, CZ, DE, EE, EL, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SE, SI, SK, UK, NO	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FR, LU, LV, PL, PT, SE, SK, UK	BE, DE, LU	BE, DE, EE, FI, IE, LU, LV, MT, PL, SE, UK, NO	BE, DE, EE, FI, IE, LU, NO	AT, BE, DE, PL	BE
Teave vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta	AT, BE, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LT, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SE, SI, SK, UK, NO	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, FI, FR, HU, IE, LU, LV, MT, NL, PL, PT, (SE ⁵⁷), SI, SK, UK, NO	BE, DE, FR, IE, LU, PL, UK, NO, SK	BE, DE, EE, FI, FR, IE, LU, LV, MT, PL, SE, UK, NO	BE, EE, FI, IE, PL, UK, NO	AT, BE, DE, FI, FR, LV, MT, PL, SK, NO	AT, BE, FR, LU, SK
Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmides osalemise tingimused	BE, DE, EE, EL, ES, FI, FR, HU, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SE, SI, SK, UK, NO	AT, BE, CY, CZ, DE, EE, EL, FI, FR, HU, IE, LU, LV, LT, MT, NL, PL, SI, SK, UK, NO	BE, DE, HU, SI, UK	BE, DE, EE, LV, MT, PL, SE, UK, NO	BE, EE, FI, IE, UK	BE, DE, FI, LV, MT, NO	BE
Kust peaseaduslik rändaja saama rohkem teavet (suunamine)	AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FI, FR, HU, IE, LU, LV, LT, PL, SI, SK, UK, NO	BE, CY, CZ, DE, EE, FI, FR, HU, IE, LV, MT, NL, PL, SI, SK, UK	AT, BE, DE, FR, IE, LU, PL, UK, NO	BE, DE, EE, FI, FR, IE, LU, LV, MT, PL, UK, NO	BE, DE, EE, FI, HU, IE, PL	AT, BE, DE, EE, FI, LV, MT, PL, NO	BE, EE
Muud vabatahtliku tagasipöördumise võimalused	BE, DE, EE, ES, FI, FR, HU, IE, LU, LV, LT, PL, SE, SI, UK, NO	BE, CZ, DE, IE, LU, MT, UK	BE, DE, IE, LU, UK	BE, EE, FI, IE, LU, LV, PL, SE, UK	BE, DE, EE, FI, IE, PL, NO	BE, DE, EE, FI, LV, MT, PL, NO	BE

⁵⁵ Rootsisis on rändeameti rändajatega tegelevad töötajad need, kes levitavad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta.⁵⁶ Saksamaal sõltub sotsiaaltöötajate poolt vastuvõtukeskustes antav teave konkreetse liidumaa eeskirjadest.⁵⁷ IOMi kontor Kabulis haldab tasuta infotelefoni, kuid Rootsisis endas puudub infotelefon/abitelefon.

Teabe sisu	Teavet levitav isik						
	Tagasipöördumise eest vastutavad riigiasutused	Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme rakendavad ja/või edendavad isikud	Rändajate kogukondlikud rühmad	Rändajatega tegelevad töötajad ⁵⁵	Õigusnõustajad	Vastuvõtukeskuste töötajad ⁵⁶	Kolmanda riigi konsulaatesindus/saatkond
Mida võib ebaseaduslik rändaja oodata tagasipöördumisel lennujaamas	BE, DE, EE, FR, IE, SI, NO	BE, CY, CZ, DE, EE, ES, FI, HU, IE, LU, LV, MT, NL, PL, PT, SI, SK, UK, NO	BE, DE	BE, EE, PL, UK, NO	BE	BE, FI, LV, MT, PL, NO	BE
Mida võib ebaseaduslik rändaja oodata tagasipöördumise sihtriigis	BE, DE, FR, NO	AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FI, HU, IE, LU, LV, LT, MT, NL, PL, PT, (SE ⁵⁸), SK, UK, NO	BE, DE, LU	BE, LU, PL, UK	BE	BE, PL ⁵⁹	BE
Individuaalselt kohandatud teave⁶⁰	BE, DE, FR, HU, NO	AT, BE, CY, DE, EE, ES, FI, IE, LV, MT, NL, PL, SK, UK, NO	BE, DE, PL	BE, UK	BE, EE, PL	BE	

⁵⁸ Seda teavet pakub ainult IOMi kontor Kabulis ja Rootsis seda teavet üldiselt ei anta.

⁵⁹ Seda teavet pakub Poola välismaalaste ameti peadirektor ainult vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi raames.

⁶⁰ Kohandatud teave on tõenäolisemalt kättesaadav infotelefonide ja vastuvõtule registreerimist mittenoovate kliinikute kaudu, kuigi teataval määral võib kohandatud teave olla kättesaadav ka veebiteenuste kaudu.

4.4 TEABE ESITAMISE AJASTUS

Vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe ja asjaomaste kontaktandmete andmine rände- ja varjupaigaprotsessi alguses võib olla kasulik (muidugi ei ole see võimalik, kui rändaja siseneb riiki ebaseaduslikult ja tal puudub ühendus ametiasutustega). Varajane teabe esitamine võimaldab ametiasutustel jõuda kolmandate riikide kodanikeni, kes võivad muutuda riigis ebaseaduslikult viibijateks, enne kui nad katkestavad ühenduse ametiasutustega ja nendeni jõudmine muutub keerulisemaks (sellise järelduse esitasid **Austria, Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa ja Norra**). **Austrias** kohapeal tegutsevad isikud teatasid näiteks,⁶¹ et varjupaigataotlejad ja kinnipidamiskeskuste elanikud, kes olid saanud tagasipöördumisnõustajatelt visiitkaardi, hoidsid neid kaarte alles isegi pärast kolimist teistesse eluruumidesse. Sellest võib järeldada, et ebaseaduslikud rändajad säilitavad edaspidi need kontaktandmed.

Üheksa (liikmes)riiki (BE, CZ, FI, FR, PL, SE, SI, SK, NO) näevad oma õigusaktides / pehmes õiguses või suunistes ette varjupaiga- ja rändetsükli konkreetsed ajahetked või etapid, millal kolmandate riikide kodanikke tuleks teavitada vabatahtlikust tagasipöördumisest (vt tabel 3.2). Kaheksa liikmesriiki näevad riiklikes eeskirjades ette, et teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta tuleks esitada samal ajal lahkumisettekirjutuse tegemisega (AT⁶², BE, FR, HU, LU, PL, SE, SK) (vt ka eespool punkt 3.2). Üheksa riiki näevad ette, et teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta tuleks anda negatiivse otsuse tegemisel rahvusvahelise kaitse kohta (BE, DE⁶³, FI, FR, PL, SE, SI, UK, NO). Osa (liikmes)riike on sätestanud, et sellist teavet tuleks anda juba siis, kui kolmanda riigi kodanik taotleb rahvusvahelist kaitset (BE, CZ, FI, FR, NL, SE, SK, UK, NO).

Kuigi seda ei ole õigusaktides / pehmes õiguses tingimata sätestatud, korraldatakse mitmes (liikmes)riigis **süsteemiliselt** konsultatsioone ja teavituskohatumisi ning -üritusi vabatahtliku tagasipöördumise kohta sellistes **organiseeritud keskustes** nagu vastuvõtukeskused (AT, BE, DE, EE, FI, FR, IE, LT, NL, PL, SE, NO), kinnipidamiskeskused (CY, CZ, ES, HU, LV, LT, LU, NL, SI, SK, UK) ja sisserändekeskused (UK) **viibijatele**. Lisateave teabe esitamise ajastuse kohta on esitatud punktis 4.1.1.

4.5 ESITATAVA TEABE KÄTTESAADAVUS

Teave peab olema kättesaadav, et rändajal oleks võimalik aru saada oma tagasipöördumisvõimalustest, sealhulgas vabatahtlikust tagasipöördumisest.

Kättesaadavus tähendab seda, et teavet esitatakse rändajate poolt külastatavates kohtades, kuid samuti teabe esitamist sellises keeles ja sellisel kujul, millest rändaja aru saab ja/või mis tagab rändaja suhtlusvalmiduse. Ühtlasi tähendab see nende tõkete vähendamist, mis võivad takistada rändajat teavet saamast, nt tasuline infotelefon või teenusele juurdepääs, või saamast hõlpsasti interneti teel teavet. Selles osas esitatakse ülevaade teabe kättesaadavuse nende aspektide kohta liikmesriikides.

Teabe esitamise keeled

Mitu liikmesriiki nimetasid keelt teabe levitamisel esineva probleemina (vt punkt 2.3). Kõik liikmesriigid on välja töötanud toetatud vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevad reklaamimaterjalid viies või enam keeles lisaks liikmesriigi ametlikule keelele. **Portugalis** on teabematerjal kättesaadav ainult portugali ja vene keeles. Paljud (liikmes)riigid (nt AT, CY, DE, FR, EE, HU, IE, LT, PL, SE, SK, UK, NO) esitavad vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet ka veebilehtedel, mis on kättesaadavad muudes keeltes lisaks liikmesriigi ametlikule keelele / ametlikele keeltele. **Rootsi** toetatud vabatahtliku tagasipöördumise veebileht sisaldab näiteks teavet ja esitlusi vabatahtliku tagasipöördumise kohta mitmes eri keeles lisaks inglise keelele. Teabe esitamise keeled ja keelte arv sõltuvad rändajate rühmades levinud keeltest.

Põhiteabe mõistmisel ei tohiks keel olla tegelikult takistuseks. **Austria** aruande koostamisel küsitletud praktikud märgivad, et **rändajad räägivad sageli mitut keelt** ja tagasipöördumisnõustajad pakuvad tavaliselt teenuseid rohkem kui ühes keeles. **Vabatahtliku tagasipöördumise üksikasjad võivad keelebarjääri tõttu siiski kaduma minna.** Tõlke abil saaks selle takistuse ületada. Ometigi on mitme riigi aruannetes (AT, CZ, PL) ja hiljutises Norra uuringus tagasipöördumist käsitleva teabe esitamise kohta⁶⁴ juhitud tähelepanu sellele, et oluline on anda tagasipöördumist käsitlevat teavet *otse* rändajale mõistetavas keeles, mitte tõlgi vahendusel. Selle põhjuseks on asjaolu, et **väljasaatmispoliitika taustata tõlgid ei pruugi olla suutelised tõlkima õigesti põhikontseptsioone ja teavet**, tekitades rändajates segadust. Tõlget võib mõjutada ka tõlkide võimalik subjektiivsus. Samuti võib kolmanda isiku juuresolek tõlke eesmärgil kahjustada rändaja anonüümsust ja konfidentsiaalsust.

⁶¹ Intervjuu valitsusvälise organisatsiooniga Verein Menschenrechte Österreich.

⁶² Austrias ei ole see õigusnõue, kuid seda rakendatakse haldustavas.

⁶³ Kuigi seda ei ole riiklikes eeskirjades sätestatud, on föderaalne rände- ja pagulasamet Saksamaal koos IOMiga esitanud juba mitu aastat teavet vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise

soodustamise programmide kohta negatiivse otsuse tegemisel rahvusvahelise kaitse kohta.

⁶⁴ Stein Rokkan Centre for Social Studies (2014).

Kirjalikud materjalid (st teabelehed, brošüürid, plakadid) tehakse kättesaadavaks rohkemates keeltes, kui on võimalik esitada teavet infotelefonide, vastuvõtule registreerimist mittenoeldavate kliinikute jmt kaudu. See tuleneb asjaolust, et teabelehtede tõlkimine on odavam kui infotelefonide jaoks mitut keelt kõnelevate töötajate palkamine. Samuti on põhjuseks asjaolu, et kuigi rändaja keeleoskus võib olla piisav selles keeles suhtlemiseks ja arusaamiseks, võib tema esimeses keeles kirjutatud teabeleht tõmmata suurema tõenäosusega tema tähelepanu kui teises keeles kirjutatud teabeleht.

Teabe esitamine

Teabe esitamise viisil võib olla tähtis roll selles, kas rändaja usaldab seda teavet. Norra uuringus tagasipöördumist käsitleva teabe esitamise kohta⁶⁵ leiti, et „tugevate visuaalsete ja keeleliste esitluste“ kasutamine või „teabe ilustamine“ on kahjulik, kuna hoiatamise või veenmise püüded võivad „suurendada usaldamatust, mida rändajad juba ametiasutuste vastu tunnevad“. See ühtib **Austria** aruande järeldustega, et vabatahtliku tagasipöördumise ja vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide „ülereklaamimine“ võib rändajaid eemale peletada, sest sellega edastatakse sõnum, et vabatahtlik tagasipöördumine ei ole tegelikult vabatahtlik.⁶⁶ **Poola** märkis, et lühikesed ja liiga üldised hüüdlused võivad põhjustada sõnumi mittemõistmist sihtrühmade seas.

Ühendkuningriigis on lähenemisviis teabe esitamisele mitmekesine: vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet (eelkõige valitsusvälise organisatsiooni partneri loodud materjali) esitatakse mitteahvardaval viisil, lähtudes kasutajakesksusest (nt on valitsuse toetatud vabatahtliku tagasipöördumise lehekülje alapealkiri „Teave, et aidata teil vabatahtlikult oma riiki tagasi pöörduda“), samal ajal kui siseministerium keskendub (üldise/toetamata) vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe esitamisel loata riigis viibimise ebaseaduslikkusele (nt on vabatahtliku lahkumise lehekülje alapealkiri „Kui olete Ühendkuningriigis ebaseaduslikult või kui riigis viibimise luba on aegunud, peate oma kodumaale tagasi pöörduma“). **Norra** tehtud uuring⁶⁷ on siiski näidanud, et positiivsete ja negatiivsete sõnumite samaaegne esitamine rändajatele võib nad segadusse ajada ja kahjustada seega teabe levitamist.

Iirimaal leidis IOM, et suurte avalike loosungite kasutamine IOMi kohalolu ja olemasolevate programmide reklaamimiseks on kahjulik, kui püütakse

edendada vabatahtlikku tagasipöördumist. Loosungite nähtavus takistas rändajaid pöördumast läheduses viibivate IOMi töötajate poole kartuses, et sellega kahjustatakse nende konfidentsiaalsust ja paljastatakse pealtvaatajatele nende kavatsused. IOM lõi Iirimaal 2012. aastal fookusgrupid, et katsetada graafika ja kujunduse erinevaid variante, ning muutis selle tagajärjel oma reklaammaterjalide kujundust.

Tagasipöördumise kohta otsuse tegemiseks rändajale antav aeg

Selle uuringu jaoks koostatud **Austria** ja **Prantsusmaa** aruannetes toodi esile, et rändajad vajavad sageli aega kaalumiseks, kas nad tahavad vabatahtlikult tagasi pöörduda või mitte. Samuti rõhutati, et tagasipöördumine võib sageli olla viimase hetke otsus, mis tehakse alles siis, kui kõik teised variandid on ammendunud (selle kohta vt täpsemalt punkt 6.2).

Veebiteabe kättesaadavus

Interneti ajastul on väga tõenäoline, et rändajad otsivad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta internetist, eriti kui nad soovivad jääda anonüümseks ja vältida – võimaluse korral – ühendust ametiasutustega. Nagu märgitud punktis 4.2, teevad peaaegu kõik liikmesriigid teabe kättesaadavaks veebilehtedel. ERV riiklikel kontaktpunktidel paluti selle uuringu raames testida teabe hõlpsa otsitavuse ulatust, kasutades selliseid märksõnu nagu „vabatahtlik tagasipöördumine“. Kõik liikmesriigid, kus seda teavet otsiti, leidsid, et need märksõnad juhatasid toetatud vabatahtliku tagasipöördumise teenuseosutajate veebilehtedele. **Saksamaa** märkis siiski järgmist probleemi: saksakeelsete teabeotsingute tulemusel saadi väga asjakohaseid ja kasulikke URL soovitusi, kuid ingliskeelsed otsingud andsid vähemväärtuslikke tulemusi, eriti valitsusväliste isikute puhul. Seepärast järeldati riigi aruandes, et nõustamisteenuse võimalikud kliendid, kes ei valda saksa keelt, ei pruugi internetiotsingut tehes saada täpset ülevaadet olemasolevatest vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmidest.

Teenuste juurdepääsu kulud, teenuste kättesaadavus ja konfidentsiaalsuskaalutlused

Enamikus (liikmes)riikides, kus on sisse seatud spetsiaalne telefoniteenus teabe andmiseks (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise kohta (AT, BE, CY, DE,

⁶⁵ Stein Rokkan Centre for Social Studies (2014).

⁶⁶ Ka **Saksamaa** aruande kirjeldatakse kirjanduses levinud „arvukaid seisukohti“ selle kohta, kas vabatahtlikku tagasipöördumist saab tegelikult pidada vabatahtlikuks. Ühe seisukoha kohaselt saab tagasipöördumine olla vabatahtlik ainult siis, kui on olemas ka riiki edasi jäämise võimalus. Teise seisukoha kohaselt saab välismaalane pöörduda tagasi vabatahtlikult ja saada selleks isegi abi

siis, kui selle alternatiiviks on sunniviisiline tagasisaatmine. Veel leitakse, et vabatahtlikkus viitab füüsilise jõu puudumisele tagasipöördumisel.

⁶⁷ Stein Rokkan Centre for Social Studies (2014).

EE, EL, FI, FR, HU, IE, LT, MT, NL, UK, NO), on **telefonikõned selle teenuse kasutamiseks tasuta**. Infotelefonile helistamine on tasuline ainult **Hispaanias, Madalmaades, Poolas, Slovakkias**⁶⁸, **Soomes ja Tšehhi Vabariigis. Norras ja Ühendkuningriigis** on telefonikõned riigi hallatavale infotelefonile tasuta, kuid vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide teenuseosutaja hallatavale infotelefonile tasuta. Vahetult osutatavad teabeteenused (nt vastuvõtule registreerimist mittenõudvate kliinikutes) ei ole tasuta üheski liikmesriigis.

Vastuvõtule registreerimist mittenõudvad kliinikud tegutsevad paljudes (liikmes)riikides (vt punkt 4.2), kuid nende tööaeg on sageli piiratud ainult tööpäeviti mõne tunniga. Selline teenus võib olla raskemini kättesaadav ebaseaduslikele rändajatele, kes töötavad (kuigi ebaseaduslikult).

IOMi suunistes teabe esitamise kohta rändajatele rõhutatakse **konfidentsiaalsuse tähtsust**.⁶⁹ Suunistes märgitakse, et enne isikuandmete edastamist kolmandatele isikutele tuleb asjaomaselt isikult saada kirjalik nõusolek. Kui teabeteenuseid osutab IOM või mõni muu vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide rakendamise eest vastutav organisatsioon, tagatakse teenuse kasutaja anonüümsus seni, kuni ta esitab vabatahtliku tagasipöördumise taotluse.

5 Konkreetset teavituskampaniad

Teavituskampaniad on **strateegilised projektid, mille eesmärk on levitada konkreetset sõnumit** (käesoleval juhul teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta) **konkreetselt sihtrühmale**. Kampanias kasutatakse tavaliselt **paljusid eri vahendeid** ja teavituskanaleid, mõnikord on kaasatud **mitmesugused isikud** ja kampania läbiviimiseks on ette nähtud **kindel ajavahemik**. Selles osas kirjeldatakse, kuidas (liikmes)riigid on kasutanud kampaniaid, et jõuda erinevate rändajate rühmadesse, kaasa arvatud nendeni, kellel puudub ühendus ametiasutustega, ja reklaamida vabatahtlikku tagasipöördumist. Kõigepealt esitatakse ülevaade nendest kampaniatest (liikmes)riikides ja seejärel kirjeldatakse üksikasjalikumalt konkreetseid **strateegiaid**, mida kampaniate raames on kasutatud jõudmiseks ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajateni.

5.1 LIIKMESRIIKIDE KAMPAANIATE ÜLEVAADE

Enamik liikmesriike rakendasid ajavahemikul 2010–2014 **kampaniaid**, et paremini levitada vabatahtlikku

tagasipöördumist käsitlevat teavet ebaseaduslikele rändajatele. Osa neist kampaniatest olid keskendunud konkreetset **ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega**, aidates suurendada teadlikkust liikmesriigis kehtestatud väljasaatmiskorrast. Ülevaade on esitatud tabelis 5.1.

Tabel 5.1. Konkreetset strateegiat või kampaniat rakendanud liikmesriigid

Strateegia/kampania	(Liikmes)riik	Riikide arv
Üldised kampaniad	BE, CY, CZ, DE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, LU, MT, NL, PL, SK, UK, NO	17
Suunatud rändajatele, kes ei ole ametiasutustele teada	BE, CZ, FR, HU, MT, NL, UK, NO	8
Ühtegi kampaniat ei toimunud	AT, EE, LV, LT, SI, SE	6

Enamikus liikmesriikides (CY, CZ, DE, EL, ES, FI, HU, IE, LU, MT, NL, PL, SK, UK, NO) oli vähemalt mõne kampania eesmärk edendada vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme ning seepärast **viisid neid läbi kõnealuseid programme korraldavad peamised organisatsioonid** (vt teabekast 5.1).

Teabekast 5.1. Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme edendavad kampaniad: Ungari, Ühendkuningriik, Norra, Slovakkia

- Ungari toetatud vabatahtliku tagasipöördumise projektis rändajatele** kasutati erinevaid vahendeid, sealhulgas: vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide nõudeid ja hüvesid selgitavad brošüürid ja plakatid, spetsiaalne tasuta infotelefon seitsmes keeles, veebileht kaheksas keeles ja kogukondlikud teavituskülastused.
- Projekti „Choices“ raames hõlmab **Ühendkuningriigi** teavitusstrateegia järgmisi vahendeid: **teabelehed, plakatite kampania**, korrapärased **reklaamid rahvusspetsiaalsetes ajalehtedes, infotelefon, veebileht, vastuvõtule registreerimist mittenõudvad kliinikud, teavituskülastused kogukondadesse**, kus võib leida ebaseaduslike rändajaid, ja DVD tagasipöördumisjuhtumitest. Kõnealust DVD-d mängitakse enamiku sisserändekeskuste ooteruumis, kasutades vaheldumisi eri keeltes subtiitrid.
- Norras** levitati mitme IOMi kampania raames teavet kaubanduskeskuste **digitaalsetel teabestendidel** seitsmes suuremas linnas. Tagasipöördumisalast teavet esitati ka **taksosid**

⁶⁸ Infotelefonide tasu on siiski väike.

⁶⁹ IOM (2012), The Practical Guide on Information Provision on Return and Reintegration in Countries of Origin

(Tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise kohta teabe esitamise praktiline juhend).

katvatel reklaamkleebistel ning mitmes keeles rändajate kogukondadele suunatud erinevate meediakanalite kaudu, nagu Radio Latin America. Riigipühadel (jõulud, lihavõtted jne) **näidatakse televisioonis teavitusklippi** IOMi ja toetatud vabatahtliku tagasipöördumise abikava kohta.

4. Ajavahemikul 2009–2011 korraldas IOM **Slovakkias** teavituskampaania vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta, selgitades, kuidas pöörduda ohutult ja seaduslikult tagasi. Kampaania oli eelkõige suunatud registreerimata või avastamata kolmandate riikide kodanikele, kes elavad Slovakkia territooriumil anonüümselt.

Alates 2006. aastast rakendab IOM **Madalmaades** üldist **strateegiat suurendada ebaseaduslike rändajate tagasipöördumist**. Strateegia on mitmetasandiline ja sellesse on kaasatud erinevad isikud. Üksikasjad on esitatud järgmises teabekastis.

Teabekast 5.2. IOMi Madalmaade strateegia „Ebaseaduslike rändajate teavitamine“

IOM püüab selle strateegia abil jõuda **varjupaigataotlejateni, kelle taotlus jäeti rahuldamata, ja ebaseaduslike rändajateni, kellega on tavaliste teabekanalite kaudu raske ühendust saada**. Eelkõige keskendutakse rändajate **haavatavatele rühmadele**, näiteks terviseprobleemidega isikutele, inimkaubanduse ohvritele, seksuaalse ärakasutamise ohvritele, alaealistele ja **teatavast rahvusest kolmandate riikide kodanikele**. Strateegiaga on kaasnenud selliste vahendite kasutamine nagu teabelehtede jagamine, veebileht, infotelefon, teavituskülastused ebaseaduslike rändajate poolt sageli külastatud kohtadesse ning suhtlemine rändajate ametlike ja ebaametlike võrgustikega. Ühtlasi on toimunud sotsiaaltöötajate, rändajate organisatsioonide, kirikute ja mošeede, rändajate väikeettevõtete, arstide, juristide ning välismaalaste politsei ja repatrieerimis- ja lahkumistalituse (DF&V) koostöö.

11 (liikmes)riigis (BE, CZ, DE, FI, FR, EL, HU, IE, MT, UK, NO) on riigiasutused kavandanud ja rakendanud kampaaniaid. Kampaaniad on keskendunud **üldsuse, konkreetse sisserändajate kogukonna** (seotud rahvustega, mis on hinnangute kohaselt ebaseaduslike rändajate seas ülekaalus) või **ebaseaduslike rändajate konkreetse alamrühma** teadlikkuse suurendamisele vabatahtliku tagasipöördumise kohta.

★ Kampaaniaid on suunatud järgmistele sisserändajate kogukondadele:

- **Afganistan** (NO);
- **Albaania** (BE);
- **Brasiilia** (IE);
- **Roheneemesaared** (LU);
- **Hiina** (HU, IE);
- **Kongo Demokraatlik Vabariik** (BE);
- **Etiopia** ja **Somaalia** (NO);
- **Gruusia, Ghana** ja **Keenia** (DE);
- **Kosovo** (DE);
- **Ladina-Ameerika** riigid (NO);
- **Venemaa ja Ukraina** (CZ);
- **Sikhi / Punjabi kogukonnad** (UK);
- **Vietnam** ja **Mongoolia** (CZ, DE);
- **Lääne-Balkan** (BE, DE).⁷⁰

★ **Prantsusmaal** on viimastel aastatel korraldatud mitu kohapealset projekti vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks Calais's rändajate rühmadele, kellest enamik läbib Prantsusmaad teel Ühendkuningriiki. **Maltas** on koostöös IOMiga korraldatud plakatite kampaaniaid rändajatele, kes saavad meritsi ebaseaduslikult riiki. **Soomes** ja **Luksemburgis** on levitatud teavet vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta peamiselt rahvusvahelise kaitse taotlejatele (kelle taotlus on jäetud rahuldamata).

Norras on ametiasutuste keskendumine teabe levitamisele vabatahtliku tagasipöördumise kohta viimastel aastatel suurenenud. Kui 2007. aastal tellis UDI välisorganisatsioonidelt ainult kaks piiratud ulatusega teavitusprojekti, siis 2014. aastal rahastati üheksat teavitusprojekti. UDI teatel on üha rohkem rändajaid saanud nende projektide tulemusel teavet tagasipöördumise kohta.

5.2 SIHTRÜHMADENI JÕUDMISEKS KASUTATAVAD MEETODID

Kampaaniate korraldamisel on kasutatud erinevaid strateegiaid tõenäosuse suurendamiseks, et ebaseaduslikud rändajad kuulevad ja järgivad vabatahtlikku tagasipöördumist puudutavat sõnumit. Neid strateegiaid käsitletakse allpool. Kuigi kõnealused strateegiad ei ole alati konkreetselt suunatud ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus

⁷⁰ ERV teabelehtedes „Challenges and good practices in the return and reintegration of irregular migrants to Western Africa“ (Ebaseaduslike rändajate Lääne-Aafrika riikidesse tagasipöördumise ja taasintegreerimise probleemid ja hea tava) ja „Practical approaches and good practices in return and reintegration to Afghanistan and Pakistan“

(Ebaseaduslike rändajate Afganistani ja Pakistani tagasipöördumise ja taasintegreerimise probleemid ja hea tava) kirjeldatakse liikmesriikide tavaid neile kahele rühmale teabe levitamisel vabatahtliku tagasipöördumise kohta.

ametiasutustega, on need kõik kohaldatavad sellele suurele rühmale ning järelkult on tegemist tavaga, mida võiks selliste rändajatega suhtlemisel rakendada.

Teabe ja tagasipöördumislase sõnumi nähtavuse suurendamine

Teavituskampaaniatega hõlmatud rändajate arvu suurendamiseks on rakendatud kaht strateegiat:

- ★ vähemalt 11 (liikmes)riiki (BE, CZ, DE, EL, ES, FI, MT, PL, SK, UK, NO) on läbi viinud teavituskampaaniaid, mille raames pannakse tagasipöördumist käsitlev teave (tavaliselt plakatid) välja transpordikeskustesse ja muudesse avalikesse kohtadesse;
- ★ vähemalt kaheksa (liikmes)riiki (CY, DE, EL, ES, FI, HU, PL, UK, NO) on kasutanud ka peavoolu meediakanaleid (nt raadio, ajalehed, televisioon ja internet), püüdes jõuda suurema arvu ebaseaduslike rändajateni. Vahel (nt DE, EL, FI, HU, IE, UK) on neid meediakampaaniaid läbi viidud sihtrühma keeltes ja reklaamitud sisserändajate kogukondade meediakanalite kaudu.

Teabe levitamine kohtades, mida rändajad sageli külastavad

Viimasel kuuel aastal on üheksa (liikmes)riiki (BE, DE, EL, FR, HU, MT, SK, UK, NO) püüdnud jõuda rühmadeni, kes ei ela organiseeritud keskustes või ei kohtu rändeametnikega, levitades teavet kohtades, mida rändajad tõenäoliselt külastavad. **Norras** osales IOM mitmel rahvusvahelisel festivalil, kus viibisid sisserändajate rühmad, rändajate organisatsioonid ja katusorganisatsioonid, ning tegi uuringuid konkreetsete erilist muret valmistavate sisserändajate rühmade (nt iraaklased, afgaanid ja somaallased) kaardistamiseks, eesmärgiga aidata sisserändeasutustel kohandada oma lähenemisviise, et jõuda nende rühmadeni. **Poolas** korraldasid riigiasutused, IOM ja mitu valitsusvälist organisatsiooni ajavahemikul 2011. aasta keskpaigast kuni 2012. aasta keskpaigani usu- ja kultuurikeskustes, festivalidel ja restoranides kohtumisi sisserändajate rühmadega.

Suhete arendamine sisserändajate kogukondadega

Ühendkuningriigis on siseministeeriumi sisserändealaste nõuete järgimise ja jõustamise (ICE) rühma **kogukondade kaasamise meeskond** teinud alates 2013. aastast tööd Sikhi ja Punjabi kogukondadega, et suurendada ebaseaduslike rändajate teadlikkust vabatahtlikust tagasipöördumisest ja selleks valmisolekut. Projekt on suunatud **suhete ja usalduse arendamisele** kogukondlike rühmadega, teabe levitamisele **vabatahtliku lahkumise hüvede** kohta ja **tasuta infotelefoniteenuse** pakkumisele seitsmel päeval nädalas. **Saksamaal** rakendasid erinevad isikud vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis

taasintegreerimise soodustamise programme konkreetsete kogukondade suhtes, nagu armeenlased (RECEA), vietnamlased Berliinis (IOM) või ghanalased Hamburgis (Hamburg-Ghana-Sild).

Teabe levitamine sihtotstarbeliste (kogukonnaspetsiifiliste) meediakanalite kaudu

Eespool kirjeldatud kogukondade kaasamise projekti osana algatati **Ühendkuningriigis** ka üleriigiline meediakampaania Aasia, Sikhi ja Punjabi kogukondade televisioonikanalite, raadiosaadete ja ajalehtede kaudu. Veel kuues (liikmes)riigis (BE, CZ, DE, HU, IE, NO) on kohalike meediakanalite (ajalehed, raadiosaated) kaudu püütud jõuda konkreetsete rändajate kogukondadeni. Kampaaniate eesmärk on a) võtta kogukondadega ühendust, b) ületada **keelebarjäärid**, mille tõttu nendesse kogukondadesse kuuluvatel rändajatel puudub juurdepääs teabele tagasipöördumise kohta, ja c) kohandada vabatahtlikku tagasipöördumist puuduvat sõnumit. **Ungaris** korraldati 2009. aastal neljakuuline Hiina kogukonnale suunatud kampaania, mille tulemusena täheldati vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide teenuseid kasutavate Hiina kodanike arvu märkimisväärset kasvu. Ometigi puuduvad tõendid selle kohta, et kampaania raames jõuti edukalt rändajateni, kellel puudub ühendus ametiasutustega (kuna rändaja seisundit ei registreeritud). Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide teenuseid kasutavate Hiina kodanike arvu kasvu ei ole samuti tõendatud.

Tagasipöördumise hüvede rõhutamine

Osa liikmesriike (**Belgia, Luksemburg, Poola, Prantsusmaa**) on keskendunud tagasipöördumist käsitleva teabe esitamisel positiivsete sõnumite ja kujundite edastamisele. **Prantsusmaa, Saksamaa, Slovakkia, Soome, Ühendkuningriik** ja **Norra** on avaldanud (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise hüvede reklaamimiseks oma veebilehtedel/teabelehtedes nende rändajate nn tagasipöördumislugusid, kes on edukalt (ja õnnelikult) tagasi pöördunud. Seda lähenemisviisi on põhjalikumalt käsitletud punktis 4.5.

Sotsiaalmeedia kasutamine

Soome ei ole seadnud on vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme käsitlevate teavituskampaaniate konkreetseks sihtmärgiks ebaseaduslikke rändajaid ega

neid, kellel puudub ühendus ametiasutustega, kuid kuna ta on keskendunud teabe levitamisele interneti ja sotsiaalmeedia vahendusel, on tema sõnum tõenäoliselt jõudnud ka selle rühmani. Tema IOMi hallatud 2015. aasta kampaania „Tagasipöördumislööd“ eesmärk oli levitada teavet vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta spetsiaalse mitmekeelse veebilehe kaudu, mis sisaldas tagasipöördumislugusid. Sellele lisandus veebilehe käivitamisele eelnev ja järgnev sotsiaalmeediakampaania (sh igapäevased postitused Twitteris ja Facebookis). Meediakampaania kaudu jõuti tuhandete kasutajateni (1429 isikut ja 53 369 vaatamist) ning veebilehte ja sotsiaalmeediat külastati kokku 8466 korda.

Teabe levitamine kultuurivahendajate kaudu

Mitmes (liikmes)riigis (CZ, DE, EE, EL, FR, HU, IE, NL, SK, UK ja NO) on riigiasutused ja/või IOM teinud koostööd sisserändajate kogukondade esindajatega, kes tegutsevad nende kogukondade kõneisikutena. Näited:

- ★ **Kreekas** külastasid IOMi ametnikud suure rändajate tihedusega sihtpiirkondi, teavitades rändajaid vabatahtliku tagasipöördumise võimalustest nende päritoluriikides. Politseiametnikud ja tõlgid andsid teavet vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide ja nende hüvede kohta ning vastasid rändajate küsimustele.
- ★ IOM algatas 2015. aastal **Iirimaal** kampaania, mille aluseks oli idee, et **teabe suuline edasiandmine** ja **kogukonnasisene suunamine** on kõige tulemuslikum viis vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks võimalikele tagasipöördujatele, varjupaigataotlejatele ja ebaseaduslikele rändajatele Iirimaal. Teabekonsultandid arendavad kohalikes kogukondades suhteid ja partnerlusi kogukonnajuhtide ja teenuseosutajatega nii teavituskülastuste kui ka vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevate mitmekeelsete esitluste ja koolitusürituste kaudu.
- ★ **Madalmaades** on repatrieerimis- ja lahkumistalitus määranud sisserändajate organisatsioonide jaoks sisemise kontaktisiku, et: i) luua ja säilitada kontakt nende kogukondadega, ii) esitada teavet (vabatahtliku) tagasipöördumise kohta, mis võib liikuda nende kogukondade liikmete seas suust suhu ning jõuda ka nende kolmandate riikide kodanikeni, kellel puudub ühendus ametiasutustega.

Nagu märgitud punktis 4.2, võivad kultuurivahendajad mõnes liikmesriigis anda võimalikele tagasipöördujatele

puudulikku, kallutatud või ebaõiget teavet, mis võib kahjustada nende kolmandate riikide kodanike teavitamist tagasipöördumise võimalustest.⁷¹

Rändajate teavitamine enne, kui nad muutuvad ebaseaduslikeks rändajateks või kaotavad ametiasutustega ühenduse

Norra (alates 2012. aastast) ja **Belgia** (alates 2012. aastast) on keskendunud teabe esitamisele rändeprotsessi algusetapis. **Belgias** pakuti 2012. aastal korraldatud kampaania „Tagasipöördumise infopunkt“ raames nõustamisteenuseid ebaseaduslikele rändajatele, sealhulgas ametiasutustega ühenduse kaotanud rändajatele, infopunktide kaudu, mis paigutati rändajate poolt sageli külastatavatesse kohtadesse (nt sisserändeameti ning pagulaste ja kodakondsuseta isikute peavaliniku ameti hoonesse). Tagasipöördumisnõustajad esitasid teavet 15 eri keeles. Nende poole sai pöörduda ka tasuta telefoninumbri kaudu. Kampaania edukuse tõttu loodi 2014. ja 2015. aastal kolm täiendavat tagasipöördumise infopunkti kolmes suuremas linnas (Gent, Antwerpen ja Liege). Belgia korraldas veel kolm täiendavat kampaaniat, mis olid suunatud Albaaniast, Kongo Demokraatlikust Vabariigist ja Lääne-Balkani riikidest pärinevatele ebaseaduslikele rändajatele.

6 Tulemuslikkuse näitajad

Selle uuringu üks eesmärk on hinnata vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamiseks kasutatud erinevate vahendite ja meetodite tulemuslikkuse kohta tehtud järeldusi. Uuringu raames tähendab „tulemuslikkus“ tulemuslikkust järgmistest valdkondades:

- a) jõudmisel ebaseaduslike rändajateni, kellel puudub ühendus ametiasutustega, ja
- b) tagamisel, et ebaseaduslikud rändajad mõistavad täielikult oma vabatahtliku tagasipöördumise võimalusi, nii et saavad teha tasakaalustatud teadliku otsuse.

Uuringu eesmärk ei olnud hinnata tulemuslikkust selles mõttes, kas rändaja pöördus tagasi või mitte, sest tagasipöördumise otsust võivad mõjutada paljud tegurid, sealhulgas olukord tagasipöördumise sihtriigis, tagasipöördumispaketi tingimused (kui see on asjakohane) ja sidemed liikmesriigiga. Huvitatud lugeja jaoks on selle uuringu 2. lisas esitatud liikmesriikide kaupa suundumused vabatahtliku tagasipöördumise teatavates aspektides (vabatahtlik lahkumine, tagasipöördumine vabatahtliku lahkumise soodustamise programmide ning vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kaudu).

⁷¹ Vt selle kohta lähemalt eelkõige Tšehhi Vabariigi aruandest.

Selles osas esitatakse kõigepealt ülevaade liikmesriikide eri lähenemisviiside tulemuslikkust tõendavate hinnanguliste andmete allikate kohta (vt punkt 6.1). Seejärel esitatakse olemasolevate tõendite kokkuvõte (vt punktid 6.2 ja 6.3). Üldiselt leiti uuringu tulemusena, et **tulemuslikkuse kohta on usaldusväärseid tõendeid vähe** ning üheks põhjuseks on selliste andmete kogumise ja analüüsi **meetoditest tulenevad probleemid**. Ometigi on liikmesriigid, tuginedes praktikute ja vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud teise isikute kogemustele, **toonud esile teatavad õppetunnid ja võimalikud head tavad** (vt punktid 6.2 ja 6.3).

6.1 VABATAHTLIKU TAGASIPÖÖRDUMISE KOHTA TEABE LEVITAMISE TULEMUSLIKKUST TÕENDAVATE HINNANGULISTE ANDMETE ALLIKAD

Enamikus liikmesriikides on vabatahtliku tagasipöördumise kohta teabe levitamise tulemuslikkust tõendavate andmete peamiseks allikaks **rahulolu uuringud** või vabatahtliku tagasipöördumise programmides osalejatelt muul viisil kogutud andmed (BE, CY, EE, FR, HU, LU, LT, SE, UK). **Tšehhi Vabariigis** esitavad vabatahtliku tagasipöördumise programmides osalevad kolmandate riikide kodanikud hinnangulisi andmeid ainult enda algatusel. IOMil oli tavaks teha **Irimaal** selliseid uuringuid, kuid praeguseks on ta neist loobunud probleemide tõttu, mis tekkisid abisaajalt vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise protsessi ajal saadud neutraalse teabe hindamisel. **Luksemburgis** hakkas IOM alates 2015. aastast süstemaatiliselt kasutama uuringut, et küsida inimestelt, kuidas nad said teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta. **Austrias** kogub IOM andmeid vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide abisaajatele esitatud teabe tulemuslikkuse kohta struktureeritud intervjuude kaudu.

Belgias, Prantsusmaal, Ühendkuningriigis ja Norras on kogutud teavet selle kohta, kuidas toetatud vabatahtliku tagasipöördumise teenust kasutavad tagasipöördujad on rahul teabe esitamisega. Programmide üldiseks hindamiseks kogutakse seda teavet ja võrreldakse seejärel muude allikatega (statistika, juhtimisteave, teenuseosutaja intervjuud). Sellised **hindamised** keskenduvad siiski üldiselt protsesside ja tavade tulemuslikkuse hindamisele, et toetada üldiselt vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide paremat rakendamist, mitte sellele, millised teavitusstrateegiatega aspektid on ebaseaduslike rändajateni jõudmisel kõige tulemuslikumad.

Vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide teenuseosutajate ja riigiasutuste rahulolu-uuringutega

rändajate seisukohtade kohta kogutud andmed saavad anda ainult **piiratud pildi teabe levitamise tulemuslikkusest**. Isegi kui uuringu tulemused näitavad, et tagasipöördujad olid neile esitatud teabega rahul, **hõlmab see ainult väikest osa toetatud tagasipöördujatest** – uuring ei hõlma neid, kes pöörduvad ilma abita vabatahtlikult tagasi, ega neid, kes said teavet, kuid otsustasid seda eirata või mitte tagasi pöörduda. Ainult **Austrias ja Ühendkuningriigis** (vt allpool) on kogutud andmeid tagasipöördujatelt, kes ei osale vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmides. Lisaks on rändajad, kes vastasid uuringule vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kontekstis, need, kes on juba tagasi pöördunud ja kelle puhul on negatiivne vastus ebatõenäoline (võib-olla kartusest, et neile antav toetus tühistatakse). **Leedu** märgib, et „kuna uuring tehakse enne lahkumist, on tõenäoline, et tagasipöördujad võivad tunda survet ja anda IOMi osutatud teenustele soodsama hinnangu“. Abisaajate uuringud on siiski **kasulikud, sest näitavad, milliste kanalite kaudu** saavad rändajad tõenäolisemalt teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta (vt punktid 6.2 ja 6.3).

Teabekast 6.1. Võimalike vabatahtlike tagasipöördujate uuringud Ühendkuningriigis

Ühendkuningriigis on siseministerium oma vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide iga-aastase hindamise raames⁷² juba mitu aastat kogunud andmeid veel Ühendkuningriigis viibivatelt isikutelt, kes võiksid osaleda vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmides, kuid kes on või ei ole selleks taotlust esitanud, isikutelt, kes on sellistes programmides osalemiseks taotluse esitanud, kuid programmist välja langenud, ja isikutelt, kes oleksid võinud nendes programmides osaleda, kuid pöördusid tagasi ilma neis osalemata. Selliste võimalike vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmides osalevate tagasipöördujate süstemaatiline kaasamine uuringusse on siiski probleemne ning osalejate arv on olnud väike ja uuring hõlmas üksnes mõningaid rahvusi. Kuigi on tehtud teatavaid järeldusi võimalike tagasipöördujate teadlikkuse kohta vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide ja reageerimisest asjakohasele teabele, võivad meetoditest tulenevad piirangud ning muudatused nendes programmides ja laiemas rändekontekstis takistada üldistuste tegemist. Ulatuslikum uuring selles valdkonnas oleks kasulik.

6.2 TULEMUSLIKKUS TEABE ESITAMISEL EBASEADUSLIKELE RÄNDAJATELE, KELLEL PUUDUB ÜHENDUS AMETIASUTUSTEGA

⁷² Vt hindamisaruannete lingid Ühendkuningriigi aruandes.

Selles osas kirjeldatakse tavasid, mida võib (riikide aruannetes esitatud tõendite põhjal) pidada potentsiaalselt tulemuslikuks jõudmisel ebaseaduslike rändajateni, kellel puudub ühendus ametiasutustega. Tõendid on üldiselt katkendlikud, hõlmates rändajate väikseid valimeid ning põhinedes sageli praktikute tähelepanekutel või ebausaldusväärsetel andmetel. Ometigi on need kooskõlas muudes uuringutes esitatud väidetega, millele selles osas samuti viidatakse.

Teabe esitamine võimalikult vara

Ühendkuningriigi siseministeeriumi statistika näitab, et ajavahemikul 2013. aasta aprillist kuni 2014. aasta märtsini olid vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi kaudu tagasi pöördunud isikutest 68% varjupaigataotlejad, kuigi varjupaigajuhtumid moodustasid ainult 19% kõikidest sunniviisilistest väljasaatmistest ja vabatahtlikest lahkumistest. Ühendkuningriigi aruandes oletatakse, et selle põhjuseks võib olla asjaolu, et varjupaigataotlejatel on rohkem võimalusi vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmidest teada saada, sest neid programme reklaamitakse neile palju põhjalikumalt varjupaigaprotsessi ajal. Vabatahtliku tagasipöördumise ja taasintegreerimise programmis (VARRP) osalenud tagasipöördujate väikese rühma hindamisel 2008. aastal leiti lisaks, et peaaegu poolte tagasipöördujate (27 varjupaigamenetluse läbinud rändajast 13) väitel oleksid nad varem taotlenud nimetatud programmi kohaldamist, kui nad oleksid sellest teadnud. Rändajate teavitamine toetatud vabatahtlikust tagasipöördumisest kohe, kui nad on muutunud ebaseaduslikuks, võib seega viia varasema lahkumiseni kõnealuse programmi kaudu.

Valitsusväliste organisatsioonide kaasamine teabe levitamisse

IOMi **Iirimaa**⁷³ esinduse uuringus väidetakse, et valitsusvälistel organisatsioonidel ja teistel **kodanikuühiskonna organisatsioonidel on väga tähtis vahendajaroll** rändajate tagasipöördumise eest lõplikult vastutavate **riigiasutuste ja rändajate vahel**. Seda kajastavad käesoleva uuringu järeldused, mis näitavad, et riigiasutustel on teatavates liikmesriikides teabe levitamisel aktiivne roll ja teistes ainult piiratud roll, kuid kodanikuühiskonna organisatsioonidel on kõikides liikmesriikides tähtis osa.

Kodanikuühiskonna organisatsioonide rolli põhjenduse on esitanud **Madalmaad** oma aruandes: „kodanikuühiskonna organisatsioonid peetakse rohkem sobivateks ühenduse loomisel ebaseaduslike rändajatega, eriti nendega, kellel puudub ühendus

ametiasutustega”. **Rändajad usaldavad suurema tõenäosusega kodanikuühiskonna organisatsioone kui riigiasutusi** ning sellistel organisatsioonidel võib olla parem juurdepääs rändajatele tänu oma sidemetele sisserändajate kogukondade ja rahvusvähemustega, millele lisandub asjakohane keelteoskus. Norra uuringus on seevastu esile toodud valitsusvälistel organisatsioonidel esinev dilemma, kui nad püüavad luua/säilitada usalduslikke sidemeid rändajatega: kui rändajatele tunduvad nende sidemed riiklike täitevasutustega liiga tihedad, võib see kahjustada usalduslikku suhet.

Ühendkuningriigis selgub siseministeeriumi hinnangutest oma vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide kohta, et tagasipöördujad suhtuvad positiivselt sellesse, et neid programme rakendavad valitsusvälised organisatsioonid. Selle üks põhjus võib olla usaldus. VARRP 2008 hindamisel märgiti intervjuude käigus, et IOMi töötajad olid intervjuueeritavaid kohelnud sõbralikult ja lugupidavalt. Huvitaval kombel teatab IOMi esindus **Ungaris**, et neile on teavitustöö tegemisel tundunud, et **isikud, kes olid juba oma päritoluriigis teadlikud IOMi olemasolust ja sellega tuttavad, on palju altimad usaldama nende esitatud teavet kui rändajad, kelle puuduvad varasemad teadmised**. IOMi Ungari esindusele tundub näiteks, et Aafrika ja Lähis-Ida riikidest pärit ebaseaduslikud rändajad peavad vabatahtlikku tagasipöördumist esmapilgul võimatuks valikuks, samal ajal kui Kosovost pärit isikud on kiiresti valmis esitama küsimusi ja pidama töötajatega nõu.

Sisserändajate rühmade ja teiste rändajate esindajate kaasamine

ERV uuring⁷⁴ toob esile sisserändajate ja teiste kogukondlike organisatsioonide kaasamise positiivse mõju teabe esitamisel tagasipöördumise kohta. Leiti, et sellise kaasamise mõju on järgmine:

- ★ **jõutakse suurema arvu** võimalike tagasipöördujateni, sealhulgas nendeni, kes elavad väljaspool vastuvõtukeskusi ja/või viibivad riigi territooriumil ebaseaduslikult;
- ★ teavet peetakse **usaldusväärseks** ja

⁷³ IOM Iirimaa (2015), Strengthening Information & Outreach for Assisted Voluntary Return In Ireland (Toetatud vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teavitustegevuse tõhustamine Iirimaa).

⁷⁴ ERV REG teabeleht „Challenges and good practices in the return and reintegration of irregular migrants to Western

Africa” (Ebaseaduslike rändajate Lääne-Aafrika riikidesse tagasipöördumise ja taasintegreerimise probleemid ja hea tava), jaanuar 2015.

★ kogukonna liikmeid / sisserrändajaid **teavitatakse** programmidest **paremini**.

Vastavalt Norra uuringule⁷⁵, mida on kinnitanud ka IOM⁷⁶ ja teised kodanikuühiskonnas osalejad⁷⁷, on teabe **usaldusväärsus** äärmiselt tähtis. Kui rändajad usaldavad suurema tõenäosusega nende enda kogukonnast saadud teavet, on oluline kaasata selle kogukonna liikmed.

[Rändajatele piisava aja andmine tagasipöördumise suhtes otsusele jõudmiseks](#)

Austria aruandes tuginetakse teabele, mida koguti praktikutega tehtud intervjuude kaudu, ja selle põhjal väidetakse, et tagasipöördumist kaaluvad kolmandate riikide kodanikud **vajavad enne vabatahtliku tagasipöördumise kohta otsuse tegemist selle küsimuse põhjalikuks kaalumiseks piisavalt aega**. See on kooskõlas hiljutises IOMi uuringus⁷⁸ ja käesoleva uuringu jaoks koostatud **Saksamaa** aruandes esitatud väidetega. Aega vajatakse ühtlasi selleks, et rändajad peavad sageli kaasama otsustusprotsessi ka päritoluriigis elavad perekonnad. On täheldatud, et rändajad taotlevad tagasipöördumiseks toetust alles siis, kui nad tunnistavad, et vabatahtlik tagasipöördumine pakub neile uue võimaluse ja et Austriasse edasi jäämiseks ei ole mingisugust lootust.

Prantsusmaa aruandes esitatakse samuti teavet, mis saadi intervjuudest erinevate sidusrühmadega, kes väidavad, et rändajad teevad otsuse vabatahtliku tagasipöördumise kasuks **pika psühholoogilise protsessi tulemusena, mis on neile individuaalsest olukorrast**. Kuigi rändajad võivad olla programmide teadlikud Prantsusmaale saabumisel, vajavad nad aega erinevate võimaluste kaalumiseks. Vabatahtlik tagasipöördumine on sageli viimane valik, mis tehakse pärast muude variantide proovimist oma olukorra seadustamiseks. Tagasipöördumise otsus võib tuleneda ka hirmust kinnipidamise ees (oma ebaseadusliku olukorra tõttu) või soovist pääseda ärakasutamisest (kui rändajat kasutatakse ära). Seetõttu ei pruugi erinevad algatused alati avaldada kohest mõju, kuid võivad olla tulemuslikud pikas plaanis.

[Veebimeediakanalite kasutamine](#)

Järeldused veebi- ja muude **meediakanalite** (veebilehed, sotsiaalmeedia, televisioon) **suhtelise kasulikkuse kohta** teabe levitamisel ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslikele rändajatele, **on erinevad**. Norra väidab ühest küljest, et internetile juurdepääs on üldlevinud ning rändajad kasutavad

interneti suure tõenäosusega teabe saamiseks ja suhtlemiseks. Teisest küljest, nagu märgitud punktis 2.2, kuulub ametiasutustega ühenduse kaotanud rändajate hulka nii neid, kellel on kogukonna toetus, kui ka väga haavatavas olukorras olevaid isikuid. Ärakasutatavat rändajat hoitakse sidevahenditest tõenäoliselt eemal kartuses, et ta annab ärakasutajad üles, ning varimajandusest palka saaval ebaseaduslikul rändajal puudub tõenäoliselt aeg või raha juurdepääsuks televisioonile, internetile või isegi ajalehtedele.

6.3 TULEMUSLIKKUS TAGAMISEL, ET EBASEADUSLIKEL SISSERRÄNDAJATEL ON PÕHJALIK ARUSAAM OMA VÕIMALUSTEST

[Erinevate isikute kaasamine teabe levitamisse](#)

Eespool märgitud IOMi Iirimaa esinduse aruandes leiti, et „**sõnumi levitamine vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taastintegreerimise soodustamise programmide kohta on kõige tulemuslikum, kui seda toetavad väga mitmesugused huvitatud organisatsioonid ja sidusrühmad**“. Põhjus on selles, et see suurendab teabevahetuse, koostöö ja teabe kontrollimise võimalusi ning piirab seetõttu üldistamise ja eksitava sõnumi edastamise ohtu. See rõhutab seega **erinevate isikute**, sealhulgas kogukondade esindajate **kaasamise tähtsust** teabe levitamisel.

[Teabe esitamine rändajatele arusaadavas keeles](#)

Ühendkuningriigis peavad VARRP programmi raames tagasipöördudajad oluliseks juurdepääsu nende keeles esitatud teabele. VARRP 2008 hindamise käigus intervjueriti 45 VARRP kaudu Pakistani tagasi pöördudajat – neist paljude inglise keele oskus oli piiratud ja kahel vastajal esines probleeme taotlusvormi täitmisel, kuna ei olnud ühtegi nende keelt kõnelevat isikut, kes oleks saanud neid abistada. Nagu punktis 4.5 märgitud, on keel teabe kättesaadavuse suurendamisel väga tähtis.

[Kolmandate riikide kodanike teavitamine vabatahtlikult tagasipöördumata jätmise riskidest ja vabatahtliku tagasipöördumise hüvedest](#)

Tšehhi Vabariik teatab vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise riikliku programmi rakendamisel saadud kogemuste põhjal, et põhiteguriks kolmandate isikute motiveerimisel programmis osalema oli „mitte lennupileti ostmine või taastintegreerimise toetuse andmine, [vaid pigem] nende keerulise ebaseadusliku olukorra lahendamine [ja] samal ajal nende tulevase riiki sisenemise võimaluse alles jätmine“.⁷⁹ See toetab

⁷⁵ Toetatud vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamine väljaspool vastuvõtukeskusi elavatele ebaseaduslikele rändajatele.

⁷⁶ Vt Madalmaade aruanne.

⁷⁷ Vt Saksamaa aruanne.

⁷⁸ Koser (2015), Comparative Research on the Assisted Voluntary Return and Reintegration of Migrants.

⁷⁹ Sarnaselt leiti **Soomes** tagasipöördujate väikese rühma seas tehtud uuringu tulemusena, et ainult 33% nõustus väitega, et IOMi pakutud tagasipöördumise toetus mõjutas nende otsust vabatahtlikult tagasi pöörduda.

Belgia, Saksamaa ja Ühendkuningriigi aruannetes esitatud väidet, et kolmandate riikide kodanikke tuleks teavitada vabatahtlikult tagasipöördumata jätmise riskidest, sealhulgas riiki sisenemise keelu võimalusest.

[Teabe ja sõnumite kohandamine kolmandate riikide kodanike vajadustele](#)

Tšehhi Vabariigis vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmi rakendamisel saadud kogemused, mida kirjeldati eespool, näitasid, et kolmandate riikide kodanikud, kes olid riigis kohanenud ning omasid sotsiaalseid ja perekondlikke sidemeid, olid motiveeritud vabatahtlikult tagasi pöörduma suurema tõenäosusega siis, kui see tähendas riiki sisenemise keelu vältimist. Sellest järeldub, et erinevad kolmandate riikide kodanikud on motiveeritud saama teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta erinevatel põhjustel. **Austria** aruandes märgitakse samuti, et rändajad on rohkem või vähem tõenäoliselt avatud toetatud vabatahtliku tagasipöördumise võimaluse suhtes olenevalt nende olukorrast (st kas nad on läbirändajad või riigis kohanenud, kinnipeetud või mitte). Need näited viitavad, et teabe individuaalne kohandamine võib tõsta tagasipöördumisvõimaluste mõistmise suurendamise tõhusust. Seda väidetakse ka **Belgia, Madalmaade, Saksamaa ja Norra** aruannetes. Kuna teabe individuaalne kohandamine võib olla kulukam kui üldisema teabe levitamine, rõhutab see selliste kogukondadeni jõudmise tähtsust, kes võivad levitada kogukonnaspetsiifilist sõnumit laiemale kuulajaskonnale.

[Faktilise teabe esitamine](#)

Eespool nimetatud **Norra** uuringus teabe levitamise kohta väidetakse, et vältida tuleks „sõnumi ilustamist“ (vt ka punkt 4.5). **Belgia** leidis, et teabe esitamisel emotsioone tekitaval viisil võib sihtrühmal tekkida negatiivne kujund. Kuigi kampaanias „Mõeldes kodule“ kasutatud plakatitel oli lihtne pilt lühikese ingliskeelse hüüdlausega, et tagada selle **lihtne arusaadavus** enamiku rändajate jaoks, näitas tagasiside, et sõnumit tajuti negatiivsena. **Norra** väidab ka, et ähvardava teabe ühendamine reklaamiva teabega võib võimalikes tagasipöördujates segadust tekitada.

7 Järeldused

Väljasaatmispoliitika on usaldusväärse rändepoliitika jaoks äärmiselt tähtis (vt 1. jagu). Teabe levitamine on vabatahtliku tagasipöördumise poliitika tulemusliku rakendamise põhielement, mis võimaldab inimestel teha oma tuleviku suhtes teadliku valiku.

Ebaseaduslik ränne on suurenemas paljudes (liikmes)riikides (vt punkt 2.1) ja nende ebaseaduslike **rändajate** arvukus, **kellel puudub ühendus ametiasutustega, on püsiv probleem.** Ebaseaduslike rändajaid ohustab ärakasutamine, kinnipidamine ja ebavõrdne kohtlemine juurdepääsul

sotsiaalteenustele, tervishoiule ja muule toetusele, milleks neil võib õigus olla (vt punkt 2.2). Ebaseaduslike rändajate salajane olemus tähendab, et **valitsustel on palju probleeme neile teabe levitamisel** vabatahtliku tagasipöördumise kui ebaseaduslikkuse probleemi lahenduse kohta (vt punkt 2.3).

Kõik (liikmes)riigid on kehtestanud **riigisisesed eeskirjad, kas õigusaktid või pehme õiguse või tegevussuunised, mis käsitlevad teabe esitamist vabatahtliku tagasipöördumise kohta** (vt 3. jagu). Riigisiseses eeskirjades määratakse üldiselt kindlaks teabe esitamise sisu, ajastus jmt (vt tabel 3.2). Need eeskirjad **keskenduval tavaliselt teabe esitamisele ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega** (nt lahkumissetekirjutuse tegemisel või kui kolmanda riigi kodanik pöördub ametiasutuse / toetatud vabatahtliku tagasipöördumise teenuseosutaja poole).

See, et osa (liikmes)riike (AT, BE, DE, FI, FR, HU, UK, NO) on hiljuti tõhustanud või kavatsevad tõhustada teabe levitamist käsitlevat poliitikat, õigusakte või tavasid (vt punkt 3.3), tähendab **suurenevat rõhuasetust vabatahtliku tagasipöördumise edendamisele.** Teabe levitamise tulemuslikkust ei otsusta kokkuvõttes siiski mitte see, kas on olemas riigisiseses eeskirjadega kehtestatud kord, vaid pigem **tagamine, et tavade eri aspektid** (kaasatud isikud, kasutatud vahendid, esitatava teabe sisu jmt) **soodustavad jõudmist rändajateni**, kes elavad väljaspool organiseeritud keskusi, ning selge ja tervikliku sõnumi edastamine (vt 6. jagu). Enamikus (liikmes)riikides on **riigiasutustel teabe levitamisel piiratud roll**, kuna see ülesanne on **peamiselt antud valitsusvälistele organisatsioonidele või kodanikuühiskonna organisatsioonidele.** Kui teabe levitamisse on aktiivselt kaasatud riigiasutused, võtavad nad endale tavaliselt vähem nähtava rolli, koolitades partnereid ja suurendades nende teadlikkust vabatahtliku tagasipöördumise kohta (nii et need võiksid teadmised edastada võimalikele tagasipöördujatele) ning koostades ja ajakohastades kirjalikku teavet (teabelehed, veebilehed jmt), kuigi üksikutes (liikmes)riikides tegelevad riigiasutused ka teavitustööga.

Levinuimad teabe levitamise vahendid on teabelehed, brošüürid, plakatid ja veebilehed ning paljudes liikmesriikides ka infotelefonid ja vastuvõtule registreerimist mitterõudvad kliinikud. **Erinevaid teabe levitamise vahendeid** kombineerides saavad (liikmes)riigid paremini tagada jõudmise rändajateni eri aegadel ja vastates nende erinevatele teabevajadustele (st andes kõigepealt üldist teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta ja hiljem üksikasjalikumalt kohandatud teavet).

Enamik liikmesriike rakendasid ajavahemikul 2010–2014 **kampaaniaid**, et paremini levitada vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevat teavet ebaseaduslikele

rändajatele. Ligikaudu kaks kolmandikku riikidest suunasid oma kampaaniad (vähemalt osaliselt) ebaseaduslikele rändajatele, kellel puudub ühendus ametiasutustega. Enamik kampaaniad keskendub vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide reklaamimisele, kuid üksikutel juhtudel keskenduti üldisemalt vabatahtliku tagasipöördumise (toetatud või mitte) õhutamisele. Osa liikmesriike (nt AT, DE, FR, UK) on ette võtnud ka lähenemisviiside strateegilise läbivaatamise (toetatud) vabatahtliku tagasipöördumise edendamiseks.

Liikmesriigid rakendavad ebaseaduslike rändajateni jõudmiseks erinevaid strateegiaid, sealhulgas:

- ★ teabe ja tagasipöördumisalase sõnumi nähtavuse suurendamine;
- ★ teabe levitamine kohtades, mida rändajad sageli külastavad;
- ★ suhete arendamine sisserändajate kogukondadega;
- ★ teabe levitamine sihtotstarbeliste (kogukonnaspetsiifiliste) meediakanalite kaudu;
- ★ tagasipöördumise hüvede rõhutamine;
- ★ sotsiaalmeedia ja muude veebivahendite kasutamine;
- ★ teabe levitamine kultuurivahendajate kaudu ja
- ★ rändajate teavitamine enne, kui nad muutuvad ebaseaduslikeks rändajateks või kaotavad ametiasutustega ühenduse.

Nende erinevate meetmete **tulemuslikkuse kohta**, mida kasutatakse ametiasutustega ühenduse kaotanud ebaseaduslike rändajateni jõudmiseks ning neile selge ja tervikliku sõnumi edastamiseks, on **vähe usaldusväärseid andmeid**. Ometigi on liikmesriigid, tuginedes praktikute ja vabatahtlikku tagasipöördumist käsitleva teabe levitamisse kaasatud teise isikute kogemustele, **toonud esile teatavad õppetunnid ja võimalikud head tavad**. Need on järgmised:

- ★ teabe esitamine võimalikult vara;
- ★ valitsusväliste organisatsioonide kaasamine teabe levitamisse;
- ★ sisserändajate rühmade ja teiste rändajate esindajate kaasamine;
- ★ rändajatele piisava aja andmine tagasipöördumise suhtes otsusele jõudmiseks;
- ★ veebimeediakanalite kasutamine;
- ★ erinevate isikute kaasamine teabe levitamisse;
- ★ teabe esitamine rändajatele arusaadavas keeles;
- ★ kolmandate riikide kodanike teavitamine vabatahtlikult tagasipöördumata jätmise riskidest ja vabatahtliku tagasipöördumise hüvedest;

- ★ teabe ja sõnumite kohandamine kolmandate riikide kodanike vajadustele;
- ★ faktilise teabe esitamine.

Mitmes liikmesriigis (AT, BE, FR, HU, LT, NL, UK, NO) tehtud uuringute ja hinnangute kohaselt on teabe suuline edasiandmine üks peamisi viise, kuidas kolmandate riikide kodanikud saavad teavet vabatahtliku tagasipöördumise kohta. (Liikmes)riigid saavad aidata tagada selliselt esitatava teabe täpsuse, võttes ühendust kogukondadega ja kaasates nad teabe levitamisse.

1. lisa. Sõnastik

Kokkuvõttes aruandes kasutatakse järgmisi põhimõisteid. Määratlused on võetud ERV sõnastiku versioonist 3.0⁸⁰, kui joonealustes märkustes ei ole teisiti märgitud.

Toetatud vabatahtlik tagasipöördumine: vabatahtlik tagasipöördumine või vabatahtlik lahkumine, milleks antakse logistilist, rahalist ja/või muud olulist toetust.

Salajane riiki sisenemine: salajane või varjatud ränne sisserändenõudeid rikkudes.⁸¹

Sunniviisiline tagasisaatmine: (naasmisdirektiivis nimetatakse lihtsalt väljasaatmiseks) tagasipöördumine – järgides kas vabatahtlikult või sunniviisiliselt tagasipöördumise kohustust – päritoluriiki / transiitriiki / mõnda teise kolmandasse riiki, kuhu asjaomane kolmanda riigi kodanik otsustab vabatahtlikult tagasi pöörduda ja kus ta vastu võetakse.

Päritoluriik: kodakondsusriik või kodakondsuseta isikute korral varasema alalise elukoha riik.

Tagasipöördumise sihtriik: Euroopa Liidu kontekstis kolmas riik, kuhu kolmanda riigi kodanik tagasi pöördub.

Ebaseaduslik riigis viibimine: sellise kolmanda riigi kodaniku viibimine liikmesriigi territooriumil, kes ei vasta või enam ei vasta Schengeni piirieskirjade artiklis 5 sätestatud riiki sisenemise tingimustele või muudele asjaomasesse liikmesriiki sisenemise, liikmesriigis viibimise või elamise tingimustele.

Ebaseaduslik ränne: isikute liikumine uude elamiskohta või transiitriiki lähte-, transiit- või vastuvõtva riigi õigusnorme rikkudes.

Organiseeritud keskus: erinevad ruumid, mida kasutatakse välismaalaste kinnipidamiseks või rahvusvahelise kaitse taotlejate majutamiseks, nagu kirjeldatud ERV aruandes „The Organisation of Reception Facilities for Asylum Seekers in different Member States“ (Varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuste töö korraldamine erinevates liikmesriikides).

Väljasaatmine: tagasipöördumiskohustuse jõustamine ehk füüsiline transportimine liikmesriigist välja.

Tagasisaatmine / tagasipöördumine: isiku vabatahtlik või sunniviisiline, toetatud või spontaanne liikumine vastuvõtvast riigist tagasi päritoluriiki, kodakondsus- või alalise elukoha riiki, transiitriiki või mõnda teise kolmandasse riiki, kuhu tagasipöörduja nõustub tagasi minema, olles tavaliselt eelnevalt viibinud märkimisväärse aja vastuvõtvas riigis.

Lahkumisettekirjutus: haldus- või kohtuotsus või -akt, milles märgitakse, et kolmanda riigi kodaniku viibimine riigis on ebaseaduslik, ja millega kehtestatakse tagasipöördumiskohustus.

Tagasipöörduja: isik, kes liigub vabatahtlikult või sunniviisiliselt, toetatult või spontaanselt vastuvõtvast riigist tagasi päritoluriiki, kodakondsus- või alalise elukoha riiki, olles tavaliselt eelnevalt viibinud märkimisväärse aja vastuvõtvas riigis.

Taasintegreerimisabi⁸²: programmide raames antav abi, mille eesmärk on tagada iga üksiku tagasipöörduja taasintegreerimise edukus. Abi võib anda erineval kujul, nagu töö- ja haridusvõimaluste kindlakstegemine või saabumisel üleantav rahasumma, kuid kõige sagedamini antakse abi, makstes kaupade eest, mida kasutatakse projekti rakendamiseks eesmärgiga tagada pikaajalises plaanis tagasipöörduja elatusvahendid.

Kolmanda riigi kodanik: iga isik, kes ei ole liidu kodanik (sh kodakondsuseta isikud) asutamislepingu artikli 17 lõike 1 tähenduses ja kes ei oma ühenduse vaba liikumise õigust, nagu määratletud Schengeni piirieskirjade artikli 2 lõikes 5.

Vabatahtlik tagasipöördumine: tagasipöörduja vaba tahte kohane toetatud või sõltumatu tagasipöördumine päritolu-, transiit- või kolmandasse riiki.

Vabatahtlik lahkumine: tagasipöördumiskohustuse täitmine lahkumisettekirjutuses selleks ette nähtud tähtaja jooksul.⁸³

⁸⁰ Kätesaadav aadressil: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf.

⁸¹ IOMi sõnastik, 2. trükk, 2011.

⁸² VREN, brošüür „Final Recommendations“.

⁸³ Ühendkuningriigis on mõistel „vabatahtlik lahkumine“ laiem tähendus. **Ühendkuningriigis hõlmab „vabatahtlik lahkumine“ järgmist: teatatud vabatahtlik lahkumine, toetatud vabatahtlik lahkumine ja muu kinnitatud vabatahtlik lahkumine. „Teatatud vabatahtlik lahkumine“** – isik, kelle puhul on kindlaks tehtud Ühendkuningriigi sisserändenormide rikkumine ja/või kellel puudub Ühendkuningriiki jäämiseks kehtiv luba ning kelle

suhtes võib, kuid ei pruugi olla kehtestatud väljasaatmisjuhised, on teatanud siseministeeriumile oma soovist korraldada ise oma lahkumine Ühendkuningriigist ja esitanud selle kohta tõendid; siseministeeriumil on kohustus vastavalt vajadusele kas hõlbustada või jälgida lahkumist. **„Toetatud vabatahtlik lahkumine“** – lahkumisviis, mis on erinevate programmide kaudu kätesaadav varjupaigasüsteemis olevatele isikutele ja ebaseaduslikele rändajatele, kes soovivad alaliselt koju tagasi pöörduda. **„Muu kinnitatud vabatahtlik lahkumine“** – kui on kindlaks tehtud, et isik on Ühendkuningriigist lahkunud (andmete võrdlemisega) või lahkumas (väljumiskontrolliga), teavitamata oma lahkumisest ametlikult sisserändeasutusi.

2. lisa. Riikide statistika kolmandate riikide kodanike tagasipöördumise kohta

Tabel A.1a. ELi statistika ebaseaduslikult riigis viibivate, lahkumisettekirjutuse saanud ja piiril riiki sisenemise keelu saanud kolmandate riikide kodanike kohta aastate kaupa, 2010–2014

(Liikmes)riik	Ebaseaduslikult riigis viibivad kolmandate riikide kodanikud					Lahkumiskorralduse saanud kolmandate riikide kodanikud					Piiril riiki sisenemise keelu saanud kolmandate riikide kodanikud				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
EL 28	505 130	468 850	433 325	429 060	620 170	540 080	491 310	483 650	430 450	470 080	394 800	343 005	317 170	326 320	286 420
Austria	15 220	20 080	23 135	25 960	33 055	11 050	8520	8160	10 085	–	400	445	245	360	455
Belgia	12 115	13 550	15 085	15 075	15 540	22 865	36 885	50 890	47 465	35 245	1855	2730	2390	1535	1535
Bulgaaria	1705	1355	2050	5260	12 870	1705	1355	2050	5260	12 870	3070	2810	3070	2550	1930
Horvaatia	–	–	–	4150	2500	–	–	–	4355	3120	–	–	–	10 015	8645
Küpros	8005	8230	7840	7015	4980	2845	3205	3110	4130	3525	685	575	545	430	425
Tšehhi Vabariik	2655	3085	3315	3695	4430	2915	2520	2375	2405	2460	330	360	190	310	330
Taani	665	400	630	395	515	–	2170	3295	3110	2905	80	115	95	140	85
Eesti	860	1020	905	910	720	110	480	580	600	475	1665	2205	1915	1400	695
Soome	3755	3305	3620	3365	–	3835	4685	4300	4330	3360	1185	1420	1640	1735	1590
Prantsusmaa	56 220	57 975	49 760	48 965	96 375	76 590	83 440	77 600	84 890	86 955	9840	11 100	11 310	11 745	11 365
Saksamaa	50 250	56 345	64 815	86 305	128 290	19 190	17 550	20 000	25 380	34 255	3550	3365	3820	3845	3605
Kreeka	115 630	88 840	72 420	42 615	73 670	132 525	88 820	84 705	43 150	73 670	3805	11 160	9415	6995	6445
Ungari	3255	3810	6420	8255	12 160	5515	6935	7450	5940	5885	10 475	11 790	9240	11 055	13 325
Iirimaa	4325	2470	2035	1465	900	1495	1805	2065	2145	970	2790	2545	2205	1935	2475
Itaalia	46 955	29 505	29 345	23 945	25 300	46 955	29 505	29 345	23 945	25 300	4215	8635	7350	7370	7005
Läti	195	130	205	175	265	210	1060	2070	2080	1555	815	1230	1820	2050	2050
Leedu	1345	1895	2080	1910	–	1345	1765	1910	1770	2245	1965	2215	2215	2865	3450
Luksemburg	215	–	–	260	440	150	–	1945	1015	775	0	0	5	0	5
Malta	245	1730	2255	2435	990	245	1730	2255	2435	990	130	80	200	300	275
Madalmaad	7580	6145	–	–	–	29 870	29 500	27 265	32 435	33 735	2935	3500	2515	1990	2310
Poola	4005	6875	8140	9280	12 050	10 700	7750	7995	9215	10 160	23 015	20 225	29 705	40 385	20 125
Portugal	10 085	9230	9110	5155	4530	9425	8570	8565	5450	3845	2060	1795	1240	810	955
Rumeenia	3525	3365	2145	2400	2335	3435	3095	3015	2245	2030	4750	3620	3340	3410	4045
Slovakkia	1440	1145	1395	1025	1155	870	580	490	545	925	840	595	595	435	455
Sloveenia	3415	4350	1555	1040	1025	3415	4410	2055	1040	1025	7845	7970	7665	4780	4410
Hispaania	70 315	68 825	52 485	46 195	47 885	78 920	73 220	60 880	32 915	42 150	290 045	227 655	199 830	192 775	172 185

(Liikmes)riik	Ebaseaduslikult riigis viibivad kolmandate riikide kodanikud					Lahkumiskorralduse saanud kolmandate riikide kodanikud					Piiril riiki sisenemise keelu saanud kolmandate riikide kodanikud				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Rootsi	27 460	20 765	23 205	24 400	72 835 ⁸⁴	20 205	17 600	19 905	14 695	14 280	90	155	155	185	345
Ühendkuningriik	53 700	54 150	49 365	57 415	65 365	53 700	54 150	49 365	57 415	65 365	16 365	16 150	14 455	14 910	15 905
Norra	-	1925	2760	3180	3720	-	15 855	14 680	14 245	15 355	140	150	175	235	250

Selgitav märkus:

Allikas: Eurostat.

Ebaseaduslikult riigis viibivad kolmandate riikide kodanikud: Eurostat, „Third country nationals found to be illegally present – annual data (rounded)” (migr_eipre). 20. juuli 2015. aasta andmed.

Lahkumisettekirjutuse saanud kolmandate riikide kodanikud: Eurostat, „Third country nationals ordered to leave – annual data (rounded)” (migr_eiord). 20. juuli 2015. aasta andmed.

Piiril riiki sisenemise keelu saanud kolmandate riikide kodanikud: Eurostat, „Third country nationals refused entry at the external borders – annual data (rounded)” (migr_eirfs). 20. juuli 2015. aasta andmed.

-: teave ei ole kättesaadav

m/k: mittekohaldatav

Tabel A.1b. ELi statistika kolmandasse riiki pärast lahkumisettekirjutuse saamist tagasi pöördunud kolmandate riikide kodanike kohta aastate kaupa, 2010–2014.

(Liikmes)riik	Kolmandasse riiki tagasi pöördumiste arv kokku				
	2010	2011	2012	2013	2014
EL 28	198 910	167 150	178 500	184 765	168 925
Austria	5355	3765	3395	3605	-
Belgia	4200	5675	7605	6885	5250
Bulgaaria	210	335	605	1015	1090
Horvaatia	-	-	-	2530	2150
Küpros	4060	4605	4370	3915	2985
Tšehhi Vabariik	920	530	430	320	315
Taani	385	485	1010	1605	910
Eesti	40	355	375	415	100

⁸⁴ Märgatav kasv eelmiste aastatega võrreldes tuleneb ka Rootsi ametiasutuste kasutatud erinevast arvutusmeetodist.

(Liikmes)riik	Kolmandasse riiki tagasi pöördumiste arv kokku				
	2010	2011	2012	2013	2014
Soome	960	2490	2640	2685	2855
Prantsusmaa	13 235	13 360	15 130	13 270	13 030
Saksamaa	10 875	14 120	12 440	15 585	19 060
Kreeka	51 785	10 585	16 650	25 465	27 055
Ungari	2165	4180	4675	3230	3440
Iirimaa	805	755	740	585	335
Itaalia	4890	6180	7365	5860	5310
Läti	190	1055	2065	2070	1550
Leedu	1230	1645	1820	1660	1925
Luksemburg	70	345	0	605	605
Malta	270	160	570	460	175
Madalmaad	9345	9240	9405	7765	7655
Poola	6620	6920	6690	8375	9000
Portugal	1150	1090	0	1135	760
Rumeenia	3015	2875	2890	2235	2085
Slovakkia	585	435	315	370	655
Sloveenia	1085	1170	970	640	150
Hispaania	19 860	20 325	17 520	16 240	14 155
Rootsi	10 900	9845	12 290	9035	6230
Ühendkuningriik	44 705	44 630	46 545	47 205	40 095
Norra	2945	3785	2010	3885	3855

Selgitav märkus:

Allikas: Eurostat, „Third country nationals returned following an order to leave – annual data (rounded) (migr_eirtn). Näitaja: kolmandasse riiki tagasi pöördunud isikud. 20. juuli 2015. aasta andmed.

–: teave ei ole kättesaadav

m/k: mittekohaldatav

Tabel A.2a. Riikide statistika tagasi pöörduvate kolmandate riikide kodanike kohta aastate ja rändajate liikide kaupa

(Liikmes)riik	a. Sunniviisiline väljasaatmine					b. Vabatahtlik lahkumine					c. Toetatud vabatahtlik tagasipöördumine					d. Tagasipöördumine vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kaudu				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Austria	1197	788	699	618	1705	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belgia	3586	3708	3847	4193	3519	-	-	-	-	-	2428	2830	3774	3873	2585	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k
Bulgaaria																				
Horvaatia	1524	2296	2292	1769	1408	2078	1832	1314	961	769	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k
Küpros	3265	3941	3529	3690	2959	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tšehhi Vabariik	727	326	262	185	175	-	-	-	-	-	221	207	223	148	169	0	0	9	10	13
Taani																				
Eesti	66	111	155	268	196	-	347	397	396	310	7	8	29	17	23	0	2	15	11	6
Soome	-	-	-	-	-	233	304	320	342	318	1	82	119	158	111	187	222	201	184	207
Prantsusmaa	8517	6355	6260	6085	7200	2035	3515	4589	3897	3127	4713	6839	6824	5492	5423	1383	376	421	628	708
Saksamaa ⁸⁵	15 052	12 185	11 098	13 645	12 844	-	-	-	-	-	3445	5016	3963	8019	10 464	-	-	-	-	-
Kreeka	-	8741	6798	8780	12 818	-	1847	4236	648	162	337	249	966	186	-	-	511	6324	9157	7357
Ungari	563	738	1231	599	1121	-	-	3	5	8	426	350	415	353	491	-	-	-	-	-
Iirimaa	343	280	302	209	114	-	-	-	-	-	85	73	90	86	50	217	237	246	272	135
Itaalia																				
Läti	94	54	57	33	103	104	1004	2010	2047	1459	16	73	89	82	94	9	32	24	21	25
Leedu	137	125	236	279	362	21	29	1459	1472	1886	55	47	65	43	66	4	6	14	8	21
Luksemburg	37	26	142	84	153	5	13	125	45	23	8	433	1467	479	305	104	101	97	116	186
Malta	231	128	266	71	98	-	-	-	-	-	5	2	0	5	6	37	29	39	50	69

⁸⁵ Saksamaa toetatud vabatahtlikku tagasipöördumist puudutavad andmed hõlmavad ainult vabatahtlikku tagasipöördumist peamise üleriikliku REAG/GARP programmi kaudu. Need ei hõlma liidumaade vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programme, kuigi hinnangud näitavad, et nende programmide kaudu toimus viimastel aastatel täiendavalt tuhandeid toetatud vabatahtlikke tagasipöördumisi.

(Liikmes)riik	a. Sunniviisiline väljasaatmine					b. Vabatahtlik lahkumine					c. Toetatud vabatahtlik tagasipöördumine					d. Tagasipöördumine vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kaudu				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Madalmaad ⁸⁶	1715	1375	1385	1140	995	460	330	280	330	375	1540	1470	975	645	640	480	910	1025	1340	1160
Poola	3328	625	512	1223	901	-	4355	5379	5112	6599	1647	1164	764	1994	1502	-	-	-	-	-
Portugal																				
Rumeenia																				
Slovakkia	643	234	149	229	275	-	155	147	110	361	85	66	23	19	27	42	29	31	31	30
Sloveenia	220	153	205	164	162	-	-	-	629	668	19	16	11	20	17	0	5	3	3	6
Hispaania	-	21 231	17 307	14 519	12 289	-	-	-	-	-	4389	4658	2837	4242	5411	99	102	100	159	389
Rootsi	2654	3127	3501	4055	3580	12 177	10 714	12 988	10 611	8006	2 177	10 714	12 988	10 611	8006	454	70	0	50	243
Ühendkuningriik ⁸⁷	12 649	12 666	11 994	10 066	8963	26 866	26 209	29 547	31 735	25 815 (p)	4539	3119	3693	4286	2403	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k

⁸⁶ a) Politsei ja Madalmaade sõjaväepolitsei vastutavad nende avastatud ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike üleandmise eest repatrieerimis- ja lahkumistalitusele (DT&V). Siin kajastatakse seega üksnes nende kolmandate riikide kodanike lahkumiste arvu, kelle need organisatsioonid andsid üle DT&V-le. Kõiki Madalmaades avastatud ebaseaduslikult riigis viibivaid kolmandate riikide kodanikke ei anta üle DT&V-le. Näiteks võib politsei või Madalmaade sõjaväepolitsei ise kohe riigist välja saata kolmandate riikide kodanikud, kellele ei anta piiril riiki sisenemise luba, või kolmandate riikide kodanikud, kellel on kinnipidamisel alles kehtiv reisidokument.

b) Eristada ei ole võimalik nende kolmandate riikide kodanike arvu, kes lahkuvad vabatahtlikult lahkumisetekirjutuses selleks ette nähtud tähtaja jooksul. Vabatahtlik tagasipöördumine, lahkumine pärast seda, kui politsei või Madalmaade sõjaväepolitsei on rändajad üle andnud DT&V-le.

c) NB! Kui kolmanda riigi kodanikule ei anta riiki sisenemise luba või ei pikendada tema elamisluba, teatakse talle, et ta peab riigist lahkuma. Nende rändajate kohest tagasipöördumist ei ole siin vabatahtliku tagasipöördumise arvudes kajastatud.

⁸⁷ Sunniviisiline väljasaatmine toimub siis, kui on kindlaks tehtud, et isik on rikkunud Ühendkuningriigi sisserändenorme ja tal puudub kehtiv luba Ühendkuningriiki edasi jääda. Siseministeerium viib nende lahkumise täide, et tagada nende lahkumine Ühendkuningriigist. Dublini määruse artikli 4 lõike 4 alusel väljasaadetud üksikisikuid ei kajastata artikli 7 lõike 1 punkti b kohta esitatud statistikas. Sama isiku kohta ühe aasta jooksul välja antud mitut teadet ei arvestata. Praegu ei ole olnud võimalik kinnitada riikliku statistikaameti korra kohaselt selle teabe kvaliteeti. Tabelisse ei ole lisatud sadamate andmeid. Andmed hõlmavad iga üksikut põhitaotlejat ja ülalpeetavat. Andmed erinevad siseministeeriumi avaldatud statistikast, sest siseministeeriumi statistika hõlmab tagasipöördunud ELi kodanikke, kuid siinsetest andmetest on need välja jäetud. Tagasipöördunud ELi kodanike arv suurenes aasta-aastalt sellel ajavahemikul (alates ligikaudu 1000 tagasipöördujast 2010. aastal kuni ligikaudu 3000 tagasipöördujani 2014. aastal).

Vabatahtlik lahkumine hõlmab isikuid, kelle lahkumine kuulub teatatud vabatahtliku lahkumise alla (isik teavitab siseministeeriumi oma lahkumisest), juhtumeid, mis tulenevad väljumiskontrollist või järgnevast andmete võrdlusest siseministeeriumi süsteemidega, ja toetatud vabatahtlike tagasipöördumisi. (Toetatud vabatahtlik lahkumine hõlmab VARRP, AVRFC ja AVRIMI andmeid.) Refugee Actioni korraldatud (enne 2011. aasta aprilli oli korraldaja Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon) vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide raames lahkuvad isikud võivad hõlmata teatavaid riiki sisenemisega seotud juhtumeid ja mõningaid täitemeete rakendamise juhtumeid. Dublini määruse artikli 4 lõike 4 alusel väljasaadetud üksikisikuid ei kajastata artikli 7 lõike 1 punkti b kohta esitatud statistikas. Sama isiku kohta ühe aasta jooksul välja antud mitut teadet ei arvestata. Praegu ei ole olnud võimalik kinnitada riikliku statistikaameti korra kohaselt selle teabe kvaliteeti. Tabelisse ei ole lisatud sadamate andmeid. Andmed hõlmavad iga üksikut põhitaotlejat ja ülalpeetavat. (p) 2014. aasta andmed on esialgsed; suur osa vabatahtlikest lahkumistest tuvastatakse andmete võrdlemisel siseministeeriumi süsteemidega. See arv suureneb tavaliselt seoses reisijate andmete võrdlemisega pärast nende lahkumist. Andmed vaadatakse läbi 2015. aasta augustis.

(Liikmes)riik	a. Sunniviisiline väljasaatmine					b. Vabatahtlik lahkumine					c. Toetatud vabatahtlik tagasipöördumine					d. Tagasipöördumine vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kaudu				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Norra	1543	1983	1959	2547	1977	-	-	-	-	-	1446	1807	1742	1892	1622	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k

Selgitav märkus:

Allikas: riikide aruanded, mis sisaldavad ka riigi andmete selgitusi.

a. Sunniviisiline tagasisaatmine: kolmandate riikide kodanike tagasisaatmine nende füüsilise transportimisega liikmesriigist välja vastavalt lahkumisettekirjutusele⁸⁸.

b. Vabatahtlik lahkumine: nende kolmandate riikide kodanike arv, kes lahkuvad vabatahtlikult lahkumisettekirjutuses selleks ette nähtud tähtaja jooksul.⁸⁹

c. Toetatud vabatahtlik tagasipöördumine: nende ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike arv, kes pöörduvad tagasi toetatud vabatahtliku tagasipöördumise pakettide kaudu.

d. Tagasipöördumine vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kaudu: nende ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike arv, kes pöörduvad tagasi vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise pakettide kaudu (toetatud vabatahtlik tagasipöördumine ja taasintegreerimine) – kui see erineb punktist c.

-: teave ei ole kättesaadav

m/k: mittekohaldatav

(p) = esialgsed andmed

Tabel A.2b. Riikide statistika ametiasutustega ühenduse kaotanud kolmandate riikide kodanike kohta aastate ja rändajate liikide kaupa

(Liikmes)riik	a. Põgenevad kolmandate riikide kodanikud					b. Salajane riiki sisenemine				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Austria ⁹⁰	2964	2367	2625	3601	4557	-	-	-	-	-
Belgia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaaria	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Horvaatia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Küpros	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

c. „Toetatud vabatahtlik lahkumine“ hõlmab VARRP, AVRFC ja AVRIMI andmeid. Refugee Actioni korraldatud (enne 2011. aasta aprilli oli korraldaja Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon) vabatahtliku tagasipöördumise soodustamise programmide raames lahkuvad isikud võivad hõlmata teatavaid riiki sisenemisega seotud juhtumeid ja mõningaid täitemeete rakendamise juhtumeid. Dublini määruse artikli 4 lõike 4 alusel väljasaadetud üksikisikuid ei kajastata artikli 7 lõike 1 punkti b kohta esitatud statistikas. Sama isiku kohta ühe aasta jooksul välja antud mitut teadet ei arvestata. Praegu ei ole olnud võimalik kinnitada riikliku statistikaameti korra kohaselt selle teabe kvaliteeti. Tabelisse ei ole lisatud sadamate andmeid. Andmed hõlmavad iga üksikut põhitaotlejat ja ülalpeetavat.

⁸⁸ S.o haldus- või kohtuotsus või -akt, milles märgitakse, et kolmanda riigi kodaniku viibimine riigis on ebaseaduslik, ja millega kehtestatakse tagasipöördumiskohustus.

⁸⁹ Vastavalt direktiivi 2008/52/EÜ (naasmisdirektiiv väljasaatmisdirektiiv) sätetele on see tähtaeg 30 päeva. Iirimaa ja Ühendkuningriik ei osale selles direktiivis ega ole kohustatud järgima selle eeskirju ning võivad seetõttu kohaldada vabatahtliku lahkumise puhul erinevaid tähtaegu.

⁹⁰ Arvud viitavad üksnes põgenevatele varjupaigataotlejatele, mitte kõikidele kolmandate riikide kodanikele.

(Liikmes)riik	a. Põgenevad kolmandate riikide kodanikud					b. Salajane riiki sisenemine				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Tšehhi Vabariik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taani										
Eesti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soome	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prantsusmaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saksamaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kreeka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ungari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iirimaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Itaalia										
Läti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Leedu	280	255	397	110	152	m/k	m/k	m/k	m/k	m/k
Luksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	700	900	-	-	-	-	-
Madalmaad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poola	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portugal										
Rumeenia										
Slovakkia	-	251	310	227	236	-	-	-	-	-
Sloveenia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hispaania	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rootsi	2957	2735	4903	6272	8159	-	-	-	-	-
Ühendkuningriik ⁹¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Norra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Selgitav märkus:

Allikas: riikide aruanded.

a. Põgenevad kolmandate riikide kodanikud: nende ebaseaduslike rändajate arv, kes olid varem ametiasutustele teada, kuid kelle elukoohaandmed praegu ametiasutustel puuduvad.

⁹¹ Kui Ühendkuningriik teeb väljasaatmisotsuslahkumisetekirjutuse, sõltub selle täpne sisu otsuse tegemise asjaoludest. Aruande koostamise ajal (juuni 2015) muudeti seda korda vastavalt 2014. aasta sisserändeseaduse sätetele. Aruande koostamise ajal teavitati väljasaatmisotsuslahkumisetekirjutuse kirjaga tõenäoliselt nii vabatahtlikust lahkumisest kui ka toetatud vabatahtlikust tagasipöördumisest ning esitati asjaomaste partnerite kontaktandmed.

b. Salajane riiki sisenemine: nende ebaseaduslike rändajate arv, kelle elukoht riigi territooriumil ei ole kunagi olnud ametiasutustele teada.

–: *teave ei ole kättesaadav*

m/k: *mittekohaldatav*

Tabel B.1. Ülevaade vabatahtlikku tagasipöördumist käsitlevast teabest, mille liikmesriigid ja Norra esitavad koos lahkumisettekirjutusega

(Liikmes-) riik	Vabatahtliku lahkumise tähtaeg	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise võimalus	Teave toetatud vabatahtliku tagasipöördumise paketi kohta	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise paketi osalemise tingimused	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise kontaktandmed	Valitsusväliste organisatsioonide kontaktandmed
Austria	✓	✓	✓		✓	✓
Belgia	✓	✓	✓		✓	
Bulgaaria						
Horvaatia						
Küpros	✓					
Tšehhi Vabariik	✓	✓			✓	✓
Taani						
Eesti	✓					
Soome	✓	✓	✓		✓	
Prantsusmaa	✓	✓	✓	✓	✓	
Saksamaa ⁹²	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kreeka	✓					
Ungari	✓	✓	✓	✓	✓	
Iirimaa	✓	✓			✓	
Itaalia						
Läti	✓	✓				
Leedu	✓				✓	
Luksemburg	✓	✓	✓	✓	✓	
Malta	✓					
Madalmaad	✓	✓			✓	
Poola	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugal						
Rumeenia						
Slovakkia	✓	✓	✓	✓	✓	

⁹² **Saksamaal** vastutab lahkumisettekirjutuse esitamise eest iga üksik rändeasutus ja seetõttu puudub üldine teave, kas üksikud ametiasutused teavitavad rändajaid lahkumisettekirjutust esitades vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta. Oluliseks erandiks on siiski rahvusvahelise kaitse taotluse rahuldamata jätmise otsus. Sellisel juhul esitab föderaalne rände- ja pagulasamet taotlejatele, kelle taotlus jäeti rahuldamata, teabelehe, mis sisaldab olulist teavet erinevate vabatahtliku tagasipöördumise ja lähteriigis taasintegreerimise soodustamise programmide kohta.

(Liikmes-) riik	Vabatahtliku lahkumise tähtaeg	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise võimalus	Teave toetatud vabatahtliku tagasipöördumise paketi kohta	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise paketi osalemise tingimused	Toetatud vabatahtliku tagasipöördumise kontaktandmed	Valitsusväliste organisatsioonide kontaktandmed
Sloveenia	✓	✓				
Hispaania	✓					
Rootsi	✓	✓	✓			
Ühendkuningriik	✓	✓			✓	✓
Norra	✓				✓	✓